

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

אחרון של פסח תשי"ח

- על שביתת שַׁבַּת נצטוו בְּמִקְדָּה, ועל שביתת חַג הַפֶּסַח כבר נצטוו במצרים • הנסיעה מְרַעְמֶסֶס לְסִכּוֹת אם היה ביום א' או ב' דפסח • איסור תחומין שייך גם כשהוא ע"י קפיצת הדרך • אם תחומין הוא מדאורייתא גם יו"ט • מי שהוא סמוך לעיר נחשב כבני העיר לכמה דברים • אין הקב"ה עושה נסים לרשעים • ישוב סתירות רש"י בענין מתי אמרו שירה על הים • ביאור מדרשי פליאה: היום ראה ברייתא דרבי ישמעאל, וישראל באים ורכוש מצרים בידם • אצל ביזת הים היה השפעת הרכוש גדול מאוד, מעין מה שיהיה לעתיד שאין כסף נחשב לכלום • "ביזת הים" היה באחרון של פסח • באחרון של פסח נמשך השפעת רכוש גדול, והשפעת ביטול ע"ז • מעם אמירת ההפטורה בענין מפלת סנחריב וביאת משיח • אחרון של פסח הוא ממוצע ומקשר בין ימי הקודש לימי החול, ובין ימי הגלות לימי הגאולה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראל לא יעשו עֲוֹלָה, וכבר נאמר וְאֵל תִּשְׁקֹן בְּאַהֲלֵיךָ עֲוֹלָה (איוב יא יד).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאַרצייט רופט: 1-718-388-5519

★ ★ ★ ★ קלאָר (56 מינוט)

לשון קדשו - קונטרס רכז

קול אוצר יהודה
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→6→1318
זמירות לנעילת החג
16→6→1318.2

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך 237

זמירות לנעילת החג 920

פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאָנערי): 845-366-2793 #1700

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

הרבני החסיד הישיש, עמוד איתן באמונתו וצדקתו
אף בשנות הזקם כששתה מכוס התהלה

רבי אברהם ז"ל

קליין

ב"ר דוד הלוי ז"ל הי"ד

נפטר ט"ו ניסן א' דפסח תש"פ לפ"ק

הרה"ח כהן שדעתו יפה, ירא ושלם, דבוק ברביה"ק זי"ע
ובתורתו בכל לבו ונשמתו ונחמתו בפקדונו על מחרת ישראל,
שקד בתורה ובתפלה ונודר במצות, וקפד בקדושת מצות
התפילין, ובריבור של שבת לכבדו ולקדשו

רבי אברהם הכהן ז"ל ב"י

בהרה"ח רבי משה אליעזר מעיר נירערהא

נפטר שביעי של פסח תשס"ח

האבדך היקר פור נתן לאביונים,
האיר לוולתו במקור פרנסתם

ר' יואל ז"ל סאנדעל

בן יבלח"ט הרה"ח ר' שלום הי"ו

נפטר ביום א' דפסח תש"פ

הרה"ח פאר המדות ואיש החסד, כיכר יראי ה' והאיר פנים
לכל אדם, עוזר השחר ועסק בתורה תמידין כסדרן, תלמיד
חביב ודבוק להגה"ק הרמ"א פריינד זצ"ל גאב"ד ירושלים

רבי יוסף יהודה ב"ר מנחם צבי ז"ל

לאזאר

נפטר ח"י ניסן ב' דחומ"פ תש"פ

האשה החשובה והצנועה,
אשה יראת ה' היא תהלה

מרת שרה ז"ל

בת הרה"ח ר' מרדכי ישראל ז"ל

אשת הרה"ח ר' אליעזר זילבערשטיין הי"ו

נפטרה שביעי של פסח תשע"ז

אשה כשרה החשובה והצנועה,
טובת לב, קנתה שם טוב במדותיה הנעימים

מרת מטל ז"ל

בת הרה"ח ר' יצחק שווארץ ז"ל

ממקורבי רביה"ק זי"ע אשר זכה להחיות נפש צדיק מנכסיו

נפטרה כ"ב ניסן אחרון של פסח תשס"ח

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיות ודקדוקים בענין אחרון של פסח

קושיא א

למה קורין יום זה בשם "אחרון" של פסח, מה שלא מצינו בשאר ימים טובים

א) [הנהגה] יום זה נקרא אחרון של פסח, ובספרים הקדושים מובא כמה טעמים על זה. דלכאורה מה נשתנה משאר ימים טובים כגון סוכות ושבעות דיומא בתרא נקרא יום שני או שמיני עצרת, און¹ ביי פסח רופט מען עס אָן אחרון של פסח. איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט טעמים דערויף, כ'האָב שוין געזאָגט לאַנג וואָס דער חילוק איז [בין יום אחרון של פסח, ליום אחרון של שאר רגלים. ועתה נימא ביה עוד טעמים].

ב

קושיא ב-ג

בגמרא מגילה קורא יום ו' של פסח בלשון אחרון של פסח, והפוסקים קורין כן ליום הח'.

ומעמא בעי ג) הן על הגמרא שקורא יום ו' אחרון, ב) והן על הפוסקים ששינו מהגמרא לקרוא כן ליום ח'

די גמרא אין מגילה (לא). רעכנט אויס די 'קריאה' [בתורה] פון יעדן יום טוב², רעכנט אויס די גמרא, באַהערן של פסח קורין השירה. זאָגט רש"י, ווייל דעמאָלטס זענען אידן יָרדו לַיָם און זיי האָבן געזאָגט שירה. ולמחרתו קורין פֿל הַבְּכוֹר, נאָך אַהערן של פֿסח, 'ולמחרתו' פֿל הַבְּכוֹר, ומפֿטירין עוד הַיּוֹם בְּנֵב (ישעי' י, לב).

ג

[קומט אויס] די גמרא רופט אָן „שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח" [בלשון] אַהערן של פֿסח.

[און] מ'קען נישט זאָגן אַז דאָס גייט אַרויף [על כ"א ניסן וקראו אַהערן] ווייל אין ארץ ישראל איז דאָך נישט נוהג געוועזן קיין יום טוב שני של גליות, וואָרן אין דער זעלבער ברייתא פירט ער דאָך אויס "ולמחרתו" קורין פֿל הַבְּכוֹר [ונמצא דיום ח' פסח של פסח נקרא בלשון "למחרתו" של שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח], גייט ער דאָך אַרויף אויסדרוקליך אויף דאָרטן וואו ס'איז יאָ דאָ דער אַכטער טאָג, און ער רופט אָן „שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח" [בשם] אַהערן של פֿסח. און דער "אַהערן של פֿסח" [יום כ"ב ניסן שנקרא כן אצלינו] הייסט עפעס רופט ער אָן לְמַחֲרָתוֹ, א טאָג נאָך אַהערן של פֿסח.

רופט ער אָן „שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח" [בשם] אַהערן של פֿסח.

ד

און אַזוי אין די פוסקים לכאורה, [זעט אויס] מ'האָט מְשַׁנָּה געווען, מ'רופט אָן [יום] שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח ווערט אָנגערופן [בשם] שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, און [בשם] אַהערן של פֿסח הייסט דער 'היצטיגער טאָג' [יום השמיני].

^א על הריקארדינג חסר קצת בתחילתו. ונשלם בלשון הקודש לפי הענין.

^ב כאן מתחיל הריקארדינג.

^ג בגמרא מגילה (לא): תנו רבנן, בפסח קורין בפרשת מועדות, ומפֿטירין בפסח גִּלְגָּל [פירש"י: ברייתא שלימה היא, עד ושאר כל ימות החג קורין בקרבנות החג. אלא שבעלי הגמרא אפסיקוה, לפרש בכל מועד יום כיום מה חיקנו האחרונים שנהגו לעשות שני ימים לקרות ביום שני, לפי שהברייתא נשנית בארץ ישראל שאין עושין יו"ט אלא יום אחד]. והאידינא דאיכא תרי יומי, יומא קמא בפסח גִּלְגָּל, ולמחר בפסח יאֶשְׁיָהוּ. ושאר ימות הפסח מלקט וקורא מענינו של פסח וכו'. יום טוב האַהערן של פֿסח קורין וְהָיָה בְשֶׁלַח [לפי שבשְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח אמרו שירה על הים], ומפֿטירין וְיִדְבֹר דָּוִד [שהיא שירה כמותה, ומדבר בה מיציאת מצרים], ולמחר פֿל הַבְּכוֹר, ומפֿטירין עוד הַיּוֹם, [לפי שמפלתו של סנהריב בליל פסח היה]. אמר אביי והאידינא נהוג עלמא למיקרי משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא. ○ בעצרת שְׁבִיעָה שְׁבַעַת וכו'. בראש השנה בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי וכו'. ביום הכפורים קורין אַחֲרֵי מוֹת וכו'. יום טוב הראשון של חג וכו'. יום טוב האַהערן [של חג] קורין פֿל הַבְּכוֹר וכו', למחר קורין וְזָאת הַבְּרָכָה, ומפֿטירין וַיַּעֲמֵד שְׁלֹמֹה.

ה

(ב) מוז מען דאָך פאַרשטיין [סיי פאַרוואָס] מ'האַט מ'שנָה געווען [בהפוסקים] פון די גמרא.

(ג) און דערנאָך דאָס ענין [טאַקע] פאַרוואָס די גמרא רופט אָן „שְׁבִיעֵי שָׁל פֶּסַח" אַחֲרוֹן שָׁל פֶּסַח, [מה שלא מצינו כן בשאר ימים טובים, ובפרט דהלא בחוץ לארץ אינו יום האחרון].

ו

קושיא ד

בגמרא סוטה מבואר דכ"א בניסן אמרו שירה על הים. ומפרש רש"י שהיה ביום שביעי, שהוא יום טוב אחרון של פסח אין די גמרא אין סוטה^ה, דאָרט וואו ס'שטייט 'ווען' מ'האַט אַריינגעוואָרפן משה רבינו' אין ים^ה, זאָגט די גמרא אותו היום כ"א בניסן היה, האָבן די מלאכי השרת געזאָגט מי שעתיד ביום הזה לומר שירה על הים ילקה בים, אַזוי איז ער ניצול געוואָרן, [ולזה אמר משה לישראל] בשבילי נצלתם כולכם. - אַזוי זאָגט די גמרא.

ז

זאָגט רש"י, פאַרוואָס כ"א בניסן [אמרו השירה], מאַכט ער דעם חשבון, ווען מ'איז אַרויס, די [ערשטע] צוויי טאָג [נסעו מרעמסס לסוכות ולאיתם ולפני פי החירות], און ביום השלישי זענען צוריקגעגאַנגען די אַיקטורין, [וברביעי הגיעו לפרעה ויגדו לַמֶּלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם], און בחמישי וששי רדפו אחריהם, וביום השביעי ירדו לים [בלילה שלפניו, ומסיים רש"י] ויום שְׁבִיעֵי שָׁל פֶּסַח היה, ויום אַחֲרוֹן שָׁל פֶּסַח.

[ונמצא] זאָגט רש"י, צוויי זאָכן זאָגט ער אויף דעם יום כ"א בניסן.

זאָגט ער דעם חשבון אַז ס'איז שְׁבִיעֵי שָׁל פֶּסַח, זאָגט ער ס'איז געווען שְׁבִיעֵי שָׁל פֶּסַח און ס'איז געווען אַחֲרוֹן שָׁל פֶּסַח.

ח

וצריך מעם לאיזה צורך הזכיר רש"י על יום זה שתי השמות, שביעי של פסח, ואחרון של פסח

(ד) [וצריך ביאור] וואָס טויג מיר די ביידע 'נעמען' [=שמות]. דאָרטן זעט מען ווי רש"י איז עס מַרְפִּיב, ער באַגענוגט זיך נישט מיט שְׁבִיעֵי שָׁל פֶּסַח אַליין, און ער באַגענוגט זיך נישט מיט אַחֲרוֹן שָׁל פֶּסַח אַליין, נאָר ער חזר'ט איבער צוויי מאָל, און ער שטעלט אויף דעם טאָג אַז דער טאָג איז געווען שְׁבִיעֵי שָׁל פֶּסַח און ער איז געווען אַחֲרוֹן שָׁל פֶּסַח.

ס'איז אַ חידוש טאַקע דאָ דאָס גאַנצע [לשון], ס'איז אַ חידוש די רש"י.

^ה בגמרא סוטה (יב): ראו [פירש"י: אצטגנוני פרעה] שמושיען של ישראל במים הוא לוקה, עמדו וגזרו כָּל הַבֶּן הַיָּלִיד הַיֵּאֲדָה תִּשְׁלַכְהוּ (שמות א, כב). כיון דשדריה למשה [במים], אמרו תו לא חזינו כי ההוא סימנא [כל זמן שהיה בְּיָאוֹר אין לקות גדולה מוֹז, ובטלה סימן של לקיחה], בטלו לגזירתייהו. והם אינן יודעין שעל מי מריבה הוא לוקה וכו'. והיינו דקאמר משה [בא יא, כא] שֶׁשׁ מֵאוֹת אֱלֹף יִגְלִי וְגו' [רגלי, כמו וַיִּכְרֹךְ ה' אֶתָּךְ לְרַגְלִי ויציא ל. ל.], אמר להן משה לישראל בשבילי נצלתם כולכם. [שבטלו מצרים את גזירותם]. ○ ר' חנינא בר פפא אמר, אותו היום עשרים ואחד בניסן היה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה, ילקה ביום זה, [שירה על הים ככ"א בניסן נאמרה, כדתניא בסדר עולם מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפני פי החירות הרי ג', ברביעי ויוגד למלך מצרים כי ברח העם, חמישי וששי רדפו מצרים, אור שביעי ירדו לים שנאמר וַיָּאֶר אֶת הַיָּלִיד, בחזיתת אמרו שירה, "יום שביעי היה, ויום טוב אחרון של פסח היה"]. רבי אחא בר חנינא אמר אותו היום ששה בסיון היה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה, ילקה ביום זה.

^ה אם בכ"א ניסן, או בר' סיון.

^ה הובא לשונו לעיל (בהערה ד) על לשון הגמרא דסוטה.

ט

קושיא ה

בגמרא מבואר לומר הפטרה עוד היום בנוב. וכתב רש"י הטעם, משום דאיירי ממפלת סנחריב שהיה בליל פסח דאָרט וואו די גמרא זאָגט¹ [במגילה, אז] די הפטורה [ביום אחרון של פסח] מפטירין עוד היום בַּנב, זאָגט רש"י, פאָרוואָס זאָגט מען עוד היום בַּנב, ווייל דאָס גייט אויף די מַפְלַת סַנְחַרִיב, און מפלת סנחריב איז געווען אום פסח ביי די נאכט.

י

ולכאורה קשה דהרי מפלת סנחריב היה בליל א' דפסח, ולא באחרון של פסח

(ה) לכאורה מפלת סנחריב איז דאָך געווען די 'ערשטע' נאכט פסח, אין [ליל] ט"ו בניסן². [ואם כן] העט מען געדארפט דעם ערשטן טאָג פסח צו זאָגן 'די' הפטורה [פון] עוד היום בַּנב. וואו קומט אַחרון שֶׁל פֶּסַח צו דעם.

יא

קושיא ו

באמת רוב ההפטרה איירי ממשיח צדקנו, ורק בתחלת ההפטרה איירי מסיום הנבואה על מפלת סנחריב. ואם כן משמע דיש עוד טעם על הפטרה והו' לפי שרצו להוכיח ענין נאולה העתידה ביום זה, וצ"ב להבין הטעם בזה

ו) [און] לעולם אין אַמְתָּן אַרִיין, די הפטורה עוד היום בַּנב [ישע' י, לב], דאָרט [בישע'י] שמועסט ער פון אשור און סַנְחַרִיב'ן עטליכע קאפיטלעך [פרק ז', ח-ז], ביז צו די לעצטע צוויי דריי פסוקים [שבפרק י' שם נאמר] עוד היום בַּנב. און תיכף דערויף, דאָס גאַנצע קאפיטל [שלאחריו [פרק יא] שממשיכין לומר זאת ברוב ההפטרה], הייבט זיך אָן די נבואה וַיֵּצֵא הַטָּר מִגֵּזַע יִשְׂרָאֵל, די גאַנצע נבואה וויאזוי ס'וועט זיין נאָך ביאת המשיח. [ונמצא כי] די גאַנצע הפטורה, [ורובו] שמועסט מען פון ביאת המשיח. וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית רָשָׁע, לא לְמַרְאֵה עֵינָיו לְשֹׁפֵט, כי אם ברוח ה' צִבְאוֹת [וְהִרְיָחוּ בִּקְרָאת ה']. רעכנט ער אויס די גאַנצע פרשה, די גאַנצע הפטורה [בענין משיח צדקנו], נאָר די ערשטע צוויי דריי פסוקים [שבהפטרה, מיירי ממפלת סנחריב], דערנאָך אינגאַנצן ווייטער דעם איבעריגע, דעם אנדערע קאפיטל דאָרטן, קאפיטל י"א, איז אלעס נאָר פון משיח, [און] פון ביאת המשיח, ער שטעלט אַראָפּ וויאזוי דער מלך המשיח וועט אויסזען, [און] וויאזוי די צייט וועט אויסזען נאָך ביאת המשיח. 'דאָס' איז די גאַנצע הפטורה פון אַחרון שֶׁל פֶּסַח.

[ואם כן אכתי צריך טעם למה בחרו בהפטרה זו דאיירי מענין משיח צדקנו, דלמעם רש"י לחוד היה ראוי להתחיל בכמה פסוקים שלפניו, דמיירי הכל מענין מפלת סנחריב, ורק 'לסיים' בפסוק עוד היום בַּנב].

יב

קושיא ז - מתוך הדרוש

ז) [וכן בפסוק עצמו צריך להבין קישור הענינים, שהתנבא שם על מפלת סנחריב, ותיכף ממשיך להתנבא על ביאת משיח צדקנו. והמפרשים נדחקו שם לפרש המשך הענינים].

(הקושיא בדברי רבינו, באות קכא)

¹ דברי הגמרא ורש"י בענין ההפטרה, הובא לעיל (בהערה ג).

² כמבואר בשמות רבה (יח, ה) עיי"ש באורך. וכן מזכירין זאת בפיוט אז רוב נסים: יַעֲזֹב מִתְרַף לְנוֹפֵף אוֹרֵי הוֹבֶשֶׁת פִּגְרֵיו בְּלִילָה וכו'. וְהָיָה בְּחֻצֵי הַלֵּילָה. וכן בפיוט ואמרתם זבח פסח: שורפו מִשְׁמַנִּי פֶּה לְלוֹד בִּיקָד יְקוֹד פֶּסַח, עוד היום בַּנב לְעֲמוֹד עַד גְּזָה עֹנֶת פֶּסַח.

יג

קושיא ח

בסיום ההפטורה נאמר צְהִלְי וְרַנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן "כִּי גָדוֹל בְּקֶרְבְּךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל". וצ"ב דהלא גדולי וקדושי ישראל היו בנינו גם לשעבר, ולמה מדגיש דייקא ענין זה על שמחת הגאולה העתידה

מ'לֶאזֶט אויס [לסיים] די הפטורה, [בפסוק] הִנֵּה קָל יְשׁוּעָתִי אֲבֻטָּח וְלֹא אֶפְחָד וּגּוֹי וְשָׂאֲבָתָם מִיָּם בְּשִׁשּׁוֹן מִמַּעֲיָנִי הַיְשׁוּעָה, צְהִלְי וְרַנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן "כִּי גָדוֹל בְּקֶרְבְּךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל".

ח) [וקשה שהרי] לעולם [ענין] גָּדוֹל בְּקֶרְבְּךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, דָּאס איז שוין געוועזן פריער אויך. ביי משה'ן האָט זיך [עס שוין] אנגעהויבן, און ס'איז געקומען צו יהושע, און דוד המלך און שלמה, דָּאס איז דאָך שוין געווען פריער אויך, [ואם כן] וואָס לֶאזֶט ער אויס די שמחה [דלעתיד בלשון זה דייקא, דמשמע] אַז די גאַנצע שמחה איז כִּי גָדוֹל בְּקֶרְבְּךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל.

יד

קושיא ט

לֶאמִיר זען, וועל מיר צוקומען צום ענין.

טו

בבעלי התוספות הקשו על תורת רש"י, דבפרשת בשלח כתב שביום ז' לציאתם אמרו שירה על הים, ובסוף פרשת שלח הביא בשם ר' משה הדרשן שהיה ח' ימים מציאתם עד שאמרו שירה. וכן קשה על זה מדברי הגמרא דמבואר שאמרו שירה ביום ז' של פסח

ט) [ונקדים עוד, דהנה] דָּא איז דאָך אַ סְתִירָה אין דער גוף ה'זָאך [אימתי אמרו שִׁירַת הַיָּם, ווי] ס'איז ידוע.

[דהנה] רש"י מאַכט דאָך דעם חשבון, [און] אין די גמרא (סוטה דלעיל) איז דאָך אויך אַזוי, אַז כ"א בניסן האָט מען געזאָגט שִׁירָה, ס'שטייט דאָך אין די גמרא אויך אַזוי, [ורש"י כותב החשבון בזה הן] אין די גמרא אויפן אָרט, און אין פרשת בשלח^ט מאַכט אויך רש"י אַזוי דעם חשבון.

און אין [רש"י סוף] פרשת שלח - תוספות פרעגט דאָרט די קשיא^ט, די בעלי התוספות, - אין פרשת שלח ברענגט רש"י פון רבי משה הדרשן טאַקע, [לענין וואָס] ס'איז דאָ דאָרט די שְׁמוֹנָה קְשָׁרִים וואָס ס'איז דאָ אין די צִיצִית, - [על זה כותב רש"י] אין די פרשה פון ציצית, - [אז] די שְׁמוֹנָה קְשָׁרִים זענען אַקעגן די אַכט טָאָג וואָס ס'איז געווען פון צִיצִית מִצְרַיִם, ביז זיי האָבן געזאָגט שִׁירָה על הַיָּם.

^ט ברש"י פרשת בשלח (יד, ה): [וְיָגֵד לְמִלְךְּ מִצְרַיִם. אִיקְטוֹרִין שְׁלַח עִמָּהם, וְכִיּוֹן שֶׁהִגִּיעוּ לְשִׁלֶּשֶׁת יָמִים שֶׁקִּבְּעוּ לֵילָךְ וּלְשׁוּב, וְרָאוּ שְׁאִינֶן חֲזוֹרִין לְמַצְרַיִם, בָּאוּ וְהִגִּידוּ לְפָרְעָה בְּיוֹם רִבְעִי. וּבַחֲמִישִׁי וּבִשְׁשִׁי דִּרְפוּ אַחֲרֵיהֶם, וְלֵיל שְׁבִיעִי יִרְדּוּ לַיָּם, בַּשַּׁחֲרִית אָמְרוּ שִׁירָה, וְהוּא יוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, לָכֵן אָנוּ קוֹרִין הַשִּׁירָה בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי. [וכן כתב ברש"י על הש"ס (סוטה שם) כדחובא לשונו לעיל].

^י ברש"י פרשת שלח (טו, מא): [וּמִיִּסְדּוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדְּרָשֵׁן הֶעֱתַקְתִּי וְכו', עַל כִּנְפֵי בְּגָדֵיהֶם, כִּנְגַד וְאָשָׁא אֶתְכֶם עַל כִּנְפֵי נְשָׁרִים (יתרו יט, ד). עַל אַרְבַּע כִּנְפּוֹת, וְלֹא בַעֲלַת שֵׁשׁ וְלֹא בַעֲלַת חֲמֵשׁ, כִּנְגַד ד' לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָּה שֶׁנֶּאֱמָר בַּמִּצְרִים (וֵאֵרָא ו, י-ו) וְהוֹצֵאתִי וְהִצֵּלְתִּי וְנִגְאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי. פְּתִיל תְּכֵלֶת. עַל שֵׁשׁ שְׁכוֹל בְּכוֹרוֹת, תְּרִגּוֹם שֶׁל שִׁיכוֹל תְּכֵלֶת. וּמִקְנָתָם הִיָּתָה בְּלִילָה, וְכֵן צָבַע הִתְכַּלֵּת דּוֹמָה לְרִקִּיעַ הַמִּשְׁחִיר לַעֲת עֶרֶב. וְשִׁמוּנָה חוֹטִים שְׁבָה, כִּנְגַד 'שְׁמוּנָה יָמִים' שֶׁשָּׁהוּ יִשְׂרָאֵל מִשְׁעִיצוֹ מִמִּצְרַיִם עַד שֶׁאָמְרוּ שִׁירָה עַל הַיָּם.

^{יא} בדעת זקנים לבעלי התוספות (בשלח יד, טו): [וְיָבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [בְּתוֹךְ הַיָּם בִּבְרִיָּה]. לֵיל שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח הָיָה. וְקִשְׁיָא דְּבִסּוּף פֶּרֶשֶׁת שֵׁלַח לֶךְ (פִּירְשׁו) [פִּירְשׁו] שְׁמוּנָה חוֹטִין שְׁבִיעִית כִּנְגַד שְׁמוּנָה יָמִים שֶׁשָּׁהוּ יִשְׂרָאֵל מִשְׁעִיצוֹ מִמִּצְרַיִם עַד שֶׁאָמְרוּ שִׁירָה עַל הַיָּם, מְכַל דְּבִשְׁמִינִי אָמְרוּ שִׁירָה. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּלִקְמֵן מוֹנָה מִשְׁחִינּוּ עֲצָמָן לְצִאת, מִעֶרֶב פֶּסַח שֶׁשָּׁחֲטוּ אֶת הַפֶּסַח, הָיוּ יוֹדְעִים שִׁיעָצוּ לְמַחֵר, וְהָיוּ מְכִינִים לָהֶם צֵדָה לְדֶרֶךְ. וּמְכַל מְקוֹם לֹא הִכִּינוּ כָּל הַחוּצוֹר, שֶׁנֶּאֱמָר (בא, יב) לֹט [וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם].

קומט דאָך אויס [לפי זה] אַז זיי האָבן דעם אַכטן טאָג הערשט געזאָגט שְׂרָה עַל הַיָּם, און דער אַכטער טאָג איז אַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח.

טז

די בעלי התוספות פרעגט [עס, אַז] לכאורה איז דאָך עס אַ סְתִירָה דאָ אין רש"י [אַלײן].

און עקסטער [קשה זאת בעצם על דברי ר' משה הדרשן, שהר"ן ס'איז אַקעגן די גמרא אויף די אַלע מקומות] [בגמרא מגילה וסוטה דלעיל].

יז

קושיא י"א

להבין ב' מדרשי פליאה על פסוק הים ראה וינס. א] ברייתא דר' ישמעאל ראה, ב] ראה ישראל ורכוש מצרים בידם

ס'איז שוין ידוע די מדרשים:

י) הַיָּם רָאָה וַיֵּינָס (תהלים קיד, ג), [ובמדרש פליאה] מה ראה, ברייתא דרבי ישמעאל ראה. [ואינו מובן הכוונה].

יא) און ווידעראום איז דאָ נאָך אַ מדרש פליאה, הַיָּם רָאָה וַיֵּינָס, מה ראה, ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם. [וגם זה אינו מובן].

יח

[איך] האָב שוין אויף דעם געזאָגט [פֿשטֿים] שוין אַסאַך מאַל, נאָר איך מיינ [להוסיף] נאָך, היצט וואָס מ'קען זאָגן.

יט

קושיא יב

לאָמיר זען. אויסער די סְתִירָה [שבדברי רש"י] וואָס איך האָב דאָ געזאָגט פריער [בקושיא ט, ז] רבי משה הדרשן זאָגט אַכט טאָג, און דאָ [בפ' בשלח] שטייט דעם זיבעטן טאָג. לכאורה דאַרף מען פאַרשטיין נאָך עטליכע רש"י"ס, [שהם לכאורה] אַ סְתִירָה.

כ

ברש"י בשלח כתב דביום א' נסעו מרעמסס לסוכות, וביום ב' נסעו מסוכות לאתם

רש"י זאָגט דאָ [על הפסוק] וַיֵּסְעוּ מִסֹּכֶת, דאָ אין פרשת בשלח (יג, כ) שטייט וַיֵּסְעוּ מִסֹּכֶת וַיַּחֲנוּ בְּאֶתֶם אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר, זאָגט רש"י"ב, וַיֵּסְעוּ מִסֹּכֶת, ביום השני, שהרי-דאָך ביום הראשון נסעו מרעמסס לסוכות.

[ונמצא שֶׁמֶרְעָמֶסס לְסֻכּוֹת הַלְכוּ] ביום הראשון.

כא

וברש"י בא כתב מרעמסס לסוכות הוא מהלך ק"כ מיל, ובאו לשם בשעה קלה. ומקורו

בדברי המכילתא, ושם איתא דעל נסיעה זו נאמר בפרשת יתרו וַאֲשָׁא אֶתְכֶם עַל כִּנְפֵי נְשִׁירִים

[נאָר] לאָמיר זען. רש"י זאָגט אין פרשת בא, און ס'איז אויך אין די מכילתא.

רש"י זאָגט אין פרשת בא"ב [על הפסוק] וַיֵּסְעוּ מִרְעָמֶסס סִכְתָּה כָּשֶׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלֵי הַגְּבֵרִים לְבַד מֶטֶף, זאָגט רש"י, זיי זענען געקומען מִרְעָמֶסס סִכְתָּה בְּשַׁעַר קָלָה, ק"כ מיל היה.

שטייט אין די מכילתא אַזוי"ד, ק"כ מיל איז געווען מִרְעָמֶסס אויף סִכּוֹת, און זיי

^{יב} ברש"י בשלח (יג, כ): וַיֵּסְעוּ מִסֹּכֶת. ביום השני, שהרי בראשון באו מרעמסס לסוכות.

^{יג} ברש"י בא (יב, לד): מִרְעָמֶסס סִכְתָּה. ק"ך מיל היו, ובאו שם לפי שעה, שנאמר וַאֲשָׁא אֶתְכֶם עַל כִּנְפֵי נְשִׁירִים.

^{יד} במכילתא בא (פרשה יד) [לפי נוסח הגר"א]: וַיֵּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [מִרְעָמֶסס סִכְתָּה]. מרעמסס לסוכות מאה ועשרים מיל, וכהנה עין נסעו בני ישראל מרעמסס לסוכות, לקיים מה שנאמר וַאֲשָׁא אֶתְכֶם עַל כִּנְפֵי נְשִׁירִים וגו'.

זענען עס געגאנגען ב'שעה קלה, לקיים מה שנאמר וְאַשָׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים (יתרו יט, ד), מ'האט זיי געפירט עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, זענען זיי געקומען ב'שעה קלה מ'רעמסס ספּתָה.

כב

וברש"י יתרו מפרש הפסוק וְאַשָׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, שוהו יום הציאה כשנקבצו כולם לרעמסס, ובאו לשם בשעה קלה און דאָרט אויפן אָרט אין פרשת יתרו אויף דעם פסוק וְאַשָׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, דאָרט זאָגט רש"י אַז דאָס איז דער ערשטער יום [כשנקבצו כולם] ל'רעמסס, [ווייל] זיי זענען געווען צושפרייט אין [כל] אָרץ גֶּשֶׁן, [און] רעמסס איז געווען [במקום אחד] אין גושן, האָט מען זיי 'צוזאמגענומען' [למקום רעמסס], ב'שעה קלה האָט מען זיי צוזאמגענומען פון גאָנץ גושן קיין רעמסס. 'דאָס' זענען די כַּנְפֵי נְשָׁרִים. [ואם כן] לכאורה איז דאָך גאָר עפעס אַנדערש, אַז די כַּנְפֵי נְשָׁרִים זענען געווען קיין רעמסס, און דאָ [בפרשת בא] שטייט [שזה היה כשנסעו] פון רעמסס אויף ספּתָה.

כג

וכבר העיר המזרחי על הסתירה בענין כנפי נשרים, דלעיל כתב דקאי על הנסיעה מרעמסס לסוכות, וכאן כתב דקאי על מה שנקבצו ברעמסס גופא. ומתוך דתרווייהו איתנייהו, כי בשניהם באו לשם בשעה קלה כעל כנפי נשרים נאָר דער מזרחי שטעלט זיך דערויף^{טו}. [און] דער מזרחי זאָגט אַז ס'איז אפשר ביידע געווען, ס'איז געווען אויפאמאָל. מ'האָט זיי קודם צוזאמגענומען קיין רעמסס, דאָס איז אויך געווען, שטייט אויך אין דברי חכמינו ז"ל [מכילתא בא יתרו שם], אויך אַזאַ גאטונג חשבון, האָט מען זיי געפירט פון גושן אויף רעמסס. און דערנאָכדעם [האָט מען זיי געפירט] פון רעמסס אויף ספּתָה, [און] ס'איז אַלעס געווען ב'שעה קלה.

כד

אבל לפי זה צ"ב דאם היו הנסיעות בשעה קלה כעל כנפי נשרים, א"כ הרי אפשר לומר דגם הנסיעה שאחר זה 'מסוכות לאיתם' היה בשעה קלה, וא"כ אפשר שגם זה היה ביום הראשון, ומנא לן דזה היה ביום השני (יב) [אמנם] לפי זה ברור מען דאָך פאַרשטיין, וואָס דען זאָגט רש"י דאָ אין פרשת בשלח אַז ביום השני נסעו [מסוכות לאיתם], ווייל זיי זענען געווען ביום הראשון אין רעמסס [וואָס באו מרעמסס לסוכות. והלא] אַז ס'איז געווען אַלעס ב'שעה קלה, קאָן דאָך זיין אַז ס'איז אַלעס געשען אין איין טאָג, פון גושן קיין רעמסס און קיין סוכות און קיין איתם, [שבני ישראל נסעו באותו יום] פון רעמסס סכותה און דערנאָך ווייטער קיין איתם, אַז זיי זענען געקומען גאָר עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, און גאָר [בפרט לדברי המזרחי שבאן] אין זעלבן טאָג אַז ס'איז געווען צוויי [נסיעות, אם כן אפשר שהיה גם 'שלשה' נסיעות, ואם כן] וואָס איז אַ ראיָה אַז ס'איז געווען דעם צווייטן טאָג [הנסיעה מסוכות לאיתם].

^{טו} ברש"י יתרו (יט, ד): וְאַשָׁא אֶתְכֶם [על כנפי נשרים]. זה יום שבאו ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפורזין בכל ארץ גושן, ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת, נקבצו כולם לרעמסס. וגם זה מקורו במכילתא (יתרו שם): וְאַשָׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים. רבי אליעזר אומר זה יום רעמסס, לפי שנתקבצו כלם ובאו לרעמסס לשעה קלה.

^{טז} בפ' הרא"ם (יתרו שם): וְאַשָׁא אֶתְכֶם זה יום רעמסס וכו'. במכילתא. אבל בפרשת בא בפסוק וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסס סִפְתָּה, אמרו במכילתא והביאו רש"י בפרושו, מאה ועשרים מיל וכו'. ושמא יש לומר, שְׁקוּל הוא ויבואו שניהם, דתרויהו משתמע מהאי קרא.

כה

קושיא יג

במרכבת המשנה הקשה דלמ"ד סוכות ממש עשו להם, ולכן נקרא המקום סוכות. האך היה מותר להם לעשות סוכות ביום הראשון שהוא יו"ט, שהרי הנסיעה מרעמסם לסוכות היה ביום הראשון, ומתוך דיש פסיקתא הסובר דהנסיעה לסוכות היה ביום השני שהוא ט"ו ניסן

און ער פרעגט, דער מרכבת המשנה פרעגט, [אויף דעם] ס'שטייט [בפסוק] ויבואו מִרְעָמָסָם סִכָּתָה, אַ פֿלוגתא אין די מכילתא". איינער זאָגט ס'האָט געהייסן סִכָּתָה ווייל זיי האָבן געמאַכט סוכות [ממש], און איינער זאָגט [וועגן די] ענני הכבוד, ס'איז דאָרט אַ פֿלוגתא.

פרעגט ער אַ קשיא", לויט דעם מאן דאמר אַז מ'האָט געמאַכט סוכות. [והלא] ס'איז דאָך געווען יום טוב, ס'איז געווען יום ט"ו איז דאָך געווען יום טוב און מ'קראַ קדש, [און] זיי זענען דאָך שוין מַצָּה געווען אויף יום טוב [של פסח]ט, וויאזוי האָבן זיי געמאַכט סוכות אום יום טוב.

[ולכן] ברענגט ער אַז ס'איז דאָ אַ פסיקתא² אַז זיי זענען אָנגעקומען קיין סוכות [אין] יום ט"ז, [ולא בט"ו שהוא יום טוב]. אַזוי ברענגט דאָרט דער מרכבת המשנה.

כו

אבל לכאורה הוא פלא לומר כן, שהרי מפורש בפרשת מסעי שהנסיעה מרעמסם היה ביום ט"ו שהוא ממחרת הפסח, ועל כרחק שגם ההגיה "בסוכות" היה ביום זה, שהרי מבואר במכילתא שבא מרעמסם לסוכות "בשעה קלה"

יג) [אָבער] לכאורה איז עס אַ פֿלאַ, [שהרי בפשטות משמע כי] אין פסוק שטייט דאָך [מסעי לג, א] ויִסְעוּ מִרְעָמָסָם בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ [הַרְאִשׁוֹן] מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח. און אַז מ'איז אָנגעקומען בַּשָּׁעָה קְלָה [לסוכות] איז דאָך עס געווען אין יום ט"ו. ווי קען איך זאָגן ס'איז געווען ביום ט"ז.

¹ במכילתא בא (שם): סִכָּתָה. סוכות ממש, דכתיב (וישלח לג, יז) וַיַּעֲקֹב נֶסֶע סִכָּתָה, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אין סוכות אלא מקום, שנאמר (בשלח יג, כ. מסעי לג, ו) וַיִּסְעוּ מִסִּכָּת וַיַּחֲנוּ בַּקָּתָם, מה איתם מקום, אף סוכות מקום. רבי עקיבא אומר אין סוכות אלא ענני כבוד, שנאמר (ישעי' ד, ה) וַיִּבְרָא ה' עַל [כָּל] מְכוּן הַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאָהּ עֲנֵן יוֹמָם [וַעֲשֵׂן] וַגָּמָה אֵשׁ לְהִבָּה לְיֵלֶה כִּי עַל כָּל כְּבוֹד חָפָה. אין לי אלא לשעבר, לעתיד לבא מנין, תלמוד לומר (שם פסוק ו) וְסָפָה תִּהְיֶה לְצֹל יוֹמָם מִחֹרֵב וְגו'.

² במרכבת המשנה על המכילתא (שם, ד"ה רבי עקיבא): ואיכא למידק, למאן דאמר סוכות ממש עשו להם, הלא נאסרו במלאכת יום טוב במצרים, וזה היה ביום ט"ו, איך עשו מלאכה ובנו סוכות. אם לא כשיטת הפסיקתא פרשת מסעי, דביאתם לסוכות היה ביום ט"ז, והוא הנקרא מַחֲרַת הַפֶּסַח (מסעי לג, ו). ואף דחול המועד היה, דאסור גם כן בעשיית מלאכה, אפשר שעדיין לא הוזהרו אשבייתת חול המועד, כמו שלא נזהרו אחימוץ אלא יום אחד. אי נמי הא קיימא לן דבנין מעשה הדיוט בחול המועד שרי, כמבואר בטור אורח חיים סימן תק"מ, והיינו מניח אבנים זו על גבי זו ואינו טח בטיסן, ואין גודר אותה בקנים דוגמא עשות מחיצה בין אחד לחבירו, דטעמא משום צניעותא ולא משום גנבי, עיי"ש ודו"ק.

³ וכמו שמבאר רבינו להלן באות לא.

² בפסיקתא זוטרותא (הנקרא גם מדרש לקח טוב, לרבי טובי' ברבי אליעזר) ריש פר' מסעי: ויִסְעוּ מִרְעָמָסָם בַּחֲדָשׁ הַרְאִשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ 'מַמַּחֲרַת הַפֶּסַח' שאכלו (בלי ט"ו, והיינו 'ביום' ט"ו). ואף על פי שנאמר ביהושע (ה, יא) וַיֹּאכְלוּ מִעֵבֹר הָאָרֶץ 'מַמַּחֲרַת הַפֶּסַח' מִצֹּת וְקִלְי, אין למדין דברי תורה מדברי קבלה. שאומר (ביהושע כ) מַמַּחֲרַת הַפֶּסַח שאכלו ישראל מִעֵבֹר הָאָרֶץ מִצֹּת וְקִלְי, שהיו בששה עשר בניסן [שהוא] אחר הקרבת העומר. 'וזה' משמע מַמַּחֲרַת הַפֶּסַח, בחמשה עשר בניסן, ואין דומין זה לזה. ◦ ומשום רבינו סעדיה בן יוסף [גאון] זצ"ל אמרו, ויִסְעוּ מִרְעָמָסָם בַּחֲדָשׁ הַרְאִשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַרְאִשׁוֹן, מַמַּחֲרַת הַפֶּסַח ששה עשר בניסן. ודורש הפסוק ככה, ויִסְעוּ מִרְעָמָסָם בַּחֲדָשׁ הַרְאִשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ, ומַמַּחֲרַת הַפֶּסַח הוא יום ששה עשר יָצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיַד רָמָה לְעֵינֵי כָל מִצְרַיִם, עד שנקבצו בני"י מכל ערי ארץ מצרים בערב ויום אחד, ונקרא יום ששה עשר ממחרת הפסח, כענין שנאמר (שמואל א' ל, יז) וַיָּכֶם דָּוִד מִהַנְּשָׁף יוֹם רִאשׁוֹן וְעַד הָעֶרֶב 'לְמַחֲרָתָם', וקרא יום שני ממחרת לילי יום ראשון, שאכילת הפסח היתח בלילה ט"ו יום, ויום ט"ז נקרא מחרת הפסח, [ונמצא שהוא ממש] בדרך שנאמר ביהושע וַיֹּאכְלוּ מִעֵבֹר הָאָרֶץ מַמַּחֲרַת הַפֶּסַח מִצֹּת וְקִלְי, אחר הקרבת העומר.

כז

ובתוספות קידושין נחלקו ר"ת ור"י בהפסוק ממחרת הפסח שנאמר ביהושע, אם הכוונה ליום ט"ו שהוא ממחרת 'שחית' הפסח, או ליום ט"ז שהוא ממחרת 'אכילת' הפסח, אבל בהפסוק שבפרשת מסעי מודי כו"ע דפירושו ממחרת 'שחית' הפסח, וכמפורש בפסוק שהיה ביום ט"ו לחודש

תוספות פלאגט זיך דאך אין קידושין^{כא} און אין ראש השנה^{כב}, (שנחלקו שם) וויאזוי דער תירוצ' [איז אויפן לשון הפסוק] **מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח** (הנאמר ביהושע), **צִי ס'אִיז טִיטש יום ט"ז**, (כדמשמע שם בפסוק) **וַיֹּאכְלוּ מֵעֶבֶר הָאָרֶץ** (מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח) (יהושע ה, יא), (ועל זה קשה) **אֲזָ בַעַל כְּרֹחַךְ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח** (שבפרשת מסעי) **מִיֵּינוּ מֵעַן** (ממחרת) **'שְׁחִיתִת' הַפֶּסַח**, וואָרן דער וַיִּסְעוּ מֵרַעַמְסֵס איז דאך געווען בעל כרחך אין ט"ו (כמפורש בפסוק), איז דאך דאָרטן דער רבינו תם מיטן ר"י (שנחלקו בביאור לשון מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח הנאמר ביהושע). איך וועל נישט מאריך זיין (דערין).

[אָבער] על כל פנים לכל הדיעות (נמצא כי) דאָס האָבן זיי געלערנט אַלע, אַז ס'איז אַ הכרח [לפרש בלשון מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח "שבפרשת מסעי" בפסוק וַיִּסְעוּ מֵרַעַמְסֵס] אַז דאָס איז געווען יום ט"ו (שבו יצאו ממצרים).

[וואס כן] וואו קען זיין אַז ס'איז געווען יום ט"ז (וכתירוצ' המרכבת המשנה בשם פסיקתא).

כח

והיה אפשר לתרץ דהפסיקתא חולק על מה שמפרש במכילתא את הפסוק על כנפי נשרים, גם על הנסיעה מרעמסס לסוכות. ויפרש דהנסיקה התחילה ביום ט"ו, וזוהו איירי הכתוב בפרשת מסעי, אבל הביאה 'לסוכות' כבר היה ביום ט"ו

אויסער [אז] איך זאָל זאָגן אַז ער (הפסיקתא) קריגט אויף דער שיטה (שבמכילתא הסוכות) וואָס ס'איז בַּשְּׁעָה קָלָה (נסעו מרעמסס לסוכות, ושעל זה נאמר) **עַל כְּנָפֵי נְשָׁרִים, נֶאֱרָא**

^{כא} דאיתא בגמרא קידושין (לז:): בשלמא למ"ד מושב כל מקום שאתם יושבים משמע [ואף קודם כיבוש וחילוק, ואם כן נתייבבו בהקרב עומר תיכף כבניסתם לארץ, אם כן] היינו דכתיב (יהושע שם) **וַיֹּאכְלוּ מֵעֶבֶר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח**, ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, אלמא אקרוּב עומר והדר אכול, לא למ"ד לאחר ירושה ושיבה, ניכול לאלתר. לא הוו צריכי, דכתיב וכו'. ○ ועל זה כתבו בתוספות שם: ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול. הקשה ה"ר אברהם אבן עזרא, היכי אמרינן מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח דהכא, הוי ששה עשר בניסן, שנקרב העומר, דלמא מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח ממחרת שחיתת הפסח קאמר דהיינו ט"ו בניסן, שעדיין לא נקרב העומר. דהכי נמי אשכחן בפרשת מסעי דכתיב מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יֵצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, והם יצאו בט"ו. ○ ואומר רבינו תם דהאי מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח דהכא, היינו ט"ו בניסן נמי קאמר. והכי פירושה דקרא, **וַיֹּאכְלוּ מֵעֶבֶר הָאָרֶץ** כלומר מן הישן מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח, שהרי הצרכו לאכול מצות. וְקָלִי וְהֵינּוּ תָּקֵשׁ לֹא אָכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, דהיינו ט"ו בניסן לאחר שקרב העומר. והכי נמי אשכחן ט"ז [ניסן] דאיכרי בעצם היום הזה, דכתיב (ויקרא כג, יד) **וְלַחֶם קָלִי וְכָרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה**. ○ ור"י מפרש, נהי דבעלמא מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח הוי ט"ו, הכא רצה לומר ט"ז, ולשון התורה לחדו ולשון נביאים לחדו ולשון חכמים לחדו. ועל כרחך צריך לומר כן, דאם לא כן אמאי איצטריך למימר מעיקרא לא אכול, הא אין לחלק בין ט"ו לקודם ט"ו כיון דאתכי לא איקרב עומר, אלא פשיטא דרצה לומר ט"ז, דהיינו ממחרת 'אכילת' הפסח, וההיא דפרשת מסעי רצה לומר ממחרת 'שחית' הפסח, כדפירשתי.

^{כב} בתוספות ראש השנה (ג): דאקריבו עומר והדר אכול. הקשה ר' אברהם אבן עזרא, הא מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח היינו ט"ו ניסן שהוא מחרת 'שחית' הפסח הנשחט ב"ד, דכתיב בפרשת מסעי מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יֵצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָד רָמָה, וזה היה בט"ו. והשיב לו רבינו תם דהכי קאמר קרא, **וַיֹּאכְלוּ מֵעֶבֶר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח**, כלומר מן הישן מצות. וְקָלִי דהוא תָּקֵשׁ אכול בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה דהיינו ט"ז, דאקריבו עומר והדר אכול, והכי נמי אשכחן ט"ז דאקרי בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה, דכתיב וְלַחֶם קָלִי וְכָרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה. ואם תאמר ואמאי איצטריך למכתב שאכלו מן הישן, הא פשיטא דמצות אכלו בלילה הראשונה. ויש לומר דההיא אכילה לא חשיבה, דסגי בכזו, להכי אתא קרא למימר דעיקר אכילה היתה מן הישן, ואתא קרא לספר שבחו של מן, דכתיב (יהושע ה, יב) **וְלֹא הָיָה עוֹד לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל מֶן, דאמרינן במדרש משל לחינוק שאכל פת שעורין מפני שאין לו פת חטין. ומקודם לכן היו יכולין לאכול מן הישן, כשעלו מן הירדן בעשור לחדש, אלא שבמן היו חפצים יותר, כל זמן שלא פסק להם. ○ ומיהו קשיא, דבתוספתא דסוטה (פ"ק י"א) ובפרק קמא דקדושין (ל"ה) אמרינן שהיו מסתפקין במן שבכליהם עד ט"ז בניסן, דכתיב (שם) **וַיִּשְׁבֹּת הָמָן מִמָּחֳרַת בְּאֶכְלָם מֵעֶבֶר הָאָרֶץ**, שמע מינה משאכלו חדש פסק. ועל כן יש לומר וכתירוצ' ר"י שבתוספות קידושין דט"ז נמי קרי ממחרת הפסח, לפי שהוא יום מחרת 'אכילתו', דנאכל בליל ט"ו. ○ ובפרק שני דחלה פלוגתא היא 'דאמרינן', והכי איתא התם וכו' (עיי"ש).**

[ער לערנט אַז] מ'איז געגאַנגען [בכל נסיעה] פון איין טאָג אויפן אַנדערן. [דאז נמצא כי] מ'איז טאַקע אַרויס מ'רעמסס איז מען טאַקע אַרויס ביום ט"ו, און אַנגעקומען [לסוכות איז מען] אין יום ט"ז, קומט אויס איז מען נישט געגאַנגען על פּנפי נְשָׁרִים בשעה קלה [בהנסיעה מרעמסס לסוכות], נאָר מ'איז הערשט אַנגעקומען דעם אַנדערן טאָג.

כט

אבל קשה לומר כן, שהרי מרעמסס לסוכות הוא מהלך ק"כ מיל שהוא דרך ג' ימים, וא"כ הא"כ היה אפשר להם להגיע ביום אחד אם לא ע"י קפיצת הארץ. ומכיון שהיה ע"י קפיצת הארץ, למח לא יהיה זה בשעה קלה וביום אחד [נאָר] ס'איז אויך אַ חידוש. וואָרן אַז ק"כ מיל איז דאָך אַ מהלך פון דריי טאָג. אַזוי שטייט דאָך (פסחים צג:), אַז מהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ליום, דאָס איז מ' מיל, [שהרי] אַ פרסה איז ד' מיל.

קומט אויס [אַז] ק"כ מיל [שהוא המרחק מרעמסס סוכותה], איז אַ חשבון פון דריי טאָג, איז דאָך עס [בהכרח] אויך געווען על פּנפי נְשָׁרִים [אם הלכו זאת ביום אחד], און ס'האָט 'דאָך' גענומען אַ טאָג [לפי זה].

[והוא 'חידוש' לומר כך, שהרי] ממה נפשך, אַז ס'איז [בלאו הכי] געווען על פּנפי נְשָׁרִים, האָט מען דאָך געקאָנט אַנקומען תיכף. אלא [מאי] איז ווידעראום געווען אַזויפיל צייט, והם לא הלכו בְּשָׁעָה קְלָה, אם כן פאַרוואָס זענען זיי אַנגעקומען [שוין ביום] ט"ז [ולא ביום י"ח].

ל

ישוב הקשויות

ישוב קושיא יב-ג

בגמרא איכא מ"ד דכשנצטוו על השבת במרה, כבר נצטוו גם על התחומין. וא"כ גם על שביתת יו"ט שכבר נצטוו במצרים, נצטוו גם על התחומין שנודע גם ביו"ט, ולדעת כמה פוסקים הוא אף מדרוריתא אפשר קען זיין אַזוי.

[דהנה] די גמרא זאָגט אין שבת²² [בענין ר' סיון של קבלת התורה, שדנו שם] וואָס איז געווען ששי בחודש. זאָגט די גמרא [אַ פלוגתא, אם היה] ששי לנסיעתו, או ששי לחנייתו. [און] ס'איז גיווענדט אין דעם, צי [דעס וואָס] שבת במרה ניתן, צי ס'איז געווען איפקוד [גם] אתחומין. - דער מאן דאמר וואָס ער זאָגט אַז ס'איז געווען איפקוד אתחומין, ממילא איז מען נישט געגאַנגען [נסיעתן מרפידים] אום שבת. [אַבער] אַז איך לערן לא איפקוד [אתחומין], האָט מען געקאָנט גיין אין שבת.

לא

[ולפי זה] קען זיין דאָ ביי יום טוב איז מען דאָך מַצֵּה געווען [לשבות ממלאכה] אין פסח²³, שטייט דאָך בפירוש אין פסוק אַזוי (בא יב, ט), מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וגו'.

²² בגמרא שבת (פז:): תנו רבנן, בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל, רבי יוסי אומר בשבעה בו. ולהלן שם (פז:): תא שמע, ששי, ששי בחודש, ששי בשבת. קשיא לרבנן. הא נמי רבי יוסי היא. ששי למאי, רבא אמר לחנייתו [פירש"י: שהרי בראש חודש חנו. והכי קאמר, ששי לחנייתו, הוא הששי בחדש, הוא ששי בשבת], רב אחא בר יעקב אמר למסען [אף למסען, שביום שבאו למדבר סיני נסעו מרפידים]. וקמילגי בשבת דמרה [במצות שבת שנאמר להם במרה, אם נצטוו על התחומין בו ביום, או לא], דכתיב [בדברות האחרונות (ואתחנן ה, יא) שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ] כְּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹקֶיךָ [שמע מיהא קודם הדברות נצטוו בה], ואמר רב יהודה אמר רב כְּאֶשֶׁר צִוָּה במרה [דכתיב (בשלח טו, כה) שֶׁם שָׁם לוֹ חֵק וּמִשְׁפָּט], מר סבר אשבת איפקוד, אתחומין לא איפקוד [הלכך כשנסעו מרפידים נסעו בשבת, שלא הוזהרו לילך יותר מאלפים אמה], ומר סבר אתחומין נמי איפקוד.

²³ וכן מבואר בר"ן פסחים (דף קטז:). [ועיין עוד בשו"ת תורת חסד (ארי"ח סימן כה אות ו-ז) שהביא דיעות בזה].

[וואפילן] נאך איידער מ'האט זיי מצוה געווען [במרה] אויף שבת, האָט מען דאָך מצוה געווען [במצרים] אויף פסח^{כב}. [שהרי] אין מצרים האָט מען דאָך שוין געזאָגט די פרשה [החודש הזה לכם, שבה נאמר] ביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש [וכל מלאכה לא יעשה בהם וגו'].

לב

[און] רוב פוסקים לערנען דאָך אַז תחומין איז אסור ביו"ט פונקט אַזוי ווי שבת. אַזוי שטייט אין תוספות אין פסחים^{כג}.

און אַזוי בכלל אין די ראשונים איז כסדר [אַזוי משמע], פון די ראשונים קומט דאָך אויס^{כד} אַז תחומין ביום טוב איז דאורייתא [כמו בשבת]^{כה}.

לג

ולפי זה יש לומר דביום ט"ו שהיה יו"ט, נסעו רק מתוך העיר רעמסם עד מחוץ לעיר. אבל לא המשיכו לנסוע עד מחוץ לתחום משום איסור תחומין ביו"ט

קען זיין טאָקע [למאן דאמר אתחומין נמי איפקוד, אַז] זיי זענען "אַרויס" [ביום ט"ו], נאָך וואָס דען, מ'האָט דאָך געמוזט [קודם זיין] "אַרויס" פון מצרים [סמוך לעיר רעמסם מבחוץ, בכדי שלא ליכנס בשער הגי]. אבל אחר כך כשכבר היה מחוץ לעיר, שוב נאסרו לילך משם עד לסכות]. איבערדעם [ווייל] די ק"כ מיל [שהלכו מן רעמסס לסכות], אפילו מ'גייט דאָרטן מיט כַּנְפֵי נְשָׁרִים [ולא בסתם הילוך], איז אויך [שייך איסור] תחומין.

לד

וגם כשנסועים ע"י קפיצת הארץ שייך איסור תחומין, כדמוכח בגמרא דאיבעיא להו לענין ביאת אליהו הנביא אי יש תחומין למעלה מיו"ט טפחים ויכול לבוא בשבת ויו"ט או לא. ואף שביאת אליהו הוא בוודאי בדרך קפיצת הארץ והראיה די גמרא קלערט דאָך אריין^{כז} ביי אַלְיָהוּן, צי ער קען קומען [בשבת ויו"ט לבשר הגאולה, ותלוי] צי יש תחומין למעלה מיו"ט [טפחים]. [והרי אליהו הנביא] ער קומט דאָך אַודאי [בבחינת] עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, מיט קפיצת

^{כב} מה שאין כן על חג השבועות וחג הסוכות עדיין לא נצטוו עד לאחר מתן תורה, בפרשת משפטים (כג, טז).

^{כג} כן מוכח בתוספות פסחים (צג: ד"ה רב יהודה) עיי"ש בהסוגיא, ואכמ"ל.

^{כד} ברש"י חגיגה (יז: ד"ה ופנית), וברמב"ם (שבת כז, א) ובמגיד משנה (שם), ובשו"ת תשב"ץ (ח"ב סימן ריג).

וכן מוכח דעת המגן אברהם [א"ח תקפו, כד], ועשו"ש בהגהות רעק"א דכן הוא בשו"ת ב"ח החדשות (סימן ז). וע"ע בפרי חדש (תצה, ג) ובכפות תמרים (ר"ה לב:). ובשאגת אריה (סימן ע) ובשואל ומשיב (מהד"ת ח"ג סימן צט).

^{כה} ומדרבנן ודאי אסור אף ביו"ט לכו"ע. כדמוכח בכמה משנות במס' ביצה ועוד, וכמבואר בטור ושו"ע (א"ח סימן שצו, ותקח, ועוד).

^{כז} בגמרא עירובין (מג:): בעי רב חנניא, יש תחומין למעלה מעשרה, או אין תחומין למעלה מעשרה וכו'. ו תא שמע, הריני נזיר ביום שכן דוד בא, מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים [פירש"י: דודאי לא אתי משיח האידנא], ואסור לשתות יין כל ימות החול [דילמא אתי]. אי אמרת בשלמא יש תחומין, היינו דבשבתות ובימים טובים מותר, אלא אי אמרת אין תחומין, בשבתות ובימים טובים אמאי מותר. שאני התם דאמר קרא [מלאכי ג, כג] הנה אֶנְכִי שִׁלַח לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאִים וְגו' לפני בא יום ה' [לפני ביאת בן דוד יבא אליהו לבשר], והוא לא אתא אליהו מאתמול. אי הכי בחול כל יומא ויומא נמי לישתרי, דהא לא אתא אליהו מאתמול. אלא אמרינן לבית דין הגדול אתא, הכא נמי לימא לבית דין הגדול אתא. כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים, מפני הטורח [שמניחין צרכי שבת והולכין להקביל פניו]. קא סלקא דעתך מדאליהו לא אתא משיח נמי לא אתי, במעלי שבתא לישתרי. אליהו לא אתי, משיח אתי, דכיון דאתי משיחא הכל עבדים הן לישראל [ואין לישראל טורח, דאיכא דטרח להן] וכו'. בחד בשבא לישתרי [דודאי לא אתי משיח היום, דהא אתמול בשבת לא אתא אליהו, ומדקאסר ליה] לפשוט מינה דאין תחומין [לפשוט דחייש לדילמא אתא אליהו ואין תחומין למעלה מעשרה], דאי יש תחומין בחד בשבא לישתרי, דלא אתא אליהו בשבת. [נמשנין מהא לא תיפשוט דאין תחומין, דדילמא] האי תנא ספקא ספקא ליה אי יש תחומין או אין תחומין [ודילמא אין תחומין, ומשום הכי אסר בחד בשבא], ולחומרא, [אבל מפשט לא פשיטא ליה, דתילף מניה].

הארץ^ל, פונדעסטוועגן ווען ס'זאל אָנגיין תחומין [למעלה מ' טפחים] טאָר מען נישט קומען, אפילו מ'גייט מיט קפיצת הארץ.

לה

והנה ק"כ מיל הוא ודאי יותר משיעור תחום שבת שהוא מיל אחד, ולדעת הר"ף ביותר מ"ב מיל לכו"ע אסור מדאורייתא, ואפי' למ"ד דסתם תחומין דרבנן

איבערדעם איז רעכט. ק"כ מיל איז דאָך [ודאי יותר משיעור תחום] דאורייתא. און לדעת הר"ף^{לא} (סוף פרק קמא דעירובין), אפילו ווען איך האָלט [כמאן דאמר] תחומין דרבנן^{לב}, איז אויך [מודה גם הוא אַז] י"ב מיל דאורייתא^{לג}, [ומה שמצינו בגמרא מאן דאמר תחומין דרבנן, היינו בסתם תחום שבת של מיל אחד, דהיינו אלפים אמה].

איבערדעם האָבן זיי נישט געקאָנט גיין [מרעמסס עד "לסוכות"] אינעם ערשטן טאָג [שהוא יו"ט, כיון שהיה זה מהלך ק"כ מיל, שהוא הרבה יותר מן י"ב מיל].

לו

ועצם היציאה הוצרך להיות מיד ביום ט"ו, כי אם היו נשארים שם עוד רגע אחד היו נכנסין לשער הנ' ולא היו יכולין עוד לצאת משם, וכמו שמפרש האר"ל בפסוק ולא יכלו להִתְמַהֵמָה, אבל לזה היה סני במה שיצאו עד מחוץ לעיר

נאָר ס'איז דאָך אָבער געווען וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמָה (בא יב, לט), אַזוי ווי דער אר"י הקדוש זאָגט^{לד}, [אַז] ווען זיי בלייבן נאָך אַ רגע אין מצרים, העטן זיי גיווען אַריינגעפאלן אין די נו"ן שערי טומאה. [ולכן] האָבן זיי [תיכף] געמוזט [גיין] "אַרויס" פון דעם מקום טמא.

זענען זיי אַרויס פון רעמסס טאָקע אין ט"ו, דעם ערשטן טאָג פסח. און זיי זענען געבליבן אינדרויסן, בעיבורה של עיר^{לה}, [אדער] אין 'תחום'^{לו}.

לז

ולענין הלכה מי שהוא סמוך לעיר, עדיין נחשב כבני העיר לענין כמה דברים, ולכן גם מה שהמשיכו לאחר יו"ט לנסוע משם עד לסוכות, נקרא בלשון הפסוק ויסעו "מרעמסס" לסוכות

[און] אַקעגן אַסאך זאַכן הייסט דאָך עס נאָך 'אין' די שטאָט^{לז}.

^ל ועיין בגמרא ברכות (ד:): תנא, מיכאל באחת [פירש"י: בפריחה אחת], גבריאלי בשתים, אליהו בארבע, ומלאך המות בשמנה וכו'.

^{לא} וכוותיה סובר גם הרמב"ם (שבת כז, א). ולאפוקי מדעת הרמב"ן (בהשגות לספר המצות, ל"ח שכא) ועוד שחולקים על זה, וסוברים דלמ"ד תחומין דרבנן, הוא לגמרי מדרבנן.

^{לב} דיש פלוגתא תנאים בזה, ואפילו בשבת, אם תחומין הוא דאורייתא או דרבנן. ולהלכה קי"ל בכמה מקומות כמ"ד דהוא דרבנן באלפים אמה, אלא שהרמ"א (אור"ח סימן חד ועוד) מביא גם היש אומרים דהוא דאורייתא.

^{לג} וע"ז ברש"י ותוספות חגיגה (יז:), ובחידושי הרמב"ן עירובין (מג). וחידושי הר"ן ביצה (כה:). וע"ז בשו"ת חתם סופר (אור"ח קטן קנב) ובשו"ת עמודי אור (סימן יד, אות יד). [אמנם עיין בטורי חגיגה (שם) שחולק בזה].

^{לד} בסידור קול יעקב לרבי קאפל (בהגדה של פסח, פסקא מצה זו).

^{לה} הוא ע' אמה וב' שלישי אמה בסמוך לעיר. ואם יש ב' עיירות סמוכין זה לזה, נותנין ביניהם ב' פעמים שיעור זה שהוא קמ"א אמה ושליש, ואם אין ביניהם כך אז הם מצטרפין לעיר אחת, לחשוב ריבוע התחום ע"י ריבוע הב' עיירות (או יותר) ביחד, ועיין בשלחן ערוך ופוסקים בהל' עירובין (אור"ח סימן שצח שצט).

^{לו} בתוך אלפים אמה סמוך לעיר. או עכ"פ בתוך הי"ב מיל סמוך לעיר.

[ומה שאמר רבינו כאן לענינין גם הלשון "בעיבורה של עיר", לכאורה הכוונה, דאם נימא שהיתה שם עיר אחרת סמוך לעיר רַעַמְסֵס בתוך קמ"א אמה ושליש שהוא שיעור סמיכות "עיבורה של עיר", אז יש לומר שהיו מותרין לילך עוד עד מחוץ לעיר השני, וכן הלאה, כל שהוא בתוך התחום. אבל כל הק"מ מיל עד לעיר סוכות ודאי היו אסורין לילך ביו"ט (אבל לפי פשוטו קשה לומר שהיה ששים רבוא חונים בתוך ע' אמה בלבד). ו בכלל אופן, לענין לצאת 'מכת הטומאה' היה סני במה שהיו חוץ לכרך, וכמו שמצינו במשה שאמר קצאתי את העיר, לפי שבתוך העיר היה מלאה גילולים ובחוצה לכרך לא, אבל מכל מקום לענין להקרא על שם העיר, עדיין נחשב כבתוך העיר, כל שהוא סמוך ונראה לעיין].

^{לז} ועיין בשלחן ערוך התניא (אור"ח שצט, ז) שכתב בתוך הדברים כזה"ל: שכל ע' אמה ושיריים הסמוכים לעיר,

[אזוי] דאָגט דאָך רש"י^ל, כָּל הַסְמוּךְ לוֹ.

אזוי ווי דער יפה תואר ברענגט דאָך די רש"י דאָרט^ט, אַקעגן יוסף הצדיק [שאמרו חזו"ל דמכורוהו] אין שָׁכָם, ווייל ער איז געווען אין דותן [הסמוך לשכם] הייסט נאָך ווי אין שָׁכָם, ווייל ס'איז סמוך ונראה [לעיר]^ב.

[ולכן אף שהיו חוץ לעיר רַעַמְסֵס עדיין היה נחשב כאילו הם בתוך העיר, ולכן כשנסעו אחר כך משם לַסְכוֹת, נאמר על זה בפסוק כי וַיֵּסְעוּ "מִרַעַמְסֵס" לַסְכוֹת].

לח

אבל המושך הנסיעה עד לסוכות זה היה רק ביום ט"ז לאחר יו"ט, שאז לא היה נוהג איסור תחומין

און דערנאָכדעם אין [יום] ט"ז זענען זיי אַריבערגעגאַנגען בְּשָׁעָה קְלָה קיין סוכות, די ק"כ מיל^א.

לט

[וממילא מיושב בזה קושיא יג, דבהפסוק בפרשת מסעי וַיֵּסְעוּ מִרַעַמְסֵס בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן מִמִּצְרַת הַפֶּסַח, שם לא נאמר מרעמסס "לסוכות", רק סתם "מרעמסס", וקאי על מה שנסעו ביום ט"ז עד מחוץ לעיר, וזה היה בשעה קלה כמבואר ברש"י פרשת יתרו. ולמחרתו ביום ט"ז נסעו מרעמסס "לסוכות", וזה היה גם כן בשעה קלה כמבואר ברש"י פרשת בא, ואתי שפיר דברי הפסיקתא המובא במרכבת המשנה דהנסיעה מרעמסס היה ביום ט"ז, והיינו המושך הנסיעה עד לסוכות.

וכיון שנסעו בדרך קפיצת הארץ בשעה קלה, אמרין דגם הנסיעה שאחר זה "מסוכות לאיתם" היה אז ביום ט"ז, וממילא מיושב גם קושיא יב, דאתי שפיר החשבון שכתב רש"י דביום הראשון נסעו מרעמסס (ומה שכתב מרעמסס לסוכות, הכוונה על דעת ליסע לסוכות), וביום השני נעסו מסוכות לאיתם, ולא קשה דילמא נסעו ביום הראשון גם מסוכות לאיתם, שהרי לא היה אפשר ליסע ביו"ט מחוץ לתחום].

מ

ביאור הפסוקים בפרשת מסעי

לכאורה צ"ב למה נכפל ענין "ויסעו מרעמסס" בפסוקי פרשת מסעי

מיט דעם איז אָביסל מְיוֹשֵׁב דאָס לשון [הפסוק, וואָס] אין פרשת מסעי (לג, ג-ד) שטייט וַיֵּסְעוּ מִרַעַמְסֵס בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ [הָרִאשׁוֹן] מִמִּצְרַת הַפֶּסַח וַיֵּצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיַד רָמָה לְעֵינֵי כָל מִצְרַיִם, וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים אֶת אֲשֶׁר הָפָה ה' [בָּהֶם] כָּל בְּכוֹר וּבְאֵלֵיהֶם עֲשָׂה ה' שְׁפָטִים. דערנאָכדעם (שם, ה) שטייט נאָכאַמָּל, וַיֵּסְעוּ [בְּנֵי יִשְׂרָאֵל] מִרַעַמְסֵס וַיַּחֲנוּ בַסֶּכֶת.

נקראין עיבורה של עיר, ונחשבין כעיר. [נציין שם להמשנה בנדרים (נו): הנודר מן העיר, מותר ליכנס לתחומה של עיר, ואסור ליכנס לעיבורה].

ולענין שביתת שבת מצאנו עוד שכל התחום נחשב כבתוך מקומו. וכן לענין בני אר"י שהם ביו"ט שני בחזו"ל, כתב המגן אברהם (אור"ח תצו, ה) בשם הרדב"ז וז"ל, "ואם הוא תוך תחום, הוי כאילו הוא בתוך העיר". וכן לענין עירוב תבשילין שמוציא את כל בני העיר, כתב המחבר בשו"ע (אור"ח תקכו, ח) דכל מי שהוא בתוך תחום העיר יוצא בו.

וכן מצאנו עוד ענין "סמוך ונראה" לעיר, דיש דברים שדינן אותו כהעיר, וכגון לענין מקרא מגילה ב"ד או ט"ז (וכדלקמן בהערה מ). [ובזה יובן מה שרבינו מזכיר כל אלו הלשונות, לפרש דביציאת מצרים היה באחד מאופנים אלו].^ל דאיתא בגמרא סנהדרין (קב): תנא משום רבי יוסי, מקום מזומן לפורענות, בְּשָׁכָם עָנוּ אֶת דִּינָה, בְּשָׁכָם מָכְרוּ אֶחָיו אֶת יוֹסֵף, בְּשָׁכָם נַחֲלָקָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד. ○ ועל זה כתב רש"י שם: בְּשָׁכָם מָכְרוּ אֶחָיו אֶת יוֹסֵף. כדכתיב (וישב לו, יג) הָלוֹא אֶחָיִךְ רָעִים בְּשָׁכָם. ודותן דכתיב בקרא (שם, יז) הֵייוֹן כֹּפֵר הַסְמוּךְ לַשָּׁכָם, ונקראת על שם שכם. אי נמי כמדורשו (ע"י רש"י וישב לו, יז), שהיו דנין עליו להרגו.

^ט כיפה תואר על בראשית רבה (פה, ג. ד"ה החזירה) הביא שם דברי רש"י דלעיל, ומפרש בזה לשון המדרש שם. הלשון סמוך ונראה הוא מדברי הגמרא מגילה (ג): אמר רבי יהושע בן לוי, כך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו גידן ככרך. תנא סמוך אף על פי שאינו נראה, נראה אף על פי שאינו סמוך וכיוצא.

^{מא} ועיין מה שמתרץ רבינו כעין זה ובאופן אחר, באחרון של פסח תשנ"ז (בחינושי תורה עמוד תשלג).

[וקשה] וואָס דאַרף ער איבער'חזר'ן ויסעו מרעמסס. [והלא] ויסעו מרעמסס איז דאָך שוין געשטאַנען [לעיל מינה].

מא

אבל לדרכנו נוחא, כי היו כאן שתי נסיעות, אחד מרעמסס אל מחוץ לעיר, והב' מחוץ לרעמסס עד לסוכות נאָר לפי זה [לדרכנו נמצא], אַזוי זעט מען דאָך [אז] ס'איז געווען צוויי נסיעות, איין מאָל זענען זיי אַרויס פון רעמסס, פון די שטאָט, [און] פונדעסטוועגן אַקעגן אַסאָך זאָכן איז עס נאָך געווען 'אין' דעם רשות [פון רעמסס]. אָבער די גראַדע נסיעה פון רעמסס אויף סַפּת [ק"כ מיל על כַּפֵּי נְשָׁרִים], איז שוין געווען דעם צווייטן טאָג^{מב}.

מב

ישוב קושיא ט (באופן ראשון)

אפשר דאמירת השירה היה ביום ז' להנסיעה "מרעמסס לסוכות", שהוא יום ח' להציאה "מרעמסס אל מחוץ לעיר", ואם כן מיושב הסתירה שבדברי רש"י

לכאורה מיט דעם העט מען געקאָנט פאַרענטפערן די סְתִירָה פון רש"י [בפרשת בשלח] מיט רבי משה הדרשן [בפרשת שלח].

[ווייל] אַז איך רעכן פון די נסיעה ווען זיי זענען אַרויס טאַקע [אינגאנצן] מרעמסס, די צווייטע נסיעה [שביים ט"ז] ווען זיי זענען 'אַרויס אינגאנצן' [אפילו] פון עיבורה של עיר, איז עס געווען דעם זיבעטן טאָג, [ולכן כתב רש"י בפרשת בשלח השירה היה ביום ז' להציאתם]^{מג}.

זיי זענען דאָך אָבער מיט אַ טאָג פריער זענען זיי 'אַרויס' פון מצרים און זיי זענען געבליבן בעיבורה של עיר, נאָר דער עיקר [איז] אַז מ'זאָל 'אַרויס' פונעם מקום הטומאה, [און] אַקעגן 'די טומאה' איז עס דאָך נישט געווען דעם פּלאַץ, איז נאָר געווען דעם פּלאַץ אַליין [שבתוך העיר רעמסס]. כאַטשיג 'על פי הלכה' האָט מען עס נאָך געקאָנט רעכענען אין תחום [נאף על פי כן 'כח הטומאה' לא היה שם כמו בעיר]. איז דאָך געווען 'אַרויס פון מצרים' איז מען אין ט"ו, איז דאָס טאַקע געווען אַכט טאָג, [ולזה כתב רש"י בשם ר' משה הדרשן דח' ימים שהו עד השירה].

אַזוי האָט מען געקאָנט פאַרענטפערן די סְתִירָה.

מג

מה שקשה על ישוב קושיא ט (באופן ראשון)

אבל עדיין קשה לפי זה, שהרי מבואר בגמרא דאמירת השירה היה ביום כ"א ניסן

ס'איז אָבער ס'האַלט דאָך נישט אויס, ווייל די גמרא זאָגט אַז כ"א ניסן איז געווען די שְׁיָרָה [כדלעיל באות ו], [און] כ"א ניסן [הוא רק ז' ימים] פון ט"ו [און נישט פון ט"ז]. און 'אַזוי' [לפי תירוץ האמור] העט דאָך געדאַרפט צו זיין [דאמירת השירה היה ביום] כ"ב ניסן, אַז כ'וועל רעכענען [ז' ימים] פון צווייטן טאָג [פסח, שהוא ט"ז ניסן].

מד

הקדמה לישוב קושיא ט (באופן שני)

[נאָר] איך האָב גערעכנט אפשר [לתרץ סתירת רש"י באופן אחר, באופן שיתיישב גם עם דברי הגמרא שבכ"א בניסן אמרו השירה, ועם דברי הגמרא שבו' של פסח קורין השירה לדורות].

^{מב} וגם זה נקרא בלשון ויסעו "מרעמסס" לסוכות, כיון שלענין הלכה נחשב לכמה דברים כבתוך העיר.

^{מג} והיינו קְשָׁנָאמֶר עתה דלעולם החשבון שברש"י הוא כפשוטו, דהנסיעה "מסוכות לאיתם" שביים השני, לא היה ביום הנסיעה "מרעמסס עד לסוכות" שהיה ביום שלפניו.

מה

המפרשים נדחקו לפרש כוונת הכתוב וַיָּאֵר אֶת הַלַּיְלָה. ולדרכינו יש לפרש כי אותו לילה היתה מאירה כיום, וכמבואר במדרש שחמשה לילות האירו כיום

[ויתבאר בהקדם וואָס] ס'שטייט אויף די נאַכט פון שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח (בשלח יד, כ) וַיָּאֵר אֶת הַלַּיְלָה, פּלאַגן זיך די מפרשים [לפרש] וואָס איז דער וַיָּאֵר אֶת הַלַּיְלָה, [והלא] ס'איז דאָך געווען לעכטיג 'אלע' נאכט, [דורך] דער עמוד אֵשׁ [שהלך לפנייהם לְהַאִיר לָהֶם]. זאָגן די מפרשים^{מז} [דכוונת הכתוב] אַז ס'איז געווען אַ רְבוּתָא, ווייל ס'איז געווען חושך לְמַצְרַיִם, און פֶּאָר אידן איז געווען אור.

מו

[ולדרכינו יש לפרש, כי] אפשר איז דאָ אַזאַ שיטה איז דאָ [לפרש הכתוב] וַיָּאֵר אֶת הַלַּיְלָה [כפשוטו ממש, שהיה לילה מאירה כיום]. ס'איז דאָך געווען עטליכע [לילות שהאירו כיום], פֿינף נעכט זאָגט דאָך דער מדרש^{מז} הָאָבֵן גַּעֲלָאָכְטֵן פֶּאָר אידן, [ואם כן יש לפרש הכתוב וַיָּאֵר אֶת הַלַּיְלָה על דרך זה, אַז] די נאכט האָט גַּעֲלָאָכְטֵן אַזוי ווי טאָג.

מז

אין די ערשטע נאכט פסח שטייט אַרויס אין זוהר הקדוש^{מז} אַז ס'איז געווען מאירה כתקופת תמוז די נאכט. ביי מלחמת עמלק שטייט אין מדרש^{מז}. [ואם כן] אפשר [יתפרש כפשוטו] וַיָּאֵר אֶת הַלַּיְלָה, [אַז] דער בורא כל עולמים האָט דערלייכט [אַז] די נאכט איז געווען [ליכטיג] אַזוי ווי טאָג.

מח

ובאופן כזה יש בזה פלוגתות וחילוקים, אם הלילה נחשב ליום בפני עצמו או לא, ויש דברים שלעננין זה נחשב כיום אחד עם הבוקר שלאחריו, ויש דברים שמצינו שלא נחשב כיום אחד [ומעתה לפי זה] אַז די נאכט איז אַזוי ווי טאָג, אין דעם איז דאָ גאַנצע פלוגתות צי ס'ווערט גאָר גערעכנט פֶּאָר אַן אַנדערן טאָג. דאָרט ביי יהושע'ן^{מח} זעט מען אַז ער האָט נישט געוואָלט [שיושקע השמש באמצע

^{מז} עיין ברש"י שם: וַיְהִי הָעֶנָן וַיְחַשֵּׁךְ, למצרים. וַיָּאֵר. עמוד האש אֶת הַלַּיְלָה לישראל, והלך לפנייהם כדרכו ללכת כל הלילה. והחשך של ערפל לצד מצרים. - וכעין זה פירשו הרשב"ם והאבן עזרא ורמב"ן ורבינו בחיי. [ולפי זה וַיָּאֵר אֶת הַלַּיְלָה קאי על אור העמוד האש שהאיר להם בכל לילה, אלא שבא לפוקי שלא האיר להמצריים, כי היה הענן מפסיק].

^{מח} הובא ברבינו בחיי (יתרו יט, יז) וז"ל: ה' פעמים עמדה חמה למשה, יום של יציאת מצרים, ויום של ים, ויום של עמלק, ויום של מתן תורה, ויום של נחלי ארנון.

^{מז} בזהר הק' (בא לח. ונדרס בהגדות אצל שלחן ערוך): תִּנְיָן, כְּתִיב (בא יג, ד) הַיּוֹם אַתֶּם יּוֹצֵאִים, וְכְתִיב (דברים טז, א) הוֹצֵאתָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לַיְלָה. אֵלֶּא תֵּאֵנָה, עֲקָרָא דְּפִנְקֵאנָא דִּישְׂרָאֵל לֹא הָיָה אֵלֶּא בַּלַּיְלָה, דְּלִילָא שְׂרָא קִטְרִין וְעִבִּיד נִקְמִין, וַיּוֹמָא אִפִּיק לֹון בְּרִיש גְּלִי, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (מסעי לג, א) יֵצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָד רָמָה לְעֵינֵי כָל מִצְרַיִם. וְכְתִיב (שם, ד) וּמִצְרַיִם מִקְבְּרֵיהֶם אֶת אֲשֶׁר הָיָה ה' בָּהֶם כָּל בְּכוֹר, דָּא הוּא פֶּרְסוּמִי נִיסָא וכו'. ○ דָּהָא תִּנְיָן, וְה' הָכָה כָּל בְּכוֹר (בא יב, כט) וכו', וְאִתְּעִבִּיד דִּינָא בְּכֵלָא, בְּשַׁעְתָּא דִּאֲתַכְנִשׁוּ כְּלָהוּ בְּכִתְיָהוּן, וְלֹא הוּוּ מִתְּפַזְרִי בְּמִדְבָּרָא וְכִתְּקֵלָא אֵלֶּא כְּלָהוּ אֲשַׁתְּכָחוּ בְּכִתְיָהוּן, וְעִבִּיד לִילָא דִּינָו בְּכֵלָא בְּהֵיאָא שַׁעְתָּא. וְתֵּנָה, הָיָה נְהִיר לִילָא כִּיּוּמָא דְּתִקְוָפָה דְּתִמּוּז, וְחֵמָא כָּל עֵמָא דִּינָו דְּקִיּוּשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (תהלים קלט, יב) וַיִּלְכֶּה כִּיּוֹם יִאִיר כִּחְשָׁה כְּאֹרֶחַ.

^{מז} בתנחומא בשלח (סימן כח): וַיְהִי יְדִין אֲמוֹנָה עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ (בשלח יז, יב). שהיו מחשבים את השעות באַסְטְרוֹלוֹגִיָּא, מֵה עֶשֶׂה מֵשֶׁה, הַעֲמִיד גִּלְגַּל חֲמָה וּלְבִנָּה וְעִירֵב אֶת שְׁעוֹתֵיהֶן, שְׁנֵאמֵר (חבקוק ג, יא) שָׁמַשׁ יִרְחַ עַמְד וְבִלְה גֹרִי, וְכְתִיב (שם, י) נִתַּן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוּם דִּיהֵו נָשָׂא.

המלחמה, ווייל ס'האט געדארפט צו ווערן שבת, האָט ער אויפגעהאַלטן די זון, און ס'איז נישט נאָכט געוואָרן ביז ס'איז נישט געוואָרן שבת. [והרי דאף שכבר עברו סכום השעות של יום ששי, מכל מקום כיון שלא שקעה חמה עדיין נשאר יום ו' ולא נעשה ליל שבת].
און אַמאָל זעט מען ס'איז יאָ גערעכנט פאַר אַן אַנדערן טאָג, די צייט וואָס ס'העט גיווען געדארפט צו זיין.

מט

ס'איז דאָ אין דעם אין אריה דבי עילאה^{מט} איז דאָ אין דעם אַ גאַנץ אריכות^י.

נ

מ'זעט ביים מבול, זעט מען ס'איז פאַרהאַנדן געווען דאָס יאָר שלאַ שמשו המזלות^{נב}, [און] אַקעגן [מנין שְנוּתֵי שָׁל] נח'ן האָט מען עס נישט אַריינגערעכנט, און אַקעגן די זמֹות עולם האָט מען עס יאָ^{נב}.
אַקעגן נח'ן נישט, און לימות עולם יאָ.
ס'איז פאַרהאַנדן חילוקים, ווען איך רעכען עס, און ווען נישט.

נא

ועל דרך זה מתרצים הסתירה בענין זמן מתן תורה, דכיון שהיה במלחמת עמלק לילה המאירה כיום, נחשב לענין ימי החודש והשבת כב' ימים, אבל לענין ימי הספירה כיום אחד

דעם זעלבע זאָגט דער פלאַצקער [גאון], שטייט דאָרט אין מגן האלף^{נב}, אַקעגן די קשיא^י פון שבת הגדול [במצרים, שחל י' לחודש], און פון די נ"א לספירה [ליום מתן תורה], און ס'שטייט [אַז ס'איז געווען ביום] נ' [לספירה, וכמו שאומרים זמן מתן תורתנו ביום א' דשבעות].

^{מב} כמבואר בפרקי דרבי אליעזר (פרק נב): שבעה מופתים נעשו בעולם שלא נראו כמותן וכי'. ◦ המופת החמישי, מיום שנבראו שמים וארץ לא נהפכו מי הים ליבשה, עד שיצאו ישראל ממצרים ועברו בתוך הים ביבשה, שנאמר (בשלח יד, כט) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּיבְשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם, ורגזו כל מלכי הארץ שלא היה כמוהו מיום שנברא העולם, שנאמר (שם טו, יד) שָׁמְעוּ עַמִּים יְרֵדוּן. ◦ המופת הששי, מיום שנבראו שמים וארץ השמש והירח והכוכבים וכל המזלות היו עולין להאיר על הארץ ואינן מערערין זה עם זה, עד שבא יהושע ועשה מלחמתן של ישראל, והגיע ערב שבת, וראה בצָרְתָן של ישראל שלא יחללו את השבת, ועוד שראו חרטומי גוים כובשים במזלות לבא על ישראל, מה עשה יהושע, פָּשַׁט ידו לאור השמש ולאור הירח והזכיר עליהם את השם, ועמד כל אחד במקומו ששה ושלשים שעות עד מוצאי שבת, שנאמר (יהושע י, יג) וַיֵּדֶם הַשֶּׁמֶשׁ וַיָּרֶחַ עֲמֹד עַד יָקָם גֹּיֵי אֲרִיכּוֹ וּגְוִי וַיַּעֲמֵד הַשֶּׁמֶשׁ בְּחֻצֵי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אָץ לָבוֹא כִּיּוֹם תָּמִים, וראו כל מלכי הארץ ותמהו שלא היה כמוהו מיום שנברא העולם, שנאמר (שם, יד) וְלֹא הָיָה כִּיּוֹם הַהוּא לִפְנֵינוּ וְאַחֲרֵינוּ לֹא יִהְיֶה כֵן לְשִׁמְעַה' בְּקוֹל אִישׁ כִּי ה' נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל. [ועיין בבאור הרד"ל שם. ועיין עוד בזה בגמרא עבודה זרה (כה).].

^{מט} בקונטרס עטרת זקנים שלו (עמוד כג) הנדפס בסוף ספר אילה שלוחה (להרה"ק ר' נפתלי בן הרה"ק משינאווא).

^י ועיין מה שהאריך רבינו בענין זה בליל שב"ק שובה תשי"ז, ובחידושי תורה לשבעות (עמוד קעב), ובהגדה מהר"י ט"ב (אות קמח-קמט).

^{נב} כמבואר בבראשית רבה (כה, ב): אמר ר' יוחנן, לא שמשו המזלות כל אותן י"ב חודש. אמר לו ר' יונתן שמשו אלא שלא היה רישומן ניכר. ◦ לא ישתנו (נח, ט, כב). רבי אליעזר ורבי יהושע, רבי אליעזר אמר לא ישתנו, מכאן שלא שָׁקְתוּ, ורבי יהושע אומר לא ישתנו, מכאן שִׁשְׁקְתוּ.

^{נב} כמבואר בבראשית רבה (לכ, ו): וְנָח בֶן שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמְבּוּל הָיָה מֵיָם וּגּוֹ' (נח ז, ו). ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר שנת המבול אינה עולה מן המנין, אמר לו ר' נחמיה, אף על פי שאינה עולה מן המנין, עולה היא בתקופות ובהשבונוֹת. ◦ ופירש רש"י (על הבר"ר שם, לגיטא המובא בנח"י): שנת המבול אינו עולה מן המנין. למנין שנותיו של נח, כשהכתוב מונה שנותיו של נח אינו מונה שנת המבול, שאתה מוצא שחי נח תשע מאות וחמשים שנה ואחת עם שנת המבול, שכן הכתוב אומר וְנָח בֶן שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמְבּוּל הָיָה, משמע שהמבול היה לאחר שש מאות שנה, דכתיב (נח ח, יג) וַיְהִי בִּאֲחַת יָוֶשֶׁת מֵאוֹת שָׁנָה וּגּוֹ' חָרְבוּ הַמַּיִם, וכתיב (ט, כח) וַיַּחֲיוּ נָח אַחֲרֵי הַמְבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה, וכתיב (שם, כט) וַיְהִי כָל יְמֵי נָח תִּשְׁעַת מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה, והיה לו לומר תשע מאות שנה וחמשים ואחת שנה, אלא שאין שנת המבול עולה למנין שנותיו, לפי שהוא שנת צרה. ועיין עוד ביפה תואר ונזר הקודש (ב"ר נח, ב, ולב, ו) מה שהאריך עוד בזה.

זאָגט ער אויך אזוי, אַז דעם וואָס ס'איז געווען נאַכט [המאירה כיום, בשעת מלחמת עמלק], ביי טייל זאָכן רעכן איך עס פאַר אַן אַנדערן טאָג, און צו אַ טייל זאָכן רעכן איך עס פאַר איין טאָג, ווייל ס'איז דעך 'דאָך' נישט נאָכט געוואָרן, ס'האָט נישט איבערגעהאַקט די נאַכט, איז עס איין טאָג. ס'איז נישט קיין פֿלל [שוה בזה]. מיט דעם פאַרענטפערט ער די סְתִירָה, אַז מ'קאָן זאָגן [דמתן תורה היה הן ביום] 'נ' לספירה, און [הן ביום] 'נ"א לספירה.

נב

ישוב קושיא ט (באופן שני)

ויש לומר לעניינו, דכיון שילד א' של פסח היתה מאירה כיום, על כן נחשב לילו ויומו כשני ימים, ונמצא שהיה איז שביעי של פסח ואחרון של פסח בתוך מעת לעת אחד.

איבערדעם קאָן זיין [לעניינו באופן אחר קצת], אַז [וויבאַלד] ס'איז געווען וַיֵּאָר אַת הַלֵּילָה, איז דער שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח מיטן אַחרון שֶׁל פֶּסַח געווען איין טאָג [במשך כ"ד שעות המעת לעת, שהיה בו ב' ימים, זמן לילו וזמן יומו, ששניהם האירו כיום. וי"ב שעות ראשונות שבליל כ"א ניסן נחשבו לכ"א ניסן, וי"ב שעות שניות נחשבו לכ"ב ניסן].

נג

ולדורות קבעו לקרות פרשת השירה ב' של פסח, לפי שבמדה טובה מקדימין ולא מאחרין, והולכין בתר ההתחלה [און] קובע געווען [לדורות לקרוא פרשת שירה] האָט מען נאָר [ביום] שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, ווייל ס'איז די הַתְּחֵלָה פונעם טאָג.

נד

אזוי ווי די גמרא זאָגט ביי תשעה באב, זאָגט די גמרא [תענית כט]. [שקבעו אותו ביום ט' באב שהוא] אַתְּחֵלְתָּא דְּפִרְעָנוּתָא. איי ס'האָט געברענגט [רובו ביום] עשירי באב, אָבער ס'האָט 'אַנגעהויבן' תשעה באב, האָט מען קובע געווען דעם ערשטן טאָג.

נה

דאָ איז פאַרקערט, מדה טובה איז מען דאָך מער מקדימין, [שהרי אם יש סברא לומר] אַקְדוּמִי פְּרִעָנוּתָא לֹא מְקַדְמִינִי^ה, איז אַ קל וחומר [אז ביי מדה טובה] נעם איך אָן [לויט] די הַתְּחֵלָה [ומקדימין ולא מאחרין].

^{נב} בשר האלף (להגה"ק ר' יונתן אייבשיץ) הנדפס ביחד עם מגן האלף (להגה"ק ר' אריה לייב צינץ מפלאצק) ועם מקור חיים (להגה"ק ר' יעקב ליסא, בעל חוות דעת), וז"ל שם (בסימן תל) בא"ד: דעצרת אינו מיוחד כלל לימי החודש כמו שייחס הכתוב לשאר מועדים, אך הכתוב תלה אותו בספירת העומר דלהוי יום חמשים לעומר, אם כן שפיר אמרין דמתן תורה ב' בסיון. אבל קשה כיון דהוי ראש חודש סיון באחד בשבת, ובשבת ניתנה תורה והוי ז' לחודש, אם כן הוי נ"א יום. ויש לומר דאיתא (עבודה זרה כה). בשעת מלחמת עמלק היה משה מעמיד החמה יום אחד, והיה אותו יום ארוך כשני ימים, ולענין ימי החודש חשבינן כשני ימים, דימי שבת חשבינן לפי מהלך הלבנה שהם כ"ט י"ב תשצ"ג, וא"כ אע"ג דהחמה עמדה, הלבנה הלכה וסיבבה כפי זמנה, ואם כן היה יום ז' [בשבת] ב' לחודש. מה שאין כן לענין [ימים] ספירת העומר תלוי בספירת 'הלילה', ואם כן כיון דאין הלילה מפסקת נחשב ליום אחד, והוי חמשים. [והגאון מפלאצק הדפיס ספרו מגן האלף ביחד עם שר האלף להגר"י אייבשיץ, ולכן הוזכרו רבינו על שמו].

^{נד} המובא במגן אברהם (סימן תצד) ובחק יעקב (סימן תל) בענין זמן מתן תורה. דכיון שבעשור לחודש כשלקחו הפסח היה בשבת, אם כן ראש חודש ניסן היה ביום ה', ור"ח אייר ביום שבת, דניסן מלא ואייר חסר, ואם כן ר"ח סיון היה באחד בשבת, וקיימא לן (שבת פו:) דבשבת ניתנה תורה, ואם כן היה מתן תורה ב' לחודש שהוא יום נ"א לספירה, והאיך אנו אומרים ביום ו' בסיון זמן מתן תורתנו.

^{נה} כמבואר בגמרא מגילה (ה). מהאי טעמא כשחל ת"ב בשבת, מאחרין להתענות ביום א' שלאחריו, ולא מקדימין להתענות ביום ה' שלפניו.

נו

איבערדעם דער שביעי של פסח און אחרון של פסח קאָן זיין איז געווען דעמאלטס איין טאָג, [וואָס] ס'איז נישט 'נאכט' געוואָרן אינדערמיטן. [ולכן] קוֹבֵע געווען [קריאת פרשת השירה לדורות] האָט מען עס אויפן ערשטן טאָג [דהיינו בשביעי של פסח], אַזוי ווי מ'גייט אַרײַן [באותו מעת לעת שהיה בו הנס ואמירת השירה].

נז

אבל באמת היה אז הן יום ח' והן יום ח' ליציאתם, הכל במעת לעת אחד

אַבער דער אַמֶת [מכיון שלא חשכה אותה הלילה, נחשב זמן הלילה ליום כ"א, וזמן הבוקר של אותו יום עצמו שבו אמרו השירה, זה היה נחשב באותה שנה ליום כ"ב ניסן, ונמצא] האָט זיך דאָס געצויגן ביז אַחרון של פסח, און 'צוזאמען' הייסט עס¹ אויך אַחרון², [ווייל] ס'איז געווען דעם נס [ואמירת השירה] טאָקע אין 'דעם טאָג' טאָקע³, שביעי של פסח איז געווען די התקלה, און מיט אַחרון איז עס געווען איין טאָג.

נח

וממילא מיושב הסתירה שכבר רש"י, דתרווייהו איתנייהו

ממילא זענען פאַרענטפערט די סתירות, וואָס ער זאָגט [ברש"י בשלח] ביום השביעי האָט מען געזאָגט די שירה, און ער רעכנט צי [בסוף פרשת שלח] ביז אַכט טאָג, ווייל דאָרט רעכנט מען שוין [אויך] אַחרון של פסח.

נט

ישוב קושיא נ (באופן ראשון)

[וכן מיושב מה שבגמרא כינו לו' של פסח בשם "אחרון של פסח", לרמז על האמור

איבערדעם רופט די גמרא אָן "שביעי של פסח" [בשם] אַחרון של פסח, ווייל ס'איז טאָקע איינס.

ס

ישוב קושיא ד (באופן ראשון)

[וכן מדויק מה שרש"י מוכיח שתי השמות, שהיה יום שביעי, והיה יו"ט אחרון של פסח

און רש"י זאָגט אויך דאָרטן אין סוטה שביעי של פסח ואַחרון של פסח, וואָרן דעמאלטס איז געווען דער איין טאָג וואָס ס'איז געוועזן די ביידע, שביעי של פסח און אַחרון של פסח.

סא

הקדמה לישוב קושיא ז (באופן שלישי) - ולישוב קושיא ג-ד (באופן שני)

(עד אחר אות קב)

נאָר 'דאָך' איז עס אַ דָּבָר חָדָש [לתרץ כן].

[שהרי] איך געפון נישט אין ערגעץ 'פריער' [בספרים קדמונים] אַז ס'איז געווען [דעמאלטס] אַחרון של פסח, [ושבבוקרו של קריעת ים סוף כבר היה כ"ב ניסן].⁴

¹ פירוש: ווי נאָר.

² גם שביעי של פסח.

³ ובזה יתישב קושיא ג-ד, וכדלקמן באות ג-ס.

⁴ באותו מעת לעת של כ"ד שעות.

⁵ ואף לפי חידושו של המגן האלף, אינו מתאים בכאן. שהוא כתב כן לענין ששני מעת לעת ייחשבו ליום אחד, אבל רבינו מחדש לפרש כאן באופן אחר כי מעת לעת אחד ייחשב לב' ימים.

[און] אויף ויָאָר אַתְּ הַלִּילָה איז דאָךְ דאָ [אַנדערע] פֿשְׁטִים [בדברי המפרשים] ^א.
[נאָר] מ'קען נאָך זאָגן נאָך, [לכאור באופן אחר] וואָס ס'ליגט אין דעם.

(סיום הענין באות קט-קרי)

סב

ישוב קושיא י

[והוא בהקדם לכאור] קודם די צוויי מדרשים (בקושיא י"א) [אויף] הַיָּם רָאָה וַיֵּנֶס, מה ראה, ברייתא דרבי ישמעאל ראה, [און] ראה ישראל באין ורכוש מצרים בידם.

סג

איאט במדרש דשר של ים טען הללו עובדי עבודה זרה והללו, והשיב לו הקב"ה אתה דן שוגג כמויד ואונס כרצון. והקשו המפרשים הדלא אצל עבודה זרה לא שייך טענת אונס, שהרי הוא ביהרג ואל יעבור ס'איז ידוע ²⁰ [אז] דער ים האָט גע'טענה'ט מה בין אלו לאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה. און דער בורא כל עולמים האָט געענטפערט, שוטה שבעולם, אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון.

פרעגן די מפרשים ³⁰, איז דען פארהאנדן ביי עבודה זרה [היתר של] אונס, [והלא] ס'איז דאָך יהרג ואל יעבור, ווי קען מען נייטן אויף עבודה זרה. וואָס איז דאָס אַ תירוץ [אז] ס'איז באונס, אפילו אַז מ'נייט טאָר מען דאָך אויך נישט, [און] אפילו מ'וויל הרג'נען, [שהרי] ס'איז יהרג ואל יעבור, ס'איז קיין שום תירוץ בעולם נישט. אזוי פרעגן די מפרשים.

סד

אמנם מצינו בגמרא שיטת רבי ישמעאל, דסובר גם בעבודה זרה יעבור ואל יהרג, ואם כן לדידיה שפיר מהני טענת אונס [נאָר] קען זיין אפשר, [ווייל] אין די גמרא אין סנהדרין דף ע"ד ³⁰, - אַ חידוש, - דאָרט איז אַ פלוגתא, רבי ישמעאל [והאלט], דאָרט איז דאָ אַ ברייתא תניא רבי ישמעאל

^א כדלעיל באות מה (והערה מד). - ו"מ"מ בעיקר הענין שהיתה הלילה מאירה כיום, כבר מפורש כן בדברי רבינו בחיי המובא לעיל (בהערה מה) בשם מדרש, דליל קריעת ים סוף הם אחד מחמשה לילות שהיו מאירות כיום. וכן מובא בבני יששכר (ניסן ב, א) בשם רבי יואל בעל שם ובשם בעל ברכת שמואל (להגרא"ש קידוש, פירוש בא ד"ה ובמדרש רבה) שהביאו ענין זה בשם מדרש (והמדרש לא נמצא לפנינו, וכן המדרש המובא ברבינו בחיי). וכן כתוב עוד בספר גבול בנימין (נדפס באמסטרדם שנת תפ"ו) להקדוש המקובל ר' בנימין הכהן זצוק"ל (ח"ב דרוש ה"שבה"א, דף קכה). ○ אבל כנראה מדיוק לשון רבינו בכאן, שעיקר החידוש המחודש שבכאן, הוא לומר שבאותו מעת לעת בבוקר כבר היה נחשב לכ"ב ניסן שהוא אחרון של פסח, ובוה לא רצה רבינו לסמוך על זה בלבד, ולכן המשיך רבינו לתרוץ הסתירה עוד באופן אחר המורווח יותר.

²⁰ בילקוט שמעוני (בשלא רמו רלד): דבר אחר, וְהַיָּם לְהָם 'חומה' (בשלא יד, כב וכו'), שירד ס"מ ואמר לפניו, רבונו של עולם לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים? ואתה עושה להם נסים. והיה משמע קולו לשר של ים, ונתמלא עליהם חמה ובקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה, שוטה שבעולם, וכי לרעתם עבדוהו, והלא לא עבדוהו אלא מתוך שעבוד ומתוך טירוף דעת, ואתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון. כיון ששמע שר של ים, אותה 'חמה' שנתמלא על ישראל החזירה על מצרים, שנאמר (שם, כח) וַיָּשֻׁבוּ הַיָּמִים, ששבו מישאל על מצרים.

ובוהר הקדוש (תורתא קד): דוקמא ד'ישראל אעברו לגבי ימא, וקעא קודשא בריך הוא למקרה לון ימא דסוף, אַתא רהב הווא קמנא דעל מצרים, וקעא ד'ינא מקמי קודשא בריך הוא. אַמר קמיה, קמריה דעלמא, אַמאי פלחי למעבד ד'ינא על מצרים, וְלִמְקַרְעֵי ימא ל'ישראל, הָא פלחו חייבין קמך, וְכָל אֲרֻחָךְ ד'ינא וקשוט. אַלִּין פלחי כוכבים ומזלות ואַלִּין פלחי כוכבים ומזלות, אַלִּין בגלוי עריות, וְאִלִּין בגלוי עריות. אַלִּין אושדי דמין, וְאִלִּין אושדי דמין, בְּהֵיאָה שַׁעְתָּא הָהּ קִשָּׁה קמיה, למעבר על ארץ ד'ינא וכו'.

³⁰ עיין מה שכתב בוה בפירוש דרכים (דרך האחרים, דרוש א ד"ה ומעתה אשא).

³⁰ בגמרא סנהדרין (עד): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוידק, נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד, כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עָבֹד ואל תהרג, יעבור ואל יהרג [פירוש: וחי בהם ולא שימות בהם], חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ועבודת כוכבים לא [לקמן ל"ה]. ○ והא תניא אמר רבי ישמעאל מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג מנין שיעבור ואל יהרג, תלמוד לומר (אחרי יח, ה) וְחַי

אומר [אז] איך זאג נישט יִהְיֶה וְאֵל יַעֲבֹד אפילו ביי עבודה זרה. דאָס איז שיטת רבי ישמעאל.

[און] רבי אליעזר קריגט, און [אויך] רבי שמעון בן יהוּדָה. [און] אונז פֿסק'ן מיר אַזוי [ווי זיי, שהרי] אונז פֿסק'ן מיר^ט אַז די דריי עבירות, עבודה זרה און גילוי עריות און שפיכות דמים, זענען יִהְיֶה וְאֵל יַעֲבֹד. אָבער רבי ישמעאל לערנט 'אַזוי' [שאינו ביהרג ואל יעבור].

סה

קומט אויס, אַ ברייתא דרבי ישמעאל איז דאָ, [וואָס האָלט] אַז באונס איז פטור אפילו [ביי] עבודה זרה אויך.

סו

וזה שהשיב הקב"ה שאין לדון אונס כרצון, והוא כשיטת רבי ישמעאל. ולזה אמרו במדרש כי "בריייתא דרבי ישמעאל ראה", ולכן קיבל הים תשובת הקב"ה ונקרע לפני ישראל

[וממילא] קען זיין [לייב המדרש ברייתא דרבי ישמעאל ראה, ווייל] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט הללו באונס והללו ברצון, איז אים [להשר של ים] אָבער קשה געווען, ווי איז פֿאַרהאַנדן ביי עבודה זרה [א תירוץ פון] באונס, העט ער געקאָנט ווייטער פרעגן [מה בין אלו לאלו].

ער האָט אָבער שוין נישט געפרעגט קיין שאלות, [ווייל] ער האָט געטראָפֿן אַ ברייתא דרבי ישמעאל וואָס ער זאָגט אַז אפילו אויף עבודה זרה [שייך תירוץ] באונס, האָט ער שוין נישט געפרעגט קיין קשיות. [ווייל ער האָט געזען] מ'האָט גע'פֿסק'נט מן השמים אַזוי ווי רבי ישמעאל.

סז

ואף שבבית דין שלמטה אין הלכה כרבי ישמעאל, אפשר שקודם מתן תורה שפיר היה הלכה כרבי ישמעאל און אפשר קאָן גאָר זיין אַז 'פֿאַר מתן תורה' איז געווען אַזוי די הלכה [כרבי ישמעאל, גם בבית דין שלמטה^ט. שהרי דעס] וויאָזוי אונז פֿסק'ן מיר אַז ניין, דאָס איז געדרינגען פֿון וּבְכָל נִפְשֶׁךָ^{טו} [הנאמר לאחר מתן תורה].

סח

ועוד אף לפי מה דקימא לן לאחר מתן תורה דלא כרבי ישמעאל, הלא כתב הרמב"ם דמ"מ אם עבר ולא נהרג, פטור מן העונש, דאונס רחמנא פטריה, אלא שביטל המצוה והחזיב שהיה מוטל עליו. וא"כ יש בוזה תירוץ לפטור מן העונש גם לאחר מתן תורה

[און] דער אַמְת איז דאָך אַזוי, [דשייך תירוץ "אונס" גם לאחר מתן תורה, שהרי אַזוי] זאָגט דאָך דער רמב"ם^{טו} [אַז אפילו] אויף עבודה זרה אַליין איז מען טאָקע נישט חייב [עונש,

בָּהֶם ולא שימות בהם. יכול אפילו בפרהסיא, תלמוד לומר (אמור כב, לב) וְלֹא תַחֲלִלּוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי, [בפרהסיא איכא חלול השם, וצריך לקדש את השם, וזהו וְנִקְדַּשְׁתִּי, שמוסר נפשו על אהבת יוצרין]. ○ אינהו דאמר כרבי אליעזר, דתניא רבי אליעזר אומר, וְאֶהְיֶה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ [משמע שלא תמירנו בעבודה זרה] כָּכָל לְבָבְךָ וְכָכָל נַפְשֶׁךָ וְכָכָל מַאֲדָךָ [ואתחנן ו. ה] אם נאמר כָּכָל נַפְשֶׁךָ למה נאמר כָּכָל מַאֲדָךָ, ואם נאמר כָּכָל מַאֲדָךָ למה נאמר כָּכָל נַפְשֶׁךָ, אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכן נאמר כָּכָל נַפְשֶׁךָ [כלומר תהא אהבתו חביבה לך יותר מכל החביב לך], ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכן נאמר כָּכָל מַאֲדָךָ.

^{טו} כמבואר בשלחן ערוך (יר"ד סימן קנז).

^{טו} וכמבואר בגמרא סנהדרין (עד:) דבן נח אינו מצווה על קידוש השם,

^{טו} כמבואר לעיל בדברי הגמרא סנהדרין, בדברי רבי אליעזר.

^{טו} ברמב"ם (יסודי התורה ה, ה): כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג, ונהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו. וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור, ונהרג ולא עבר, הרי זה קידש את השם, ואם היה בעשרה מישראל הרי זה קידש את

כשעבד] באונס, [כי] אונס רחמנא פטריה. נאָר וואָס דען ס'איז דאָ אַן עֲשֵׂה [למסור נפשו להריגה על כל העברת הדת כשהוא ברבים, וכדכתיב] וְנִקְדַּשְׁתִּי (ויקרא כב, לב), מ'איז מְחויֵב מְקַדֵּשׁ שֵׁם שְׁמַיִם צו זיין, [אבל אין לעונשו על זה אם עבר ולא נהרג].

[וכן הפסוק] וּבְכָל נִפְשֶׁךָ [דמינה יליפין דבעבודה זרה חייב למסור נפשו אפילו ביחיד], דאָס איז אַן עקסטערע עשה [שהוא מְחויֵב למסור נפשו]. אָבער מ'איז נישט נִצְנָשׁ [אם עבר ולא קיים עשה זה], און מ'האָט נישט עובר געווען דעם איסור [פון] עבודה זרה, נאָר מ'האָט נאָר עובר געווען דעם איסור [עשה של] וְנִקְדַּשְׁתִּי [או וּבְכָל נִפְשֶׁךָ] ^ס.

סט

וכל שכן קודם מתן תורה, דגם בהחייב למסור נפשו מעיקרא, עדיין לא נצטוו או

און [אפילו החיוב עשה] דעס איז נאָכנישט געווען 'פאַר' מתן תורה.

אויף [איסור] עבודה זרה זענען זיי [טאַקע] מְצוּה געווען פאַר מתן תורה, [אָבער למסור נפשו] דאָס איז געווען [ווען] די עשה וְנִקְדַּשְׁתִּי, איז טאַקע [פטור] באונס.

ע

וועכ"פ להברייתא דרבי ישמעאל ודאי פטור באונס, ויש לומר דבבית דין שלמעלה פסקו או כרבי ישמעאל, ולא עוד אלא דאפילו בב"ד שלמטה פסקו כן כיון שהיה עדיין קודם מתן תורה

און [אָבער] פון ברייתא דרבי ישמעאל קומט אויס אפילו היינט [לאחר מתן תורה] אַזוי. [ולכן נקרא הים כשראה ברייתא דרבי ישמעאל, שפסקו כן בבית דין שלמעלה].

ממילא אפילו איך פֿסק'ן נישט אַזוי [בבית דין שלמטה, כרבי ישמעאל, אָבער] על כל פנים 'פאַר מתן תורה' קען מען שוין נישט פרעגן קיין קשיא [אפילו בבית דין שלמטה].

עא

[וועכ"פ] דאָס קען קודם זיין דער ברייתא דרבי ישמעאל ראה.

עב

חקדמה לשוב קושיא יא

בפנים יפות ובאר מים חיים הקשו האריך היה אפשר ליקח מן המצרים

טלה לקרבן פסח, והלא הם עבדו לצאן, ובהמה שנוא 'עבד' אסור לקרבן

[וכדי לפרש גם המדרש, הִם רָאָה וְנָסוּ], רָאָה - ער האָט געזען - ישראל באים ורכוש בידם, קען מען אַזוי זאָגן.

[נראה לומר בהקדם וואָס] ס'שטייט אין הפלאה"ו און אין באר מים חיים"א, [לפרש דברי

השם ברבים, כדניאל חנניה מישאל ועזריה ורבי עקיבא וחביריו, ואלו הן הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתן וכו'. וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור, ועבר ולא נהרג, הרי זה מחלל את השם, ואם היה בעשרה מישאל הרי זה חילל את השם ברבים, וביטל מצות עשה שהיא קידוש השם, ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם, ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית דין, אפילו הרג באונס. שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו, ובעדים והתראה, שנאמר בנותן מזרעו למולך (קדושים כ, ה-ו) וְנִתְּתִי אֹנִי אֶת פְּנֵי בָאִישׁ 'ההוא', מפי השמועה למדו 'ההוא' לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה. ומה אם עבודת כוכבים שהיא חמורה מן הכל, העובד אותה באונס אינו חייב כרת ואין צריך לומר מיתת בית דין, קל וחומר לשאר מצות האמורות בתורה. ובעריות הוא אומר (תצא כב, כו) וְלִנְעֹרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר. אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה, הנה הוא ככלב שב על קיאו, והוא נקרא עובד עבודת כוכבים במזיד, והוא נטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנם. - [ועיין במנחת חינוך (מצוה כח, ד"ה ר"ה ונ"ל פשוט)].

^{סט} ועיין בדברי יואל בשלח (עמוד תיד).

^ע בספר פנים יפות (בא יב, כא): איתא במכילתא בפסוק מִשְׁכּוֹ וָקָחוּ וְגו', ריה"ג אומר מִשְׁכּוֹ מעבודה זרה. לפי פשוטו יש לפרש, משום דאמר רבי יוחנן (סנהדרין מז.) הפריש קרבן והמיר, והואיל ונדרחה ידחה, א"כ היו צריכין למשוך מע"ז קודם שהקדישו את הפסח. ועוד יש לומר, לפי מה דאמר שם (במכילתא) קחו מן השוק, דהיינו שיקחו מן המצרים, [ולפי שהמצרים היו עובדין לצאנא והיה בו איסור משום נעבד, אלא דאמרינן בעבודה זרה (גג.) דְּמִכְרָו או מִשְׁכָּנוּ מסתמא בִּטְלוּ, ואמרינן שם דוקא שְׁמִכְרוּ לְיִשְׂרָאֵל, אבל מִכְרָו לְנִכְרִי לא בִּטְלוּ, לכך היו

המדרש (שמות רבה טז, ב) בפסוק מִשְׁכוּ וקָחוּ לָכֶם (בא יב, כא), מִשְׁכוּ יִדְיֵכֶם מַעֲבֹדָה זָרָה, וקָחוּ לָכֶם צֶאֱן לַמִּצְוָה.

פרעגט ער די קשיא, וויאזוי האָבן זיי געקענט קויפֿן, [והלא המצריים] זיי האָבן דאָך געדינט צום טלה, צו צאן, איז דאָך עס נעבד, איז דאָך עס אסור לקרבן^{עב}. וויאזוי האָבן זיי געקענט קויפֿן צאן אויף אַ קרבן פסח.

עג

ותירצו לרכלן נצטוו מִשְׁכוּ יִדְיֵכֶם מַעֲבֹדָה זָרָה תחילה, ואחר כך קחו לָכֶם צֶאֱן לַמִּצְוָה. דמכיון שבני ישראל לא עברו עבודה זרה, נמצא דבעת שמכרו להם המצריים יש לזה דין ביטול עבודה זרה, וכמבואר בנמרא דגוי שמכר עבודה זרה לישראל הוי 'ביטול' ע"ה הגוי

זאָגן זיי ביידע^{עב} [לתרץ], וואָרן די גמרא זאָגט דאָך^{עב}, אַז אַן עכו"ם האָט פאַרקויפט אַן עבודה זרה פאַר אַ איד, האָט ער זי מבטל געווען. דאָס אַליין איז דער ביטול, [מה שמכרו לישראל]. ווייל ער ווייסט דאָך [אז] אַ איד וועט דאָך מבטל זיין די עבודה זרה, האָט ער עס מיטן 'פאַרקויפֿן' מבטל געווען. פאַרוואָס, ווייל ער ווייסט [אַז דער איד] ער איז נישט קיין עובד עבודה זרה.

אַבער טאָמער איז ער [הישראל] אַן עובד עבודה זרה, נוצט עס נישט, וואָרן [הגוי סוכר כין] ער וועט אויך דינען די עבודה זרה, ער וועט דאָך אויך [דינען, וויבאלד] אַז ער האַלט עס פאַר אַן עבודה זרה.

איבערדעם זאָגט ער מִשְׁכוּ יִדְיֵכֶם מַעֲבֹדָה זָרָה, וועט קאָנען זיין קחו לָכֶם צֶאֱן לַמִּצְוָה, וואָרן דעמאָלטס וועט מיט דער מכירה וועט עס זיין אַ ביטול.

צריכין למשוך בתחלה מעבודה זרה, ואז היה ביטול במכירה, כיון שידע שמשכו את עצמם מעבודה זרה. ועיין מה שכתבתי [בפנים יפות לעיל] בפרשת וארא (ח, כב) בפסוק הן נִכַּח תוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וגו' [נדעם כתב גם כן עיין זה, וכן בפרשת בא י, כה) בפסוק גם אִתָּה תִּתֵּן בְּיָדְנִי, עיי"ש. וכמו שהזכיר רבינו לקמן באות עה, שההפלה והבאר מים חיים כתבו כן "אויף עטליכע פלעצער"].

^{עב} בבאר מים חיים (בא י, כה-כו): וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם אִתָּה תִּתֵּן בְּיָדְנִי זִבְחִים וגו', וגם מִקְנֵנִי יִלֶּךְ וגו' כי מִקְנֵנִי נִקַּח לְעֹבֵד אֶת ה' וגו'. ולהבין מה שאמר וגם מִקְנֵנִי יִלֶּךְ עִמָּנִי, הלא זה כבר נכלל באומרו גַם אִתָּה תִּתֵּן בְּיָדְנִי, וממילא נשמע חוץ ממקנינו גַם אִתָּה תִּתֵּן בְּיָדְנִי, וכן דקדק הרב הק' בעל אור החיים. וגם לשון אומרו וגם מִקְנֵנִי יִלֶּךְ עִמָּנִי, צריך להבין, כי היה לומר וגם מִקְנֵנִי נִקַּח עִמָּנִי, כמו שמוא להלן כי מִקְנֵנִי נִקַּח וכו'. וואולם לדברינו הנאמרים כה יאמר הכתוב, כי נודע מה שאמרו חז"ל (ילקוט שמעוני, מלכים רמז ירד) גבי אליהו כשצוה ליקח שני פרים, אחד לה' ואחד לבעל, היה פרו של אליהו נמשך אחריו והולך מעצמו, והפר שעלה לִשְׁם הַבַּעַל נתקבצו כל נביאי הבעל וכולם לא יכלו להזיז רגלו מן הארץ וכו', עד מִלְּפָנֶיךָ מִבְּהֵמֹת אֶרֶץ (איוב לה, יא), מפרו של אליהו וכו', ע"כ. וגם נודע אשר ע"ז של נכרי לא יוכל ישראל לבטלה, כי אם הנכרי שעובד לה הוא יבטלה, כמו שאיתא בשולחן ערוך (י"ד קמו, א), ועל כן כשאמר פרעה למשה שישאר מוצג מן הצאן והבקר במצרים, ובלתי ליקח כי אם אשר יצטרכו בהכרח להעבודה, וחשב משה בדעתו כי אף אם יאמר לו שיצטרך הכל לעבודה לא יאמין לו בזה, ויאמר כי משה אומר כן בכוון להכריח בהמותיהם עמם, ובדואי לא יצטרכו כולם, ועל כן השיבוהו אשר בעיניך תראה נפלאות בצאן ובקר, כי גַם אִתָּה תִּתֵּן בְּיָדְנִי זִבְחִים וגו' כלומר כשתרצה אתה לשלוח עמנו בהמות אז תצטרך למסרם אלינו בידך ולא ילכו מעצמן, והוא כי בהמות פרעה היו ע"ז שלו כמאמר חז"ל (תנחומא בא סימן ז), ואינם ראויים לקרבן, ועל כן לא ילכו מעצמן כי אם עד אשר אתה תמסרם בידך, ואז ילכו, כי נכרי מבטל עבודה זרה שלו, אבל ישראל אינו מבטל עבודה זרה של נכרי. אבל חוץ לזה, כי אף אם אתה תתן, מכל מקום גם מִקְנֵנִי יִלֶּךְ עִמָּנִי, כלומר שתראה נס נפלא שמקנינו ילכו בעצמם עמנו שלא נצטרך לקחתם בחזקה. לא תשאָר פֶּרֶסָה, פירוש ממילא לא תשאָר אף פרסה אחת מכל הצאן והבקר, כי מִקְנֵנִי נִקַּח לְעֹבֵד אֶת ה' וע"כ הם מעצמן ימשכו ברצון חפץ לנפשותם להקריבם לקרבן ה', והא לך ראייה שכולם צריכים לנו, כי ילכו בעצמן בלי צורך להמשיך אותם, וע"כ ודאי אי אפשר להשאיר כאן מצאנינו ובקרינו כלום.

^{עב} כמבואר בגמרא תמורה (כח).

^{עב} הפנים יפות, והבאר מים חיים.

^{עב} עיין בזה באורך בגמרא עבודה זרה (נג). וקצתו הובא להלן בהערה צא.

עד

אמנם הייטב לב הקשה על תירוץ זה, דסוף סוף הלא היה נעבד דאסור לגבוה, והא דמהני כשהגוי ביטלה הוא רק להחיר להדיוט אבל לא לגבוה.

און דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב^ע איז אין דעם מאריך.

פרעגט ער האַרב, לויט די שיטות וואָס זיי לערנען אַז כאַטשיג עבודה זרה שביטלה איז מותר, אָבער נאָר להדיוט, אָבער לגבוה איז עס מאיס^ע.

נו האַלט נישט אויס 'דער' תירוצן [של הפנים יפות והבאר מים חיים].

און ער זאָגט אַנדערע תירוצים.

עה

אמנם כבר תירצתי דברי ההפלאה ובאר מים חיים, כי קודם מתן תורה עדיין לא נהג דין זה דלגבוה אסור

נאָר אין אַמט'ן אַריין זאָגט עס דער הפלאה און דער באר מים חיים, [והפנים יפות כותב כן] אויף עטליכע פלעצער^ע. [ואם כן צריכין אנו ליישב תירוצם].

[נגאָר] איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט [לייב זאת], אַז ס'קען זיין אַז גאָר 'פאַר מתן תורה' איז דאָס נאָכנישט געווען, [הך דינא דלגבוה אסור].

עו

ובמרכבת המשנה מתירן באופן אחר, כי בתחלת דיבור הקב"ה למשה במצרים, שנה אחת לפני יציאת מצרים, או השליט הקב"ה למשה ולאחריו על כל המצריים, ונמצא שכל הגוילים מאז ואילך היו שייכים למשה ואחריו, ולא יכלו המצריים לאוסר, כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ולכן לקחו דייקא שה בן שנה, שהם מהגוילים לאחר מכן

[והנה] דער מרכבת המשנה זאָגט [לתרץ הקושיא באופן אחר], אַז דער ביטול איז

געווען [באופן דלהלן].

דער מרכבת המשנה זאָגט^ע [על הא דאיתא במכילתא] וַיִּדְבֹּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה [ואל

אהרן] ויאמר אליהם, ער האָט מַצְרֵךְ געווען אהרן צו משה ומשה אל אהרן, [דמה שנאמר

^ע בייטב לב פרשת בא (ד"ה ואמרתם): כאן קשה ביותר איך הקריבו שה לפסח ממה שלקחו מהשוק, הא מצרים עובדי עבודה זרה של צאן היה, ויש בו איסור נעבד דמסתמא נעבד וכו'. וראיתי בספר פנים יפות עמד על זה וכו', אלא דאם היה מכורו מסתמא בטלו, ודוקא במוכרו לישואל, אבל מוכרו לנכרי לא בטלו. וזהו שאמרו מִשְׁכּוֹ יִדְעִים מעבודה זרה, ואז וקחו לָכֶם מהשוק, לפי שנתבטל על ידי המכירה וכו'. וכן כתב בספר באר מים חיים בפסוק גַּם אֶתָּה תִּתֵּן בְּיָדְךָ וְכִתְּבֶנּוּ וְכָתְבִי וְעָלָת, שבוה יבטלם, עיי"ש. ○ ואני אתפלא, אלא כתב הרמב"ם פרק ד' מהלכות איסורי מזבח (הלכה ז) אשירה שבטלה אין מביאין ממנה גזרים למערכה, וכתב המשנה למלך מקומו מהירושלמי פרק קמא דבכורים (הלכה ב) וכו', עיי"ש, הרי להדיא דפסול 'לקרבן' אפילו אחר שבטלו. ○ ואפשר דאינהו אזלי לשיטת הרב המגיד פרק ח' מלולב (הלכה א) והלחם משנה שם בהלכות איסורי מזבח, דהיינו דוקא בנטעו מתחלה לכן, על כן פסול אפילו בדיעבד, והא דאמר רבא (סוכה לא:) אם נטל יצא היינו בנעבד, שלא נטעו מתחלה לכן, ולכן אינו פסול רק לכתחלה, וכל לכתחלה אינו רק משום דמאיס ומדרבנן. ולפי זה אתי שפיר כאן, דמדאורייתא כשר, וגם לא היה אפשר להם בענין אחר, והיכא דלא אפשר כדיעבד דמי, וכמו שכתב הש"ך ביורה דעה סימן ל"ג ס"ק י"א ובכמה דוכתי (יו"ד נו, מא. חור"מ מג, לא). ○ ואמנם לדעת המשנה למלך, וכן משמעות הירושלמי, דאפילו באילן הנעבד ולא נטעו מתחלה לכן נמי פסול לגבוה אפילו אחר ביטול, קשה. וכמו כן קשה לדעת המחמירין שהביא זקני הרמ"א ז"ל באורח חיים סימן תקפ"ו (סעיף א) לענין שופר, דבשל עובד כוכבים אינו יוצא אלא בנתבטל בערב יום טוב, אבל בנתבטל ביום טוב לא מהני, דכבר אידחי כיון דאין בידו לתקן, עיי"ש, אם כן כיון דלמצוה פסול מטעם דחוי, כל שכן לקרבן. ואין לומר דבהיותן ביד מצרים לא נראו מעולם ולא הוי דחוי, זה אינו, דקיימא לן (נייר סב.) מקבלין נדרים ונדבות מהנכרים, וכמו שאמר משה גַּם אֶתָּה תִּתֵּן וגו', ונעבד פסול, אם כן כבר אידחי מקרבן. (ועיי' בתשובת חתם סופר חלק יו"ד סוף סימן רל"ה מה שכתב בזה, ולדבריו ניחא). ○ וכדי לתרץ קושיא זו הנפלאה, אני אומר דבר חדש, שהיה סימן מובהק מסור בידם לדעת איהו מהכבשים והעזים כשרים לקרבן ולא נעבדו וכו' [עיי"ש תירוצו באורן].

^ט ועיי' ברש"י (עבודה זרה מו. ד"ה בהמה. ושם נד. ד"ה נעבד), ובבית יוסף (יו"ד סוסי קמה), ובשלחן ערוך (שם קלט, יג. ואו"ח קדר, יא). ובמגן אברהם (או"ח שם, ובסימן תקפ"ו), ושלחן ערוך התניא (או"ח יא, יג).

^ט עיי' לעיל בסוף הערה ע.

^ע דאיתא במכילתא (פרשת בא, בהקדמה): וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר [והחדש הזה לכם] וכו'. דבר אחר אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵמַה נֶאֱמַר. לפי שהוא אומר (ו, א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רֵאֶה נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה,

בפרשת וארא (ז, א) ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך וגו', הכוונה כי ער האט זיי געמאכט ווי ס'איז זיינס, ער האט זיי געמאכט פאר בעלי בתים [על פרעה ועמו, ונעשה כל רכושם של משה ואהרן].

[והקשה במרכבת פארוואס] האט ער [דאס] געמאכט פונקט גראד דארט אויף דעם [אצל מצות קרבן פסח].

[ותירץ דבא לתרץ קושיא הנ"ל דלכאורה צאן מצרים היו אסורים בנעבד, והאיך לקחוהו לקרבן].
[אבל לפי זה מיושב, דהרי מאמרו יתברך ראה נתתיך אלהים לפרעה] דאס איז נאך געווען מיט א יאר פריער, ווען מ'האט אים געשיקט קיין מצרים, [וקרבן] פסח איז [ודאך פֿכֿש] בן שְׁנָתוֹ^ט, און פון דעמאלטס אָן [מעת שנאמר למשה ראה נתתיך אלהים לפרעה] האָבן זיי [המצריים] שוין נישט געקענט אָסר'ן גאָרנישט [כל הבהמות שנולדות מאז והלאה, כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וכבר היה שייך כל הצאן למשה ולאהרן. ולזה הוצרכו שניהם משה ואהרן ליתן רשות לבני ישראל ליקח הצאן של המצריים, שהכל היה שלהם].

עז

ובזה פירשתי מה שמשמעני הכתוב בפרשת בא דאף משה ואהרן בן עשו, כדי להראות שהם הנותנים רשות ליקח מהצאן, כי הוא שלהם, וממילא לא שייך איסור נעבד

מיט דעם האָב איך אַמאַל פאַרענטפערט, [אַז] דאָס איז טייטש דאָס איז דער [פסוק] וַיִּלְכְּדוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאִשְׁרֵי צִוְּהָ ה' אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בֶּן עֵשָׂו (בא יב, כח), [דפירש שם רש"י] אף משה ואהרן בן עשו.

[ווייל] אַז זיי האָבן אויך אזוי געטון, ממילא האָט דאָס געוויזן אַז ס'גיהער זייער'ס [והם נותנים רשות לכל ישראל ליקח מהצאן]. – איך וויל נישט היצט דאָ מאריך זיין אין דעם.

עח

אמנם לכאורה קושייתם הנוכח יוקשה גם על כל הכלים של רכוש מצרים שהיה חקוק עליהם ע"ז, דהאך נטלוהו ישראל, וחלל גם על הכלים היה דרכם לחקוק ע"ז, ולאחר שבאו הכלים ליד ישראל שוב לא היה שייך לעשות "ביטול", וכמובאר בגמרא דרך ע"ז של הגוי יכול הגוי לבטלו כשהוא ברשותו, אבל כשבא ליד ישראל שוב אין יכולין לבטלו

[נאָר] לכאורה איז דאָ קשה, די זעלבע קשיא איז קשה נישט נאָר אויפן קרבן פסח, דעם קרבן פסח אפשר [יכולין לתרץ], אזוי ווי ער זאָגט אַז ס'איז געווען 'אין יאָר' [פחות

אין לי אלא משה דיין לפרעה, אהרן מנין, תלמוד לומר אל משה ואל אהרן, הקיש אהרן למשה, מה משה היה דיין לפרעה אף אהרן היה דיין לפרעה. מה משה היה אומר דבריו ולא ירא, אף אהרן אומר דבריו ולא ירא. ועל זה כתב במרכבת המשנה שם: תימה רבתי, למה בא ההיקש במצוה זו דוקא, שגם אהרן נעשה אלהים לפרעה. ויתכן לומר דדיין האמור כאן לדעת התרגום אונקלוס היינו רב ושלטי, דעל פסוק (משפטים כב, ח) עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְבַר שְׁנֵיהֶם, תרגומו דיינא, וכאן תירגום רב. והיינו אָדוֹן לְפָרְעָה, שהקנה לו מקנה קנינו ורכושו, כעין (סנהדרין אא) עַבְד לַמִּי נִכְסִים לַמִּי, דמה שקנה עבד וכו'. ויצדק בזה יישוב לקושיא עצומה לאלקינו, במאמר דָּבָר אֵל כו' וַיִּחַקֵּהוּ לָהֶם אִישׁ שָׂה (בא יב, א), הלא כל צאן מצרים היו 'נעבדים', האסורים לגבי מזבח, כאשר הרעישו בזה המחברים. ולדברינו הנ"ל מיושב, דמאמר הש"ת ראה נתתיך אלהים כו' היה קודם עֲשֵׂה אֱלֹקִים שְׁפָטִים בְּמִצְרַיִם, ומשפט מצרים היה י"ב חודש כמשנה עדינות (ב, י). ואם כן אחר שֶׁשָּׂם ה' למשה ולאהרן אָדוֹנִים בהקנות רכוש מצרים להם, והרי הצווי היה לקחת פֿכֿש בן שְׁנָתוֹ דוקא, ואם כן הצאן שנולדו שנה זו לא היו נאסרים מצד נעבד, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. כי אם מצד שהמה וולדי נעבדים, וכשיטת רבא בתמורה (ל:) דוולד נעבד מותר לגבי מזבח. וזכור מיושב דרצון הברייתא ליישב כאן הדבור לשניהם, דְּבָרֵי אֵל כו' עַד יִשְׂרָאֵל, היות 'דלשניהם' נקנה פרעה וְעָמוֹ לעבדים, ומצד זה גם רכושם לשניהם נקנה, בגלל כן בא הצווי דְּבָרֵי שְׁנֵים וַיִּחַקֵּהוּ לָהֶם אִישׁ שָׂה מן השוק כמבואר במדרש רבה. והוכרחו שניהם לזכות את ישראל ולהרשות להם לקנות שם. דמשל ישראל אי אפשר היה להם ליקח שם, דהללו עובדי עבודה זרה והללו, ומשל מצרים אי אפשר היה לקנות מבלי רשות משה ואהרן.

^ט כדכתיב (בא יב, ה) שֶׁה תָּמִים זָכַר בֶּן שְׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן הַכֹּכָבִים וּמִן הָעֵצִים תִּחְקֹוּ.

מבן שנה], ווי דער מרכבת המשנה זאָגט, [ולכן] האָט מען נישט געקענט אַסר'ן.
נאָר [די קשיא איז אויך אויף די אַלע כלים], זיי האָבן געליגן^פ די פֿלים, [און] דעם רָכוש [מצרים, דעל כל זה קשה דהלא] נַעֲבָד איז דאָך אסור [אף] להדיוט.
אויף דעם נוצט טאַקע דער ביטול [להתיר להדיוט], אָבער אַן ביטול טאָר מען דאָך נישט [אפילו להדיוט].

עט

[והנה] די גמרא זאָגט דאָך^פ, אַז ס'קומט צו אַ איד אין די הענט אַריין, נוצט שוין נישט קיין ביטול, [דרך נכרי יכול לבטל עבודה זרה, אבל אצל ישראל אינו מועיל הביטול. אלא דמכל מקום] לערן איך אַרויס פונעם פסוק, אַז אַ איד איז מבטל אפילו [דאפילו כשהישראל מבטלה, אם הוא מבטלה כל זמן] ווילאַנג ס'איז [נאָך] אין רשות פון עכו"ם [אז שפיר מהני הביטול של ישראל מן התורה. אמנם מדרבנן לא מהני] ווייל איך האָב מורא - גזירה דילמא מגבא ליה והדר מבטל - טאָמער הייבט ער עס אויף, [און] מדאגבא קניא, [וואָס דעמאָלט] נוצט שוין נישט קיין ביטול.

[ונמצא] דאָס מוז מען מְבַטֵּל זיין ווילאַנג ס'איז נאָך אין רשות העכו"ם, [ולכן] מוז עס [נאָך] דער גוי [אליין] מְבַטֵּל זיין, [אָבער ביי] ע"ז של ישראל נוצט נישט קיין ביטול.

פ

[והנה] דער מדרש זאָגט^פ [בפסוק] הִסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַר וגו' וְהִטְהִירוּ וְהִחְלִיפוּ שְׁמֵלֹתֵיהֶם [וישלה לה, ב], [להטהר] פון די עבודה זרה'ס, זאָגט דער מדרש, קיינער איז נישט אַזוי בקי געווען אין די עבודה זרה'ס אַזוי ווי יעקב אבינו, [ולזה נאמר] (שם, ד) וַיִּתְּנוּ אֶל יַעֲקֹב אֶת הַנִּזְמִים אֲשֶׁר בְּאֶזְנֵיהֶם וַיִּטְמֵן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה, זיי [הגוים] האָבן געהאַט אויף אַלע פֿלים וּמִכְשֵׁי־הַמִּדְבָּר האָבן זיי געהאַט דערויף עבודה זרה'ס, און יעקב אבינו איז געווען אַ מְבִין [על זה].

פא

ס'שטייט דאָך [אז] די עגלות [ששלח פרעה] - שטייט אויך אין מדרש^פ - האָט יהודה צובראָכן. פרעה האָט געשיקט די עגלות פאַר יעקב אבינו, האָט ער געזען ס'איז אויף זיי עבודה זרה'ס, [ועמד ושברן].

^פ פירוש: געבאָרגט.

^פ בגמרא עבודה זרה (סד:): ישראל שמצא עבודת כוכבים בשוק, עד שלא באתה לידו אומר לעובד כוכבים ומבטלה, משבאתה לידו אינו אומר לעובד כוכבים ומבטלה וכו'. ○ וכתב סמ"ג (לאוין מה י.) דטעמא משום גזירה אטו עבודה זרה של ישראל עצמו, והובא בבית יוסף (יו"ד קמו, ה) ובטור"ז (שם, א).
ובמשנה שם (נב:): עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבריו, וישראל אין מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים [פירוש: דעובד כוכבים פוסל אלוהו ילפין, ולא ישראל. וכל שכן דישאל אינו מבטל עבודת כוכבים דישאל, דאין לה בטילה עולמית וכו'].

ובשלחן ערוך (יו"ד שם, א-ב): עבודת כוכבים של עובד כוכבים שביטלה עובד כוכבים, מותרת. אבל ישראל אינו יכול לבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים, וכל שכן של ישראל שאין לה ביטול עולמית. ואפילו אם יש לעובד כוכבים שותפות בה עמו, אין ביטול העובד כוכבים מועיל לחלק הישראל. ○ אפילו עבודת כוכבים של עובד כוכבים, משבאת ליד ישראל וזכה בה, שוב אין לה ביטול וכו'.

^פ בבראשית רבה (פא, ג): וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בִּיתוֹ הִסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַר וגו'. אמר רבי כרוספדי אמר רבי יוחנן, אין אנו בקיאים בדקדוקי עבודת כוכבים כיעקב אבינו, דתנן והמוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת הַדְּרָקוֹן יוליכם לים המלח. אמר רבי יוחנן, כל כסות בכלל עבודת כוכבים.

^פ בבראשית רבה (צד, ג): וַיִּרָא אֶת הָעֶגְלוֹת [אֲשֶׁר שָׁלַח יִרְמְיָהּ] (ויגש מה, כז). אותן עגלות ששלח פרעה לשאת אותו, היתה עבודת כוכבים חקוקה עליהם, עמד יהודה ושרפן. לָמַד הוא השבט להיות שורף עבודת כוכבים.

פב

מיט דעם האָב איך געזאָגט פֿשט^{פד}, [אין דעם וואָס] ס'שטייט (ויצא לא, ל-לז), לָבָן הָאָרְמִי הָאָט געזאָגט לָמָּה גִּנַּבְתָּ אֶת אֱלֹהֵי, הָאָט ער [יעקב אבינו] געזאָגט עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה, ער הָאָט זיי געזוכט ער הָאָט געזוכט די הִתְרָפִים וְלֹא מָצָא, און צום סוף הָאָט ער [יעקב] געזאָגט כִּי מִשְׁשֶׁת אֶת כָּל כְּלֵי מַה מִּצָּאתָ מִכָּל כְּלֵי בֵיתְךָ.

[ולכאורה קשה] הָאָט ער דען געזוכט פון זיינע פֿליס? ער הָאָט דאָך געזוכט די תְּרָפִים, די עבודה זרה. וואָס הָאָט ער עפעס געזוכט די פֿליס, ער הָאָט דען מורא געהאַט ער הָאָט גע'גנב'עט פון די פֿליס, ער זאָגט דאָך נאָר [אז] ער הָאָט אים גע'גנב'עט דעם אָפּגאַט דאָרטן, די תְּרָפִים.

נאָר וואָס'זשע דען, זיי האָבן געהאַט אויף אַלע פֿליס האָבן זיי געהאַט מִצִּיר געווען זייערע עבודה זרה'ס אויסגעמאָלן, [און] אויף דעם הָאָט ער אים געזאָגט מַה מִּצָּאתָ מִכָּל כְּלֵי בֵיתְךָ, [והלא] איך האָב מיך [אַלץ] געהיטן פון אַלע דיינע פֿליס, [ווייל] דיינע פֿליס זענען אַלע פיל מיט עבודה זרה.

פג

[ולפי זה קשה] לכאורה וויאָזוי האָבן זיי גענומען פֿלי כֶּסֶף וְכָלִי זָהָב וּשְׁמֹלֶת (בא יב, לה) [בביות מצרים ובית הים, והלא] ס'איז דאָך געווען פיל (מיט עבודה זרה). אין מִצְרַיִם [בעת יציאתם] איז דאָך אויך די זעלבע זאך געווען, [שהרי] אפילו זייערע 'וועגן'^{פה} וואָס זיי האָבן געשיקט נאָך יַעֲקֹב, הָאָט ער [יהודה] געמוזט צוברעכן און יוסף הצדיק הָאָט געמוזט נעמען אַנדערע וועגן. [וואס כן לכאורה] וויאָזוי האָבן זיי גענומען דאָס אַלעס^{פו}.

פד

וצריך לומר כעין תירוצי ההפלאה ובאר מים חיים, דמכין שהמצריים השאילו כליהם, ואף בעל כרחם דישאל, עשו בזה גופא "ביטול עבודה זרה", ושוב הותרו ליקח הכלים

נאָר וואָס'זשע דען, ווען זיי האָבן עס געגעבן, האָבן זיי זיך מִיֵּאֵש געווען דערפון שוין, זיי האָבן געזאָגט: נעמטס! [וכדכתיב] וַיִּשְׁאַלֻם בַּעַל כְּרָחם [דישראל]^{פו}, עטס זאָלטס נאָר גיין! זיי האָבן עס אַהין געגעבן פֿאַר אידן, און אידן זענען געווען מִשְׁכוּ ידיכם מעבודה זרה, זיי האָבן שוין נישט געדינט קיין עבודה זרה שוין, האָבן זיי געוואוסט אַז מ'גייט עס אַהין איז שוין אַ ביטול עבודה זרה, איז עס בטל געוואָרן מיט דעם וואָס זיי האָבן עס אַהין געגעבן פֿאַר אידן.

^{פב} בס"ג ויגש תשי"ח (ובלה"ק נדפס זה בחידושי תורה תשי"ז ח"א), ועיי"ש באורך מזה.

^{פג} פירוש: וועגענער, עגלות.

^{פד} ואין לומר בזה כתירוצי המרכבת המשנה דהכל היה שייך למשה ולאחר, שהרי תירוצ זה שייך רק לאותן שנולדו לאחר שהשליט הקב"ה את משה ואהרן עליהם, וכגון בשה בן שנה ולא בשה בן שנתיים, ואם כן כל הכלים שכבר היו שייכים להמצריים מקודם לזה אינם מותרים בלא ביטול. ולכן בעל כרחך צריך לומר כתירוצי הפנים יפות ובאר מים חיים, דכשנתנו להם ביטולו. [ומה שעדיין יוקשה, דגם תירוצ זה שייך רק על בית מצרים, אבל לא על בית הים שנטלוהו ישראל מעצמם לאחר מיתת בעליהם. על זה מתרץ רבינו להלן (באות ק-קא) כי הערב רב נטלוהו מקודם, והם בטלוהו, ושוב יכלו ישראל ליטול מהם].

^{פד} כמבואר בגמרא ברכות (ט:ו): וַיִּשְׁאַלֻם. אמר רבי אמי מלמד שהשאילום בעל כרחם. איכא דאמרי בעל כרחם דמצרים, ואיכא דאמרי בעל כרחם דישאל. מאן דאמר בעל כרחם דמצרים, דכתיב (תהלים סח, יג) וַיִּנָּת בֵּית תְּחֻלָּק שָׁלָל, מאן דאמר בעל כרחם דישאל משום מִשְׁוּ. ועיין ברש"י (בא יב, לו): וַיִּשְׁאַלֻם. אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם, אתה אומר אחד, טול שנים וצא.

אלעס פאַרדעם ווייל זיי האָבן זיך געהאַט פורש געווען פון די עבודה זרה, אַזוי ווי דער הפלאה זאָגט [אויף] מַשְׁכוּ יְדֵיכֶם [מעבודה זרה] (כדלעיל באות עב-עג).

פה

ישוב קושיא יא

והנה הים לא רצה מתחלה לקרוע, משום שטען כי הללו והללו עובדי עבודה זרה. אבל האמת הוא כי ישראל כבר משכו ידיהם מעבודה זרה ועשו תשובה על זה אלא שהים לא ידע תחילה מזה

היצט איז שוין פאַרענטפערט [המדרש פליאה, ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם].

[דהנה] דער ים האָט גע'ט'ענע'ט מה בין אלו לאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה.

דער אָמַת, אידן האָבן זיך אָבער מושך געווען פון דער עבודה זרה ביים קרבן פסח. נאָר וואָס דען, דאָס האָט ער נישט געזען דער ים.

פו

אבל ממה שלקחו הרכוש מצרים היה לו ראייה שכבר משכו ידיהם מע"ז, שהרי כל הכלים היה מתחילה אסורים משום ע"ז והאך נטלוהו, ואין לומר דנטלוהו באיסור, דאם כן לא היה הקב"ה עושה להם נסים, שאין הקב"ה עושה נס לרשעים. ובעל כרחך צריך לומר דכשנתנוהו להם המצריים היה כזה "ביטול עבודה זרה", מכיון שכבר ידעו המצריים שישראל משכו ידיהם מעבודה זרה תחילה, וא"כ המצריים עצמם העידו שישראל אינם עובדים ע"ז

[אָבער] וויאָזוי איז אַ ראייה [לזה, שכבר משכו ישראל ידיהם מעבודה זרה].

די ראייה איז [פון דעם] אַז זיי האָבן גענומען די אַלע פֿליים זייערע [של המצריים], זייער פאַרמעגן איז דאָך געווען פיל מיט עבודה זרה'ס, נו וויאָזוי האָבן זיי געמעגט נעמען?

פז

[אויף] איך קען דאָך נישט זאָגן אַז ס'איז געווען באיסור [מה שלקחו הכלים]. [ווייל] דעס גאַנצע [מה שנתנו להם המצריים] איז דאָך געווען אַ נס. ווי דער מדרש זאָגט^פ וַיִּשְׁאָלוּם בַּעַל כְּרַחֲם, [ועל זה נאמר] [בא יב, לו] וַה' נָתַן אֶת חֵן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאָלוּם, זיי זענען דאָך דערנאָך נאָכגעלאָפֿן נאָך די כלים, [וכמ"ש רש"י [בשלה יד, ה] עה"פ וַיִּהְיֶה לָבָב פְּרָעָה] נהפך לבו בשביל ממונם שהשאלום.

[אויף] קידש'א בריף הוא לָא עבִיד נִיפָא לְרִשְׁעִיָא^פ. אַזוי שטייט אין תפלה למשה, טאַקע 'דא' ביי הַלֵּל, ביי [דעם פסוק] בְּרוּךְ הָאֵל הַבָּא בְּשֵׁם ה', אויף דעם פסוק, זאָגט ער^צ

^פ בילקוט שמעוני (בא, רמז רח). שהביא שם דברי הגמרא ברכות דלעיל.

^ט וכמו שמבאר רבינו כל זה באורך בקונטרס על הגאולה ועה"ת, והביא כמה ראיות לזה מדברי חזו"ל והראשונים.

^ז בתהלים תפלה למשה (קח, כו): בְּרוּךְ הָאֵל הַבָּא בְּשֵׁם ה' [בַּרְכּוֹת מִבֵּית ה'] וגו'. בהקדם מה שפירשתי על אמרם ז"ל (שבת קד). דמ"ס וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, כי עצם שמו של הירוע [היינו ס"מ] ידוע, והוא עצמותו ושרשו ועיקרו, כידוע דהשם של כל דבר הוא עצמותו ושרשו ועיקרו, וק"ל שבסוף שמו הוא הקדושה המחיה אותו, כמאמר וְאֵתָהּ מִתְּחִילָה אֶת בָּלָם (נחמ"ט, ו) וכו'. ורצה השי"ת שלא יהיה לו אחיזה בתורה הקדושה. וידוע מהמדרש (הובא להלן) דמשה קראו בשם רָשָׁע, וכן נקרא בלשון חכמים בכמה מקומות. וידוע אמרם ז"ל לא עבִיד קדושה בריך נִיפָא לְרִשְׁעִיָא, אם כן מה שהוא רק בנס, אין לו אחיזה. ופירשתי על זה [דברין] המדרש (דברים רבה ברכה יא, י) שאמר לו השי"ת לָךְ וְהָבָא נִשְׁמַתוֹ שֶׁל מֶשֶׁה וכו', והלא ידוע לפנינו ית"ש שלא יוכל ליטול נשמתו של משה, ולא השליטו ית"ש על נשמה קדושה כזו, וכי משחק בו ית"ש. רק הענין כי נשמת משה הוא עצם התורה, ורצה השי"ת להראות לו שאין לו אחיזה בתורה, על כן אמר לו לָךְ וְהָבָא וכו', רצ"ל שיקח התורה אם יוכל, ואמר לו משה רשע לָךְ מִכָּאן, רצ"ל שאתה רשע ואין לך חלק ונחלה בנס כנ"ל, ואם כן אין לך שֵׁם בתורה. והנה ידוע דכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה (וזה"ל ח"ב צז), היינו בְּרוּךְ הָאֵל הַבָּא בְּשֵׁם ה', רצ"ל זה שבא בהתורה שהוא שם ה', הוא ברוך, כי התורה הוא הברכה, כאמרו ית"ש רָאָה נִתְחַלֵּף לְפָנֶיךָ אֶת הַבְּרָכָה, ואין

ידוע מאמר חכמינו ז"ל קודשא בריך הוא לא עבד ניפא לרשעיא. אויף א דבר איסור טוט מען נישט קיין נסים.

סיידן נסים חלילה פון די סטרא אחרא וואָס דער בורא כל עולמים גיט כח לעבודה זרה, [על דרך] פי מנסה ה' אלקיכם אתכם (דברים יג, ד), פון דעם רעדט מען דאָך נישט.

אָבער מצד הקדושה, דער בורא כל עולמים טוט נישט קיין נסים אויף א זאך וואָס ס'איז אַן איסור.

ווי די גמרא זאָגט (עבודה זרה יח.) ביי בתו של רבי חנינא בן תרדיון (שאמר רבי מאיר) טאָמער האָט זי געזינדיגט וועט איר נישט געשען קיין נס.

פח

נו איז דאָך דאָס געווען בדרך היתר, דער בורא כל עולמים האָט עס גאָר געהייסן טון, [כדי] שלא יאמר אותו צדיק (ברכות שם).

אלא מאי מוז זיין אַז די מצריים האָבן אַליינס געוואוסט אַז אידן האָבן זיך פֿורש געווען פון עבודה זרה, וואָרן ווען נישט איז דאָך עס נישט קיין בטול אַז זיי קלערן, אַז זיי גיבן עס נישט [למי שיבזה את העבודה זרה].

פט

די גמרא מאַכט אַ חילוק^א, אַ צוֹרֵךְ יִשְׂרָאֵל, [וויבאלד] זיי ווייסן אַ איד וועט עס פאַרדאַרבן [אזי הוי בטול, אָבער] טאָמער קלערן זיי אַז דער איד וועט עס נישט מַקְלֵקל זיין, הייסט עס נישט קיין בטול, וואָרן ער גיט עס נישט אויף מַבְטֵל צו זיין.

צ

ס'קאָן גאָר זיין [אַז די מצריים] זיי זענען אַליין געווען עדות. ווי די גמרא זאָגט^ב [כששאלו האומות] מי מעיד [בישראל שקיימו את התורה], האָט מען געזאָגט יבואו מכם ובכם [ויעידו בהן בישראל שקיימו את התורה].

ברוך מדבק בארור, לכך הידוע שאמרו עליו (כבא בתרא טז.) הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, הוא שרו של עשו, הוא נחש הקדמוני, והנחש נתארר, לכך מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היה, כדי שלא יהיה לו אחיזה להאורר. וכיון שאין להאורר אחיזה בתורה, הרי ברכת התורה בלי פגם וסיג, על כן בַּרְכָנוּכֶם של עַם ה' הנאחזים בתורה, מביט ה', בלי פגם וסיג, והבן.

^א דאיתא במשנה דעבודה זרה (נג.) כיצד מבטלה וכו', מכרה או משכנה, רבי אומר ביטל, וחכמים אומרים לא ביטל. ○ ועל זה אמרו בגמרא שם: זעירי אמר, רבי יוחנן ורבי ירמיה בר אבא אמר רב, חד אמר מחלוקת בצורך עובד כוכבים [פירש"י: שמכרה עובד כוכבים לצורך חבירו, התם קאמרי רבנן דלא בטלה, דסבר המוכר כיון דלוקח זה עובד כוכבים הוא, פלח לה ולא תבר לה], אבל בצורך ישראל דברי הכל ביטל [כשמכרה עובד כוכבים לצורך ישראל, מסתמא בטלה מדעתיה, דמידע ידע דהאי תבר לה]. וחד אמר בצורך ישראל מחלוקת [ועיי"ש עוד כל הסוגיא באורך].

^ב בגמרא עבודה זרה (כג:): דרש רבי חנינא בר פפא ואיתימא רב שמלאי, לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו, ואומר למי שעסק בה יבא ויטול שכרו וכו'. מיד נכנסה לפניו מלכות רומי וכו', אמר להם הקב"ה במאי עסקתם, אומרים לפניו רבונו של עולם הרבה שווקים תקנינו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אמר להם הקב"ה, שוטים שבעולם כל מה שעשייתם לצורך עצמכם עשייתם וכו', כלום יש בכך מגיד 'זאת', שנאמר (ישעי' מג, ט) מי בכס יגיד זאת, ואין 'זאת' אלא תורה, שנאמר (ואתחנן ד, מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשָּׁה, מיד יצאו בפחי נפש. יצאת מלכות רומי ונכנסה מלכות פרס אחריה וכו', וכן כל אומה ואומה וכו'. אומרים לפניו רבונו של עולם כלום כפית עלינו הר כניגית ולא קבלנוה, כמו שעשית לישראל וכו'. מיד אומר להם הקב"ה הראשונות ישימיענו, שנאמר (ישעי' שם) וְרָאשֵׁנוֹת יִשְׁמִיעֵנוּ, שבע מצות שקיבלתם היכן קיימתם וכו'. אלא כך אומרים העובדי כוכבים לפני הקב"ה, רבונו של עולם ישראל שקיבלוה היכן קיימנו, אמר להם הקב"ה אני מעיד בהם שקיימו את התורה כולה, אומרים לפניו רבונו של עולם כלום יש אב שמעיד על בנו, דכתיב (שמות ד, כב) בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אמר להם

לעתיד וועט מען פרעגן ווער איז מעיד אויף אידן, וועט נמרוד מעיד זיין אויף אברהם אבינו, און נבוכדנצר אויף חנניה מישאל ועזריה, יבואו מכם. אזוי זאגט די גמרא אין עבודה זרה.

צא

קומט אויס, די מצריים אליין האָבן עדות געזאָגט. פון זיי איז געוועזן [עדות ישראל משכו ידיהם מעבודה זרה], וואָרן ווען אלמלא ווען ס'העט נישט אזוי גיווען געווען, העט עס נישט געווען קיין ביטול, וואָרן אז ס'קומט פֿיד ישׂראל נוצט דאָך שוין נישט קיין ביטול, [און] אז ס'נוצט שוין נישט קיין ביטול האָבן זיי דאָך נישט געטאָרט עס האַלטן, [וכדכתיב] וְלֹא יִדְבֹק בִּידֶךָ מֵאוֹמָה מִן הַחֵרֶם (ראה יג, יח), העטן זיי נישט גיווען געטאָרט האַלטן דעם רכוש מצרים.

צב

והשתא מבוארים דברי המדרש, ראה ישראל באים ורכוש מצרים 'בידם', רמזה מוכח שהעידו המצריים שכבר משכו ידיהם מעבודה זרה, ואם כן במלה טענת הים דהללו עו"ז, ולכן נקרא הים לפניהם

דאָס איז דער פֿשט אין מדרש [ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם].
[ווייל] 'ער' האָט גע'טענה'ט מה בין אלו לאלו, הללו עובדי עבודה זרה [והללו].
ער האָט אָבער געזען 'ישראל' באים, און 'ישראל' קען דאָך נישט זיין [שיכטלו עבודה זרה בעצמם], אז ס'איז טאָקע עבודה זרה, [ווייל] כיון שבא ליד ישראל זאָגט דאָך די גמרא אינו ביטול, און דאָך [איז דער] רכוש מצרים 'בידם'. אלא מאי מוז דאָך זיין אז דאָס פֿאַרקויפֿן [או מסירתן לידם] איז אַ ביטול [עבודה זרה, על ידי המצריים].
[און] פֿאַרוואָס איז אַ ביטול, ווייל זיי [המצריים] האָבן געוואוסט אז זיי [ישראל] האָבן זיך שוין מושך געווען פון דער עבודה זרה.
[אם כן] איז דאָס אַ ראייה ברורה אז ס'איז נישט הללו עובדי והללו עובדי עבודה זרה, ווייל 'זיי' האָבן זיך שוין מושך געוועזן דערפון, [מה שאין כן המצריים שלא משכו ידיהם מעבודה זרה].

איבערדעם איז אַ ראייה פון דעם רכוש מצרים [שהים צריך להקריע לפני ישראל].

צג

ביאור דברי רש"י בפסוק וַיִּהְיֶה לְכָב פְּרָעָה: בשביל ממונם שהשאלום

איבערדעם [איז געווען] נהפך לבם, [דעל הפסוק] וַיִּהְיֶה לְכָב פְּרָעָה [ועבדיו אל העם] וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלְחָנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מַעֲבָדֵנוּ, זאָגט רש"י²³, נהפך לבם בשביל ממונם שהשאלום.
[וקשה דהלא] אין פסוק שטייט דאָך "מַעֲבָדֵנוּ".

הקב"ה שמים וארץ יעידו בהם שקיימו את התורה כולה, אומרים לפניו רבונו של עולם שמים וארץ נוגעין בעדותן וכו', אמר להם הקב"ה, מכם יבאו ויעידו בהן בישראל שקיימו את התורה כולה, יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד עבודת כוכבים, יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל, תבא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על העבירה, יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם, יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא ביטל את התפלה, יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליפז ואליהו בן ברכאל הבוזי, ויעידו בהם בישראל שקיימו את כל התורה כולה, שנאמר (ישעי' שם) יִתְּנוּ עֵדָהּם וַיִּצְדְּקוּ וכו'.

²³ ברש"י בשלח (י, ה): וַיִּהְיֶה לְכָב פְּרָעָה וַיִּבְדְּיוּ אֶל הָעָם. נהפך ממה שהיה, שהרי אמר להם (בא יב, לא) קומו צאו מתוך עמי. ונהפך לבב עבדיו, שהרי לשעבר היו אומרים (שם י, ז) עֵד מִתִּי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ, ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם, בשביל ממונם שהשאלום.

צד

נאָר דאָס קען זיין טאַקע דער פֿשט.

[ווייל] זייער כח איז דאָך געווען זייער עבודה זרה, [אין וואָס] זיי האָבן זיך בִּטח געווען, [וכמאמר הכתוב כְּמוֹתָם יִהְיֶה עֲשִׂיתָם] כָּל אֲשֶׁר בִּטַּח בָּהֶם [תהלים קלה, יח], [וממילא ווען ס'וועט קומען לעתיד [זמן ביטולם] וועלן זיי בעטן זייער עבודה זרה זאָל זיי מציל זיין. [וכמו כן בעת יציאת מצרים] דאָ האָבן זיי געזען אַז זיי האָבן געמאַכט אַזאַ ביטול פֿאַר דער עבודה זרה [מיט דעם] וואָס זיי האָבן געליגן את ממונם, 'דעס' האָט זיי וויי געטון, דער ביטול עבודה זרה האָט זיי וויי געטון, [ולזה אמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל, ווייל] זיי האָבן גערעכנט [דמכיון] אַז זיי האָבן מביטל געווען די עבודה זרה זענען זיי שוואַכער געוואָרן, [ולכן] האָבן זיי זיי פֿאַרלאָרן.

איבערדעם האָבן זיי געוואָלט נאָכלויפֿן, [כדי] זיי זאָלן זיי צוריק מושך זיין צו זייער עבודה זרה. [וכל זה היה ווען] זיי האָבן געזען, דורכן פֿעל צפֿון האָבן זיי זיך פֿאַרלאָזט, ס'איז שטאַרקער, [ואמר] קִשָּׁה יִרְאֶתָם^{צד}, מ'האָט זיי דאָך פֿאַרנאָרט מיט פֿעל צפֿון, האָבן זיי געקלערט דאָרטן ביי פֿעל צפֿון וועט מען זיי צוריק מושך זיין צו דער עבודה זרה, וועט נישט שאַדטן דעם וואָס זיי האָבן אַוועקגעליגן דאָס געלט, וועלן זיי זיי קאַנען צוריק באַקומען לעבדעם. איבערדעם דער בשביל ממונם שהשאים, מיינט אפשר דאָס אויכעט. [ואין זה סתירה ללשון הפסוק "מַעֲבָדָנוּ"].

צה

ביאור הנמרא: שלא יאמר אותו צדיק שלא כיים בהם הרבוש גדול

[ולדרכינו יבואר מה שדרשו בפסוק דָּבָר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וְיִשְׁאַלְנוּ^{צה} (בא יא, ב), כדי שלא יאמר אותו צדיק וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל לא כיים בהם. דאָס מיינט מען אויך דאָס.

צו

[דבפשוט קשה, וכי] אברהם אבינו לכאורה וועט עפעס מתרעם זיין אויף הקדוש ברוך הוא?

און ס'וועט אים וויי טון [אויף דעם] אַז מ'האָט זיי נישט געגעבן קיין געלט? ער איז נישט געווען אַזאַ אוהב ממון, [שהרי מצינו שאמר אברהם למלך סדום] (לך יד, כג) אַם מִחוּט וְעַד שְׂרוּף נַעַל וְאִם אֶקַח מִכָּל אֲשֶׁר לִּי.

צז

נאָר וואָס'זשע דען, דעם געלט וואָס זיי האָבן דאָ [שאלו מהם], די השאָלת הַמָּמוֹן איז דאָך געווען אַ ביטול עבודה זרה, [ואין] אברהם אבינו'ס עבודה איז דאָך געווען [אז] ער האָט מבטל געווען אַלע עבודה זרה'ס, ער האָט זיך פֿאַרדעם געלאָזט וואָרפֿן אין כִּבְשֵׁן הָאֵשׁ, ממילא וועט ער זאָגן נאָך וְעִבְדוּם וְעָנוּ אֹתָם העט גיווען געדאַרפט צו

^{צד} וכדכתיב שם לעיל (בשלח יד, ב) דָּבָר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדַּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי פֿעַל צָפֹן נִכְחוּ תַחֲנוּן עַל הָיָם. וכתב שם רש"י [והוא מהמכילתא]: לִפְנֵי פֿעַל צָפֹן. הוא נשאר מכל אלהי מצרים, כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן, ועליו פירש איוב (יב, כג) מִשְׁגִּיא לְגוֹיִם וְיֹאבְדִם.

^{צה} בגמרא ברכות (ט, ט): דָּבָר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם. אמרי דבי רבי ינאי, אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו הקב"ה למשה, בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל, בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק וְעִבְדוּם וְעָנוּ אֹתָם כיים בהם, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל לא כיים בהם וכו'. [והובא זה ברש"י בא (יא, ב)].

זיין קיים בהם ואַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל, און אַז ס'איז לא קיים בהם זעט אויס וועט ער חושש זיין אַז זענען נישט געקומען צו קיין ביטול עבודה זרה, דעס וועט אים וויי טוהן, וואָרן דער רכוש גדול איז געווען אַ ביטול עבודה זרה.

צח

עוד הקדמה ליישוב קושיא ט (כאופן שלישי)

בביאור הספרי המובא בפרשת דרכים

וְגַם עֶרֶב רַב עָלָה אִתָּם, כּאן נַתְקִים בּהֶם וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל

ס'איז דאָ אַ ספרי, דער פרשת דרכים ברענגט (דרוש ה), וְגַם עֶרֶב רַב עָלָה אִתָּם (בא יב, לה), כּאן נַתְקִים בּהֶם וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל (לך טו, יד).

[ולכאורה קשה] וואָס שטייט עפעס פונקט ביים ערב רב, דעם העט געדארפט צו שטיין ביי וַיִּשְׁאַלּוּ מִמֶּצְרַיִם כָּלִי כֶסֶף וגו' (בא שם, לה).

צט

בכנין אריאל מפרש דלשון הכתוב ברכוש "גדול" קאי על בית הים דייקא, כי גדול מכלל דאיכא קמן

[נאָר] קען זיין אַזוי. [דהנה] דער בנין אריאל זאָגט¹⁹ אַז רְכוּשׁ 'גָּדוֹל' איז אָנגערופן געוואָרן ביזת הים [ולא ביזת מצרים].

[ווי] די גמרא זאָגט (שבת סח). [על לשון המשנה] כלל 'גדול' [אמרו בשבת], מכלל דאיכא קטן. פון [לשון] 'גדול' מוז זיין אַ קלענערס.

[ולכן] אַז ס'איז געווען ביזת מצרים, האָט דער ביזת הים געהייסן רכוש "גדול", ווייל דער איז געווען נאָך גרעסער²⁰.

אַז נישט איז נישט שייך צו רופן 'גדול', אַז מ'האָט נישט געהאַט קיין קלענערס. [נאָר] דער [פסוק] רכוש גדול גייט ארויף - קומט אויס - אויף ביזת הים.

ק

והנה לכאורה על בית הים עדיין קשה הדאך נטלו ישראל הכלים, והלא בזה

לא היה שייך הביטול שעל ידי המצרים, כי כבר היו מותים על שפת הים

ממילא דאָ [אצל ביזת מצרים] האָבן זיי געקענט האָבן זייערע אַלע חפצים, וואָרן

¹⁹ בכנין אריאל (בבית מועד שבסוף הספר, לחג המצות): וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֶנְכִי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל (לך טו, יד). ורז"ל במסכת ברכות דף ט' דרשו וכו' שלא יאמר אותו צדיק אברהם וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. וכן פירש"י בחומש. ○ והקשו המפרשים ז"ל מאי האי דקאמר שלא יאמר אותו צדיק ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, הלא בלאו הכי נמי היה להם רכוש גדול בבית הים. ○ ואפשר [כין] על ידי ביזת מצרים רדפו אחריהם בשביל ממונם שהשאלוים כדפירש רש"י, זה גרס שנטלו אחר כך ביזת הים. ומכל מקום אינו במשמעות הלשון. ○ לכן נראה לי לפרש על פי דאיתא במסכת שבת פרק כלל גדול, דמסיק התם תלמודא, כל היכא דבעי למתני כלל אחר (שאינו כולל הרבה בזה) תנא כלל 'גדול', אבל היכא דלא בעי למתני כלל אחר הקטן, ממנו לא תנא כלל 'גדול'. ולפי זה אתי שפיר הא דקאמר ליה רחמנא לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש 'גדול', דלכאורה מי איכא גדלות לפני הקב"ה שהכל כאין לפניו ית', אבל נראה דשפיר קאמר ברכוש גדול על ביזת הים, שהיתה יתירה וגדולה הרבה מבית מצרים, כידוע ממה שנאמר (שיר השירים א, יא) תוֹרֵי זָהָב וגו' עִם נְקֻדַּת הַכֶּסֶף, ויתכן לומר על ביזת הים ברכוש 'גדול', [יען שהוא] יותר מבית מצרים, כמו ששנו חכמים בלשון המשנה דכלל גדול כדלעיל. ○ נמצינו למדים דואַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל קאי אביזת הים. ומיושב לשון 'ואחרי כן', דאחרי מופלג. אלא דממילא משתמע נמי ביזת מצרים כדפירשית, דאי לאו ביזת מצרים לא הוה אתי שפיר בבית הים לשון רכוש 'גדול'. ומעתה באו הדברים על נכון, שאמר הקב"ה בבקשה מכס שאלו איש מאת רעהו וגו', שאם לא יטלו בצאתם שום רכוש, יאמר אותו צדיק וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ 'גָּדוֹל' לא קיים בהם, אף על פי שנטלו ביזת הים, מ"מ לא יתכן לקרותו גדול אלא [אם] היה להם גם ביזת מצרים.

²⁰ כמבואר ברש"י בשלח (טו, כב). ומקורו בשיר השירים רבה (א, פסוק יא): תוֹרֵי זָהָב יַעֲשֶׂה לָךְ, זו בזה הים, עִם נְקֻדַּת הַכֶּסֶף, זו בזה מצרים. כשם שהפירש בין כסף לזהב, כך יש שבח ממון הים מכות מצרים. וְתִבְאֵי בַעֲדֵי עֲדִיִּים (יחזקאל טו, ז), בַּעֲדֵי זו בזה מצרים, עֲדִיִּים זו בזה הים.

ווען זיי האָבן זיי 'פאַרקויפט' [לישראל], איז דאָך 'בַּטֵּל' געוואָרן די עבודה זרה. אָבער ביזת הים האָבן זיי דאָך נישט 'פאַרקויפט', [שהרי] זיי זענען שוין געווען מת על שְׁפַת הַיָּם, און זיי [אידיך] האָבן [אליין] געקליבן דעם רָכוּשׁ, [וואס כן] וויאַזוי איז דאָס בטל געוואָרן [העבודה זרה שבו].
[און איינמאַל] אַז ס'קומט צו אַ איד אין די הענט אַריין, איז דאָך עס שוין געווען עבודה זרה של ישראל, נוצט נישט קיין ביטול.

קא

וצריך לומר דהם ציוו להערב רב שהם יטלוהו תחילה, והם יבטלוהו, כי הערב רב עדיין היה להם או דין עכו"ם [נאָר] זיי האָבן דאָך אָבער מיטגעהאַט דעם ערב רב, [וואָס] זיי האָבן נאָך געהאַט דעם דין פון עכו"ם^ט, און 'זיי' האָבן מבטל געווען די עבודה זרה'ס.

קב

ולזה אמרו דעל ידי שהיה וגם ערב רב עֲלֵה אִתָּם, על ידי זה נתקיים בהם הפסוק ואַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ "גְּדוּל" וזה ביזת הים, שעל ידי שבטלוהו הערב רב תחילה, היו מותרים ישראל לקיים אצלם הרכוש מצרים שבבית הים דאָס זאָגט ער [בספרי], וגם עַרְב רַב עֲלֵה אִתָּם, כאן 'נתקיים בהם' 'אַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ "גְּדוּל"'. דאָס איז געווען דאָרט ביים ביזת הים, איז געווען [דער ביטול העבודה זרה] דורכן עַרְב רַב [שהם נטלו תחילה ומכרוהו לישראל, ועל ידי זה היו בני ישראל יכולין להתקיים אצלם הבית הים]^ט.

קג

התחלת ישוב קושא ט (באופן שלישי)
היוצא לנו מזה, אַז מ'האַט געדאַרפט מבטל זיין די עבודה זרה'ס [שברכוש מצרים, ורק אחר כך היו ישראל יכולין ליטול ביזת הים].

קד

בשביעי של פסח שהיה יו"ט, היה אסור לעשות ביטול עבודה זרה משום מתקן מנא. ולכן הוצרכו בני ישראל להמתין על שפת הים עד למחרת, שאז ביטלוהו על ידי הערב רב לאָמיר זען. די גמרא זאָגט אין שבת^פ, [על דברי המשנה] רבי יהודה אף מעלין את המדומע^{קפ} באחד ומאה. פרעגט די גמרא הא קא מתקן, אַז מ'איז אַ זאָך מכשיר מ'זאָל עס מעגן נוצן, הייסט דאָס אַ תיקון [מנא בשבת].
[און] די גמרא זאָגט אַ תירוצ, פאַרוואָס ס'הייסט נישט קיין תיקון מנא.

^ט עד מתן תורה. דרך בבני ישראל יש סברא לומר שיצאו מכלל דין בן נח מכח האבות הק'.
^ט ורעין מזה גם בס"ג ואתחנן תשכ"ו.

^פ דאיתא במשנה שבת (קמא): ומטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין [בשבת], רבי יהודה אומר אף מעלין את המדומע באחד ומאה. ועל זה אמרו בגמרא שם (קמב): רבי יהודה אומר אף מעלין וכו'. ואמאי, הא קא מתקן. רבי יהודה כרבי אליעזר סבירא ליה, דאמר תרומה בְּעֵינָא מְחָתָא נפירשי: הואיל וניתנה להעלות אחת שירצה, בְּעֵינָא מְחָתָא, כאילו מונחת לבדה ואינה מעורבת, הלכך לא קמתקן מידי וכו'. אימר דשמעת ליה לחומרא, לקולא מי שמעת ליה וכו'. אלא הוא דאמר כרבי שמעון בן אלעזר, דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר נותן עיניו בצד זה ואוכל מצד אחר [נותן עיניו במדומע בצד זה, להעלותו לתרומה, ואוכל בצד אחר, הלכך הואיל ובלא העלאה מתחיל ואוכל, אין תיקון בהעלאתו].

^{קפ} דהיינו כשנפלה תרומה לתוך חולין זה נקרא "מדומע" (דהיינו "מעורב" חולין בתרומה), והדין בזה (במשנה דתרומות ד, ז) דתרומה עולה באחד ומאה, דהיינו שאם נפלה סאה אחת של תרומה לתוך סאה של חולין הרי זה מתבטל וכל התערובות מותר, אבל צריך "להעלות" (פי' להפריש ולהוציא משם) סאה אחת כשיעור התרומה שנפלה, ותמכר לכהנים כדין תרומה (עי' תרומות פרק ד-ה). וסובר רבי יהודה דגם בשבת מותר לעשות כן להיות "מעלין" את המדומע, והיינו לתקן המאה סאה של חולין, על ידי שלוקחין משם סאה אחת.

קה

[והנה] לכאורה [ביי] ביטול עבודה זרה, [שפיר הוי כמתקן מנא ביום טוב]^{קב}.

[ואף שנעשה על ידי הערב רב, מכל מקום לא הותר להם לומר ביו"ט לבטלו משום אמירה לעכו"ם. ואין לומר שהוא אמירה לעכו"ם במקום מצוה, שהרי] זיי זענען דאך נישט מחויב געווען צו גיין זוכן [עבודה זרות לשרשם, ורק לאחר שבא לרשותם בלא ביטול היה מצווים לשורפם].

קו

[ווי] סשטייט^{קג} [דרק] אין ארץ ישראל איז מען מחויב צו זוכן, מ'טאר נישט כובש זיין [בארץ ישראל] ביז מ'איז נישט עוקר די עבודה זרה'ס.

אבער דארטן ביים ים, די עבודה זרה של מצרים זענען אריינגעפאלן אין ים, מ'איז נישט מחויב געווען צו גיין זוכן די עבודה זרה אום יום טוב [און] זי גיין מבטל זיין. [וממילא] דעס האט מען טאקע נישט געטארט, ס'איז א מתקן מנא, [שהרי] ס'איז [בעפאר דעם] נישט ראוי צו גארנישט, [שהרי אסור ליהנות מעבודה זרה ותשמישיה].

קומט אויס האבן זיי געמוזט בלייבן [אצל הים] אויפן צווייטן טאג אחרון של פסח, וועגן ביזת הים [שיוכלו לבטלו על ידי הערב רב].

קז

אויסערדעם האבן זיי טאקע נישט געקאנט אוועקגיין, ווארן שביעי של פסח איז דאך [אויך] יום טוב, איז דאך אויך דא איסור תחומין. איז דער ניסע משה את ישראל [מים סוף] [בשלח טו, כב] הערשט געוועזן [אום] אחרון של פסח.

קח

ומכיון שהיו על שפת הים גם ביום שלאחריו, בודאי אמרו אז השירה פעם שנית. והוא נלמד בקל וחומר ממה שאנו אומרים השירה בכל יום. ונמצא דאמירת השירה על הים היה הן בשביעי של פסח, והן באחרון של פסח

ממילא, [אויב] היצטערט זאגט מען די שירה יעדן טאג, היינט.

[איז דאך] על אחת כמה וכמה ווען זיי זענען געשטאנען 'ביים ים', זיי זענען דארט געשטאנען און זיי האבן געהאט דעם ביזת הים גענומען, האט מען אודאי געדארפט צו זאגן די שירה.

קומט אויס האט מען געזאגט שירה ביידע טעג, שביעי של פסח און אחרון של פסח. איז ביידע אמת וצדק.

קט

סיום ישוב קושיא ז (באופן שלישי)

וממילא מיושב הסתירה שבדברי רש"י, כי תרומתו ואתניוהו, שאמרו ישראל שירה הן ביום ה' והן ביום ה' לח' ליציאתם

איבערדעם איז נישט קשה די סתירה [שבדברי רש"י] אז ביום השביעי ירדו לים און זיי האבן געזאגט שירה, אבער אחרון של פסח האבן זיי אויך געזאגט, [און ביי] די

^{קב} ואפילו לשיטת רבי יהודה, דבזה לא שייך כלל תירוץ הגמרא לענין מדומע.

וכן מבואר לדינא במגן אברהם (שכג, יד) לענין ביטול איסור, דאסור לבטל איסור בשבת או ביו"ט, "ואין לך תיקון גדול מזה".

^{קג} בגמרא עבודה זרה (מ:ה). וד"ל הרמב"ם (עבודה זרה ז, א): מצות עשה היא לאבד עבודת כוכבים ומשמשיה וכל הנעשה בשבילה, שנאמר (ראה יב, ב) אבד תאבדון את כל המקלות, ונאמר (ואתחנן ז, ה) כי אם כה תעשו להם וגו'. ובארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצנו, אבל בחוץ לארץ אין אנו מצווין לרדוף אחריה, אלא כל מקום שנכבש אותו נאבד כל עבודת כוכבים שבו, שנאמר (ראה שם, ג) ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, בארץ ישראל אתה מצווה לרדוף אחריהן ואי אתה מצווה לרדוף אחריהן בחוץ לארץ. ועיין באורח בוואל משה (א, צ-צח) בביאור דין זה.

שמונה קשרים רעכנט ער שמונה ימים עד ועד בכלל, די שמונה ימים מיינט מען אַחרון שֶׁל פֿסח דערינען, די שמונה קשרים זענען אַקעגן די גאַנצע אַכט טאַג, [ווייל זיי האָבן ביידע מאָל געזאָגט שִׁירָה. (ההמשך באות קיא)

קי

התחלת הקדמה לשוב קושיא א-ב
אבל הזמן של "ביות הים" היה בעיקר באחרון של פסח

און דער זמן פון ביזת הים איז געוועזן [רק] דעמאלטס [בכ"ב ניסן, שהיה אז יום חול, ועתה הוא "אחרון של פסח"]. נאָר דער מקור איז [פון] שְׁבִיעֵי שֶׁל פֿסח [שאז מתו המצריים ונעשו כליהם הפקר].

קיא

ישוב קושיא ג-ד (באופן שני)

איבערדעם הענגט ער אָן [בגמרא ורש"י, אַז] די ביידע [לשונות] זענען נכלל אין שְׁבִיעֵי שֶׁל פֿסח [כי בשניהם אמרו השירה, וגם משום ביזת הים נמשך עד אחרון של פסח].

קיב

אָדער [וועגן] יום טוב שני של גליות^ק, רעכן איך צי דעם אַחרון שֶׁל פֿסח אויך.

קיג

המשך הקדמה לשוב קושיא א-ב
בביות הים שהיה 'באחרון של פסח', נמשך להם שתי השפעות, השפעת רכוש גדול כפשוטו, והשפעת ביטול עבודה זרה

[והנה] אין דעם ביזת הים לכאורה איז דאָך געווען צוויי זאכן קומט דאָך אויס. [א] דאָס ערשטע אַז זיי האָבן געהאַט דעם רכוש, [וואָס] דאָס איז אויך אַ ברכה [נחוצה], אַזוי ווי ס'שטייט אין זרע קודש^ק [אַז] 'אין גלות' מוז מען עס האָבן, [ווייל]

^ק כנראה שזה הוא תירוץ חדש בהענין, ורבינו קיצר כאן מאוד בזה, ועיין בזה במגן אברהם (סימן תצד) בשם הרמ"ע לענין שבועות, ובכמה דרושי רבינו לענין אחרון של פסח.

^ק בזרע קודש פרשת בא: דָּבָר נָא בְּאֲזֵי הָעַם וְיִשְׁאָלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב. פִּירֵשׁ רש"י, כדי שלא יאמר אותו צדיק אברהם, וְעָבְדוּם וְעָנוּ אֹתָם קִיִּים בָּהֶם, [אַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל לֹא קִיִּים בָּהֶם כו']. עַל זֶה יֵשׁ לְתַמּוּהָ הַרְבֵּה וכו' [וְיִשְׁאָלוּ קוֹשִׁיּוֹתַי]. ונראה ליישב עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּפֶרֶשׁת תְּצוּהָ עַל הַגִּמְרָא בְּמִסַּכַּת בְּרִכּוֹת (ו). דְּהֵינּוּ מֵאֲנִי דְרַבְּנָן דְּבָלָה, מִחוּפְּאָה דְּלִהוּן. וְהֵינּוּ כִי הַקְלִיפּוֹת הֵם רְבִים מְאֹד, וְאִין לָהֶם שׁוּם חֵיוֹת מִצַּד עֲצֻמָּן רַק מִה שְׁחוּטְפִין מִצַּד הַקְדוּשָׁה, וְלָכֵן הֵם עוֹמְדִים עֲלֵינוּ תָּמִיד כִּי כִסְלָא לְאַנְיָא (שם), וּבִפְרָט אֲצִל הַלְמִידי חֲכָמִים הֵם חוֹפְפִים תָּמִיד, כְּדִי לִיהַנּוֹת מְאֹד קְדוּשָׁתָם. אֵין כִּי ה' אוֹהֵב צְדִיקִים, וְשׁוֹמֵר אוֹתָם לְבַל יִגְעוּ בָּהֶם ח"ו בְּנַפְשָׁם וּבְגוֹפָם, וְגַם מוֹזְהֵרִים וְעוֹמְדִים אֲפִילוּ בְּלִי יִגְעוּ בְּלִבוּשֵׁיהֶם הַפְּנִימִיִּים, רַק בְּמַלְבוּשׁ הַחִיצוֹן שֶׁהוּא סְמוּךְ וְנִרְאֶה לָהֶם, בָּהֶם חוֹפְפִים תָּמִיד. נִמְצָא לְפִי זֶה שֶׁאֲפִילוּ הַתְּלָמִיד חָסֵם, שֶׁהוּא צָרִיךְ לְלַבּוֹשׁ תָּמִיד בְּגָדִים נְאִים וְקִיִּים כְּמִבּוּאָר בְּגִמְרָא (שְׁכַת קִיד), עַם כָּל זֶה הוּא צָרִיךְ לְלַבּוֹשׁ עֲצֻמוֹ מִלְּמַעְלָה בְּגַד עֵב וְגַם. וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מִשְׁלָל, מִי שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ אֲצִל הַקּוֹצִים וְהַבְּרָקִים, אוֹ בִּימּוֹת הַגִּשְׁמִים כְּשֶׁהַגִּשְׁמִים נוֹטְפִים, הוּא צָרִיךְ לְכַסּוֹת עֲצֻמוֹ מִלְּמַעְלָה בְּבִגְד עֵב, כְּדִי שֶׁלֹּא יִקְרַעוּ אוֹ שֶׁלֹּא יִטְפּוּ הַבְּגָדִים הַיְקָרִים הַפְּנִימִיִּים. וְזֶה הוּא דוֹגְמָא לְמָה שֶׁמִּצִּינוּ בַּהֲבִירָא ית"ש, שֶׁהָאֲצִיל וְבִירָא וְיִצֵּר וְעָשָׂה אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה בְּסוֹד מְאִינִן וּלְבוּשִׁין, שְׁכַל אֶחָד וְאֶחָד לְבוֹשׁ לְבוּשׁ הַפְּנִימִי כְּנוּדֵעַ, עַד שֶׁנִּשְׁתַּלְשַׁל לְעוֹלָם הַשְּׁפָל וְהַגָּס הַזֶּה שֶׁהֵיא מְלֵא זוֹהָמָא וְחוֹמְרוֹת, וְגַם זֶה הוּא כְּבִיכּוֹל לְבוּשׁוֹ ית"ש, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעי' ו, ג) מָלֵא כָל הָאָרֶץ 'כְּבוֹדוֹ' פִּירוּשׁ לְבוּשׁוֹ, [מִלְשׁוֹן (שְׁכַת קִיד): רַבִּי יוֹחָנָן קָרָא לְמֵאנִי 'מְכַבְּדוּתִיהּ'], וּמִלְכּוּתוֹ כָּפַל מִשְׁלָה (תהלים קג, ט), וְאֲפִילוּ בְּעוֹלָם הַקְּלִיפּוֹת יֵשׁ לָהֶם קִיּוֹם וְחֵיוֹת מִהַלְבוּשִׁים הַחִיצוֹנִים כְּנוּדֵעַ. וְהֵנָּה בְּגָלוֹת מִצְרַיִם הִיָּה עֵיקַר הַכוּוֹנָה שִׁיּוּצֵאָו יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁם כָּל הַנִּיּוּצוֹת קְדוּשׁוֹת שֶׁנִּפְלוּ בְּקִלְפָה, כְּמִבּוּאָר כְּמָה פְּעָמִים בְּזוּהָר הַקְדוּשׁ, שֶׁזֶה הוּא עֵיקַר הַרְכוּשׁ הַפְּנִימִי אֲשֶׁר הוּצִיָּאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וכו'. וְכִדִּי לְהַבִּין הָעֵנִין יוֹתֵר, נִבְאָר דְּבַרִּי חז"ל (סדר עולם פ"ג) שֶׁאֲמָרוּ קוֹשִׁי הִשְׁעִיבּוֹד הִיָּה מְשִׁלִּים מִסְפָּר הַשָּׁנִים שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם וכו', הָעֵנִין שְׁכַל זְמַן שֶׁלֹּא הִיָּה לָהֶם קוֹשִׁי הִשְׁעִיבּוֹד, לֹא הִיָּה לָבֶם עֲדִיין נִכְנַע הֵיטָב בְּתִשּׁוּבָה שִׁיָּה בָּהֶם כַּח לְבַרֵּר הַנִּיּוּצוֹת קְדוּשׁוֹת עַל יְדֵי מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, רַק אַחֵר שֶׁהַכִּבִּיד עֲלֵיהֶם קוֹשִׁי הִשְׁעִיבּוֹד וכו' וְצוּעִיקִם כְּמַר נִפְשָׁם מִה שֶׁאִין 'יְכוּלִים לַעֲבֹד אֶת ה' מִחֲמַת טוֹרַח הַגְּלוֹת

מ'קאָן זיך מיט דעם לייזן מ'קאָן זיך פֿוֹדֶה זיין (אצל האומות, שלא יפגעו בנפשות רק בממון), מ'קען זיך אויפהאַלטן (בגלות על ידי הרכוש).
 ב) און דערנאָך איז דאָך אַ גרויסע זאָך דערינען, אַ ביטול עבודה זרה איז געווען, אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט.

קיד

והנה לעתיד לא יצטרכו להמשיך אור השפעת רכוש גדול, כי הברכה תהיה מצויה לרוב, ולא יהיה כך אביון

[און] ווען דער אייבירשטער וועט העלפן ס'וועט זיין די גאולה שלימה, וועט מען די ביידע זאכן נישט ברויכן.

[ווייל] ס'וועט נישט אויספעלן [השפעת הרכוש, כי לא יהיה] קיין חסרון ממון, ס'וועט נישט זיין קיין ברכה [אם יקבלו רכוש ממון, שהרי] עתידה הארץ שתוציא גלוסקאות וכלי מילת (שבת ל:).

[וכמו שמצינו] אִין כֶּסֶף נִחְשָׁב בְּיָמֵי שְׁלֹמֹה^ק, [ווייל] ס'איז געווען סִיְהָרָא בְּמִלּוֹאָה [בִּימֵינוּ], מעין זה וואָס ס'וועט זיין לעתיד.

[איז] על אחת כמה וכמה [אז] לעתיד וועט דאָס נישט אויספעלן.

קטו

וכן לא יצטרכו לעתיד להמשיך כח ביטול עבודה זרה, כי האללים כליל יחלופו ולא יהיה עוד שום עבודה זרה בעולם

און קיין ביטול עבודה זרה וועט אויך נישט זיין [קיין צורך להמשיך השפעה על זה לעתיד, ווייל] ס'וועט זיין רוח הַטְּמָאָה יַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ (זכרי' יג, ב), זיי וועלן דאָך אַליין קומען פֿאַרברענען [איש] אֱלִילִי כֶּסֶף שְׁטִיט דאָך (ישעי' ב, ב, לא, ז) [אויף] אַלע אומות העולם. [והכתוב אומר] (תהלים צ, ז) יִבְשׁוּ כָּל עֲבָדֵי פֶסֶל (תהלים צ, ז).
 וועט דאָך שוין נישט זיין [קיין עבודה זרה בעולם, ולא יהא עוד צורך לבטל כחם].

והיו מוסרים את נפשם על קדושת שם כבוד מלכותו ית"ש באמת וכלב שלם, ועל ידי זה הוציאו כל הניצוצות קדושות וכו'. ◦ אמנם צפה הקב"ה שעתידין ישראל להיות עוד בגלות בין האומות העומדים עליהם לכולתם, על כן עשה ברצונו הקדוש עוד לבוש עב וגם להרכוש הפנימי, הניצוצות קדושות הנ"ל, שעשה לבוש במה שיצאו גם ברכוש ממון, בכדי שיהיה להם במה לפדות את עצמם על ידי מסים וארנוניות, שלא יפגעו בנפשותם ח"ו, ויתקיים אצלם הרכוש הפנימי הנ"ל. וזהו שאמר הכתוב וַיִּשְׁאַלּוּ מִמָּצְרִים כָּלִי כֶּסֶף כו', בלשון 'שאלה', לפי שהסוף יהיה שעתידין להחזירין בגלויות הבאים. ◦ אך מצדו ית"ש לא היה צריך לכל זה, כי הוא רק טוב וחסד, ודרכו להטיב תמיד לישראל עם קדושו, ואינו עולה במחשבה לפניו כלל שיפלו ממעמדם. ואף אם ח"ו מזדמן שמקלקלין מעשיהם ונופלים ליד אומות העולם, אזי הרבה ריוח והצלה לפניו ית"ש להושיע בכל עת. אך כל זה צוה כדי שלא יאמר אותו צדיק אברהם, ועבדו כו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, שאם לא יהיה להם הלבוש עב וגם של רכוש ממון גשמי העשוי לשמור את רכוש הפנימי, אז לא יתקיים אצלם ח"ו הרכוש גדול הפנימי, כך יאמר אותו צדיק אברהם שהוא רוצה תמיד בתקנת בניו הנעימים, שלא יפסקו ח"ו מדבר קדושת הבורא יתברך. ◦ וכן מצינו במשה רבינו ע"ה רעיא מהימנא ואוהב נאמן של ישראל, שהיה רואה ברוח הקודש שעתידין ישראל להיות עוד בגלות בין אומות העולם כשה בין הזאבים, הלך והוסיף עוד לבוש להרכוש הפנימי, דהיינו הערב רב, כי אמר בלבו אולי יהיה ח"ו איזה זמן שלא יועיל להם כסף וזהב רק יתבעו נפשות ח"ו, והגם כי השי"ת לא צוה לו, כי מצד חסדו יתברך אין צריך לכל זה וכו', אך משה רבינו ע"ה לגדול אהבת ישראל שהיה תקוע בלבו, היה חושש ודואג שמא ח"ו יגרמו במעשיהם שהאומות ח"ו יתבעו מהם נפשות של בני ברית דווקא, ולכן לקח הערב רב שגם כן נמולו, ויפדו עצמם בהם להיות אלו תחתיהם. וזה הלבוש הוסיף עוד על כלי כסף וכלי זהב, שכן אצל הציווי (בא יא, ב) לא כתיב רק וַיִּשְׁאַלּוּ וכו' כָּלִי כֶּסֶף וְכָלִי זָהָב, ולא כתיב שְׁמֻלּוֹת, ואצל העשיה כתיב (שם יב, לה) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּדָבָר מִשָּׁה וַיִּשְׁאַלּוּ מִמָּצְרִים כָּלִי כֶּסֶף וְכָלִי זָהָב וּשְׁמֻלָּת, שהוא מורה על לבוש האחרון.

^ק ככתוב בדברי הימים (ב' ט, כ).

קטז

ונמצא דהמשכת ההשפעות של יום זה, נצרך רק עתה בזמן הגלות, ולא לחנם נקרא זה יום טוב שני של "גלויות". כי בכבוד הגלות צריכין הן להשפעת ממונ שיוכלו להתקיים בגלות ולהחזיק שם תורה ומצות, והן שצריכין להשפעת האור של ביטול כוחות העבודה זרה והסמטרא אחרא

איבערדעם דער אחרון של פסח איז א יום טוב של גלויות'.

[ווייל] ווילאנג מ'איז נאך אין גלות, ברויך מען האבן די צוויי השפעות, די השפעה פון ביזת הים פעלט אויס, און ס'פעלט אויס דער ביטול עבודה זרה, וואָס ער איז זייער שטאַרק.

די אלע כוחות פון מינות, און אלעס וואָס ס'רירט אָן אין די אמונה, איז (ביטול כוחם) נכלל אין ביטול עבודה זרה.

קיז

ואף שהאנשי כנסת הגדולה כבר ביטלו יצרא דעבודה זרה, מכל מקום יצרא דמינות לא נתבטל, ובפרט ברור האחרון בעוה"ד

בעונותינו הרבים. דער חטא פון עבודה זרה [ממש] איז [טאַקע] נבטל געוואָרן צווישן אידן. פון ווען אָן די אנשי כנסת הגדולה האָבן מבטל געווען יצרא דעבודה זרה^ק, האָט זיך אויפגעהערט דעם מין עבודה זרה צווישן אידן. [אַבער] בעונותינו הרבים [נאָר] 'כיו היינט'^ק. [אַבער] אַזוי ווי ס'איז 'דעס גלות' געוואָרן צווישן אידן, פון [דעם] מלכות המינות, איז געוואָרן [שנכשלו בחטא] עובדי עבודה זרה^ט, אַזוי בעונותינו הרבים בויצט מען [עבודה זרה], מיטן כח המינות איז

^ק כמבואר באורך בגמרא יומא (טו: וסנהדרין (סד:).

^ק ויעין עוד בדברי רבינו בדרשת הושענא רבה תשכ"ד (אצל למען אמת): די גמרא זאגט אין סנהדרין (סד:), ווען מ'איז

צוריקגעקומען פון בבל ביים בית שני, ס'איז געווען די אנשי כנסת הגדולה, זענען זיי געווען וויזעקו בקול גדול ביא ביא, וואָס דער יצר הרע דעבודה זרה האט געטון, דורך אים איז געווען דעם חורבן בית המקדש, דורכדעם איז געווען דעם חורבן און וקטליניהו לצדיק, און ער איז נאך אלץ ווייטער געבליבן. האבן זיי געבעטן ביים בורא כל עולמים ער זאל דאס מבטל זיין פון אידן, איז אראפגעקומען א פיתקא מן השמים, ס'איז אויף דעם געשטאנען "אמת", ס'איז אראפגעקומען א פיתקא חותמו של הקב"ה אמת, פון די פיתקא האבן זיי פארשטאנען אַז ס'איז דער רצון הבורא ב"ה זיי צו העלפן, מ'זעט מבטל זיין יצרא דעבודה זרה. אַזוי ווי די פסוקים זאגן דאך. "רש"י זאגט (מסעי לג, נא), אַז מ'זעט גיין קיין ארץ ישראל מיט א מחשבה מ'זאל נישט מבער זיין די עבודה זרה'ס פון ארץ ישראל, באים המים ושוטפים אתכם, ס'שטאמט פון די גמרא אין סוטה (לד:). ס'איז אראפגעקומען "אמת", קען זיין פארוואס איז עפעס אראפגעקומען גראד אמת, ווארן דארט וואו די עבודה זרה איז, איז דער מקור השקר, איבערדעם דער ביטול עבודה זרה דאס ווערט אנגענופן "אמת", איבערדעם קאן זיין איז אראפגעקומען די פיתקא פון אמת. ○ און דער אמת [איז], פון דעמאלטס אָן האט זיך אויפגעהערט עבודה זרה צווישן אידן, נאר וואס איז געווען [יצרא דע"ז] ס'איז געווארן בעוה"ר יצרא דמינות, דאס איז נאך ארגער, בעוה"ר דער כח המינות. אבער דאך די איינע זאך עבודה זרה איז דאך געווען אַ ביטול, דעם איז שוין מצונן [יצריה]. מ'זעט דאך די גמרא זאגט (עבודה זרה יז). אקעגן דורכגיין, אַז מ'זאל ענדערשט דורכגיין צווישן די, כאטשיג ע"ז אפיתחא דע"ז איז דאך זייער גרויס [שהוא חמור מאוד], אבער מ'האט שוין נישט מורא, ווייל מ'האט שוין גע'שחט'ן דעם יצר הרע פון ע"ז. ○ [אַבער] בעונותינו הרבים מ'האט אים לעבעדיג געמאכט, "די הייליגע חכמים האבן אים גע'שחט'ן", און די "היינטיגע רשעים" האבן אים לעבעדיג געמאכט", אַז אין די גרעסטע אידישע שטאט ירושלים עיה"ק [ביערט מען אויף די גרעסטע עבודה זרה, ווי קאן מען דאס צוקוקן אפילו. מ'דארף דאס נישט מסביר זיין וואס דאס איז, יהיה איך שיהיה אן הפרת הדת [און] אַ ניאויץ אין הקדוש ברוך הוא איז דאך עס, [און] דאס האט אויך נישט געקענט זיין צווישן אידן ביז ס'איז נישט געווארן אזא מין כת, חדשים לבקרים (איכה ג, כג), בוקרן של מלכיות (בראשית רבה עה, א), ביז ס'איז אויפגעשטאנען אזא כת, און בעונותינו הרבים איז נאך דא אידן וואס זענען נאך שומרי תורה ומצות און זיי גלייבן נאך אין דעם, אין די כת רשעים, מ'קלערט נאך חלילה עפעס פאר א גאולה. ווער ס'האט נאר א מחשבה קלה [נדערין], דער איז זיכער אריינגעפאלן אין מינות, - [לחשוב כאלו] אַז הקדוש ברוך הוא וויל חלילה האבן

געשטעלט [אז] זיי זענען מתקן עבודה זרה'ס [און] בויען עבודה זרה'ס, אויפצוארבעטן דאָרט [בארץ ישראל] צו מאַכן עבודה זרה'ס^ק.

קיח

ולכן בומן הגלות צריכן לשתי השפעות האלו הנמשכים ביום אחרון של פסח

איבערדעם ברויך מען [היינט] האָבן די השפעה פון אַחרון שֶׁל פֶּסַח.

דעם ביזת הים, און דער ביטול עבודה זרה.

קיט

התחלת ישוב קושיא ו

אצל בית הים היה השפעת הרכוש גדול מאוד, עד שהיה מעין מה שיהיה לעתיד שאין כסף נחשב כלום מפאת ריבוי הכסף יהיה איך שיהיה איז דאָס אַ שטאַרקער רמז^{קא} אויף דעם טאָג פון אַחרון שֶׁל

פֶּסַח.

[ווען] אידן זענען געווען ביים ים, זענען זיי אַודאי געוועזן [אויך אום] אַחרון שֶׁל פֶּסַח, און זיי האָבן [דעמאָלטס אויך] געזאָגט די שְׁירָה.

[און] אַזוי ווייט איז געווען אין פֶּסֶף נַחֲשָׁב [למאומה, מפאת ריבוי ההשפעה, שהיו] מְלֵאִים כָּל טוֹב^{קב}, מַעֲיֵן ווי ס'וועט זיין לעתיד.

און ס'איז געווען אַ ביטול עבודה זרה, [אויך] מַעֲיֵן זֶה וואָס ס'וועט זיין לעתיד.

קכ

ולזה מוכיח בהפמורה מענין ביאת המשיח, כדי להמשיך ולקשר כח זה עם לעתיד.

ורק מתחילין בענין מפלת סנחריב השיך לזה כדלהלן

איבערדעם איז מען מזכיר ביאת המשיח, די גאַנצע פרשה די גאַנצע הפטורה גייט אויף ביאת המשיח.

[נאָר] ער הייבט אָן ביי סַנְחִירִיב, וואָס ס'איז געווען דעם ערשטן טאָג פסח [כי] מישך שייכי אהדדי, וכדיבואר להלן].

מינות בישראל, - מי שמע כזאת, אז דארטן ווערט דער מקור פון די עבודה זרה, פון דארט קומט אַרויס די "פאבריק" לא עלינו פון 'מינות' אויף דער גאנצער וועלט, און פון 'עבודה זרה' אויכעט, די אלע מסיתים ומדיחים האבן דעם גרעסטע פלאץ משפיע זיין, פונעם הייליגן לאנד וכו'. ○ אז מ'העט דאס גיווען צוגעקוקט, אוי די פריעריגע צדיקים ווען זיי העטן דאס גיווען געזען, זיי העטן עס נישט גיווען אויסגעהאלטן, בענוותיני הרבים כמה וכמה מאה אלפים קינדער ברענגט מען לא עלינו צו כפירה, מ'זאל זיך נאר גוט בארעכענען, מ'קאן זיך נישט פארענטפערן [אז] מ'איז נישט שולדיג, יענער טוט, ווייל ווער ס'גייט אַ שטיקל חיזוק אפילו נאר בדברים, באקומט עס דעם חיזוק, אזוי שטייט דאך, ווי די גמרא זאגט (גיטין סא. וסנהדרין כו.) די וואס זיי ארבעטן אין שמיטה מ'טאר זיי נישט מסייע זיין, מיט וואס, מיט שאילת שלום, מיט אַ 'שאלת שלום' גיט מען יענעם אַ סיוע, איבערהויפט [נאך אז] מ'העלפט [צו] בעוה"ר פאר שְׁמֵד. ○ וואס קאן מיר אונז טון, אונז קאן מיר נאר בעטן דעם באשעפער אוי פון 'די צרה' מ'זאל פטור ווערן, וועט אונז דער בורא כל עולמים העלפן מיט די גאולה שלימה. ○ מ'איז מחוייב ברבים מ'זאל [דאָס] וויסן, להוציא מלבן של צדוקים, יעדער איז מחוייב מגלה דעת צו זיין אז מ'זאל 'וויסן' אז דאס איז אַ נִיאוּץ ה'. מ'דארף מתפלל זיין, דער בורא כל עולמים זאל געבן דעם חותם של "אמת", אַ ביטול עבודה זרה, ווי ווייט איז דאָס גלות, ווי ווייט ס'גייט דער תוקף הגזירה, אוי! ווי זעט מען דעם "אמת" וואס הקדוש ברוך הוא האט געלייגט דערויף אַ פיתקא מן השמים אמת וכו'. און מ'האף מיר ס'וועט נתגלגל ווערן דער אמת, און מ'זאל מיר זען, מ'זאל מיר זיין ריין פאַר'ן בורא כל עולמים אז מ'האט צוגעהאלפן צום אמת, איבערדעם זאגט מען לַמֶּעַן אֲמֵתָךְ.

^ק וועיין ענין זה באורך בויואל משה (א, ח), עיי"ש ותבין.

^{קא} דברי רש"י סוף שלח, בשם ר' משה הדרשן.

^{קב} מלשון הפסוק בפרשת ואתחנן (ו, יא).

קכא

[קושיא ז']

גם בהפסקים נדחקו מפרשי הנ"ך לבאר המשך וקישור ענין מפלת סנחריב לענין ביאת משיח צדקינו [און] טאַקע אין פסוק אליין איז דאָך אויך אַ חידוש, [ווי] זיי פּלאַגן זיך דאָרט פֿשטקייט. דער פסוק איז מתנבא דאָרטן אויף מפלת סנחריב, און קומט תיכף אויס [אויף] נאָך ביאת המשיח, וַיָּצֵא חֲטָר [מִגִּזְע יִשְׂרָאֵל גו'].
[והלא] סנחריב איז געווען דעמאָלטס [בימי הנביא], און [ער] נעמט זיך באַלד שוין צו ביאת המשיח, [להתנבא על לעתיד].

קכב

ישוב קושיא ז

ולדרכינו יש לומר, דהנה כבר חקרו למה לא נקבע זכרון לדורות על מפלת סנחריב. ויש לומר דכיון שחל בפסח ועתה העיקר להזכיר נסי יציאת מצרים, לא רצו להזכיר ענין סנחריב קען זיין דער פֿשט איז, [דלכאורה כבר עמדו ליתן טעם פאָרוואָס] ס'איז נישטאָ קיין יום טוב אויף [מפֿלת] סַנְחִירִיבֿ, ס'איז נישטאָ קיין זכר אויף דער ישועה וואָס זיי האָבן געהאַט פֿון סַנְחִירִיבֿ.
[ויש לומר הטעם] פאָרוואָס, ווייל ס'איז נאָכנישט נגמר געוואָרן, ס'איז [נאָר געווען] אַ התחלה. [און] לעתיד אַז מ'וועט זאָגן [חִי ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה] מִכָּל הָאֲרָצוֹת [ירמ' טז, טו] [נכלל בזה] גם מפלת סנחריב שששלט בכל הארצות, וכמו שאמרו חכמ"ל [ברכות כח. ויומא נד.] דבא סנחריב ובלבל כל הארצות וכל האומות].
היצט [בזמן הזה] איז דאָך דער עיקר [להזכיר גאולת] מצרים, האָט מען נישט מַעֲרַב געווען קיין אַנדערן [נס, של מפלת סנחריב, מטעם] ווייל ס'איז געווען אין פסח טאַקע. קען זיין 'ווייל' ס'איז געווען [מפלת סנחריב] אין פסח, איז עס בטל געוואָרן לגבי יציאת מצרים. זאָגט מען נישט [קביעות יו"ט ע"ש מפלת] סנחריב, וואָרן ס'איז געווען אין דעם זעלבן טאָג פֿון פסח.

קכג

אבל לעתיד לבא יהיה הזכרת יציאת מצרים טפל להזכרת הגאולה מכל הארצות, אשר בזה נכלל גם מפלת סנחריב שהוא מעין דלעתיד שיהיה ביטול כל הארצות, [כי סנחריב שלט בכל העולם ובלבל כל הארצות, וכשניצולו מידו הוא מעין דלעתיד]
אָבער לעתיד וועט דאָך יציאת מצרים זיין אַ טפל, און מ'וועט זאָגן לעתיד [אֲשֶׁר הָעֵלָה] מִכָּל הָאֲרָצוֹת, וְלֹא יֵאמָר עוֹד [חִי ה'] אֲשֶׁר הָעֵלָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם נאָר מכל הארצות [שם יד]. [און] אַז מ'זאָגט שוין מכל הָאֲרָצוֹת, אין "מכל" איז שוין נכלל [מפלת] סנחריב מיט [ארץ] אשור.

קכד

ולכן הסמך הכתוב ענין ביאת משיח צדקינו, לענין מפלת סנחריב איבערדעם דאָרט דער פסוק אין ישעי' איז אַ נבואה אויף סַנְחִירִיבֿ, און ער קומט באַלד אויס צו ביאת המשיח, ווייל דעם [הנבואה דמפלת סנחריב] וועט גיכער נכלל זיין אין דעם גאַנצן וואָס מ'וועט מאַכן נאָך ביאת המשיח, [ווען] מ'וועט זאָגן מִכָּל הָאֲרָצוֹת.

²⁷ במפרשי הנ"ך (ישעי' יא, י), עיי"ש ברש"י ורד"ק ומצודות ומלבי"ם מה שכתבו בזה.

קכה

המשך ישוב קושיא ו

אחרון של פסח הוא ממוצע ומקשר בין ימי הקודש לימי החול, וכן הוא ממוצע ומקשר בין ימי הגלות לימי הגאולה, ולכן אומרים הפטורה זו ביום זה להמשיך האור דלעתיד שיגאלו ישראל 'מכל הארצות'

איבערדעם האָט מען דאָס גענומען [לומר הפטורה זו, אין] דעם אַחרון שֶׁל פֶּסַח.

[כי יום אחרון של פסח] דעס איז דאָך אַ ממוצע [בין ימי החג לימי החול].

יעדע זאך דאָרף האָבן אַ ממוצע, [אין] דעס איז אַ ממוצע צווישן פסח און צווישן די ימות החול, דעס איז מקשר.

ס'איז אַ יום טוב שני, [און] ס'איז גרינגער פון די טעג [של ד' ימי הפסח], און ס'איז נישט חול, איז דאָס מקשר די ישועה און דעם אור פון פסח [שהוא אור גאולה מצרים] אויף די אַנדערע טעג [וכמו כן להאור של גאולה העתידה], אַז מ'וועל מיר במהרה זוכה זיין צו ביאת המשיח, אַזוי ווי די היינטיגע הפטורה איז.

קכו

ישוב קושיא ח

ומסיימים בפסוק רני ושמחי בת ציון "כי גדול בקרבך קדוש ישראל",
להודיע ולהזהיר כי השמחה לבת ציון יהיה רק באופן זה שיתגדל קדוש ישראל,
ולאפוקי שלא יהיה זה על ידי שום כוחות הטומאה והיפוך התורה

איבערדעם לאָזט מען אויס די הפטורה רני ושמחי בת ציון "כי גדול בקרבך קדוש ישראל". [כדי] מ'זאל זיך נישט נאָרן [בגאולת שוא].

ס'איז דאָ אַ גאנץ קאפיטל אויף ביאת המשיח, דאָרט זעט מען גענוג די סימנים פון ביאת המשיח, [כדי] מ'זאל זיך נישט טועה זיין.

אַבער מ'קאָן זיך אָבער דאָך טועה זיין [בשאר הסימנים, לטעות בדדמי. ולכן] שטעלט ער אַראָפּ אַ יסוד [חזק], ווען מ'קאָן מיר זיך פרייען מיט ציון, זאָגט ער אַ טעם ווייל ס'איז גדול בקרבך קדוש ישראל.

[אַבער] אַז ס'איז חלילה וחלילה מיט כוחות הטומאה און היפוך התורה, דאָס איז נישט קיין שמחה פאַר בת ציון, [נאָר] אדרבה פאַרקערט, דאָס איז דער גרעסטער יגון ואַנאָה.

איבערדעם זאָגט ער רני ושמחי בת ציון, [נאָר] דעמאלטס קאָן מען זיך פרייען, אַז ס'וועט זיין גדול בקרבך "קדוש ישראל", מ'וועט זען די קדושה.

קכז

סיום ישוב קושיא ו

ועכ"פ שפיר שייך כל הפטורה זו ליום אחרון של פסח, כי אז נשפע השפעות אלו

איבערדעם דאָס איז דער טאָג, אַחרון שֶׁל פֶּסַח.

איבערדעם האָט מען דאָס מקשר געווען.

איבערדעם די גאַנצע הפטורה גייט אַרויף אויף ביאת המשיח, און מ'האָט עס מקשר געווען מיט מפלת סנחריב, [ווייל] דער טאָג אַחרון שֶׁל פֶּסַח האָט אין זיך די ביידע זאָכן. [הן ביטול כח עבודה זרה ומינות שהוא אור דלעתיד, און הן] די השפעות וואָס אידן ברויכן אין גלות, זיך צו דערהאַלטן, עַם עֲנִי תוֹשִׁיעַ [תהלים יח, כח], דער נסיון העוני, וואָס מ'דאָרף האָבן, [אויף] זיך צו דערהאַלטן צום כח התורה און צום חיזוק התורה.

קכח
ישוב קושיא ה

ולכן אומרים זאת ביום זה, ולא בימי הפסח שלפניו, ואף לא בשביעי של פסח. כי לכל דבר צריך אתערותא דלתתא לעורר ההשפעה דלעילא, ובשביעי של פסח כשאמרו זה קלי ואנוהו, וגם היה יו"ט, היו ישראל דבוקים בה' בדביקות גדול, ולא חשבו כלל על השפעת הממון ועל ענין בית הים, עד למחרתו שהיה ביום חול, ולכן דייקא אז נשפע כח ההשפעה של בית הים שנכללו בו השפעת רכוש גדול והשפעת כח ביטול עבודה זרה

איבערדעם אין גאנץ פסח האָט מען דאָס נישט (דערמאנט) ..

קכט

וומה שלא הזכירו זאת בשביעי של פסח שהוא מקור השפעה זו, קאָן זיין (ווייל) אין דעם טאָג שביעי של פסח האָבן זיי אינגאנצן נישט געזוכט [השפעת הרכוש גדול, נאָר] אידן האָבן געזאָגט די שירה [בדביקות, ולא חשבו לבקש על ממון. (אָבער) יעדע זאך - שטייט דאָך - יעדע ישועה ברויך זיין (דערצו אָן) אַתערותא דלתתא קודם, פון אונטן.

קל

ס'שטייט דער בוטשאַטשער רב זאָגט^{פ"ד} אין (סידור) דעת קדושים (בשם הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זצוק"ל, לפרש) וואָס מ'זאָגט (בתפלת י"ח, ברכת על הצדיקים) [וְתן שָׁכר טוֹב לְכָל הַבוֹטָחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמְתָּה].

נו איז דען עפעס אַ הוה אמינא (שהבוטחים בה' לא יקבלו שכרם, והלא) אין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה (ב"ק לח:), דאָרף מען בעטן דעם אייבירשטען ער זאָל זיי באַצאָלן שכר? עפעס אַ הוה אמינא אַז דער בורא כל עולמים וועט נישט געבן קיין שכר.

נאָר [צו] יעדע זאך ברויך זיין א אַתערותא דלתתא, [און] די הַבוֹטָחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמְתָּה זענען אַזוי אויסגעטון [ומופשט מעניני עולם הזה], און זיי פאַרלאַנגען קיינמאָל נישט, [ונמצא] זיי מאַכן נישט קיין שום אַתערותא דלתתא. [ולכן] ברויך מיר 'אונז' דאָס מאַכן די אַתערותא דלתתא, אַז 'זיי' זאָלן באַקומען דעם שכר.

קלא

איבערדעם דער בורא כל עולמים האָט געוואָלט משפיע זיין פאַר אידן דעם רכוש, דעם בית הים.

[און אין] יום טוב זענען זיי געווען, האָבן זיי געהאַט [התפשטות הגשמיות].

ווען אידן האָבן געזאָגט זַה קָלִי וְאַנְוִהוּ [ואפילו] עֲפָרִין שְׂבַמְעִי אֲמֵן (סוטה ל:), [איז געווען] אַזאַ מין דְּבִקּוּת, [אז] זיין זענען געווען אויסגעטון [מכל מין גשם]. וועמען האָט געקאָנט איינפאַלן [צו] אַ שטיקל אַתערותא דלתתא מאַכן, גאָר אויף השפעת הכסף וזהב? אויף רכוש? אויף בית הים?

^{פ"ד} בפירוש תפלה לדוד שבסידור דעת קדושים (בסוף תפלת י"ח, ד"ה נשמט לעיל): וְתן שָׁכר טוֹב לְכָל הַבוֹטָחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמְתָּה (ברכת על הצדיקים). שמעתי מכבוד מו"ר הה"ג החסיד המפורסם בשם טוב מו"ה משה יודא לייב ע"ה מנחת כבוד בקהלת סאסוב, שלכאורה אין צריך להתפלל על זה, שבודאי השי"ת אינו מקפח שכר כל בריה, ומכל שכן הבוטחים בהשי"ת בלבא שלים, ומה צורך בבקשה זו. ואמר הוא ז"ל, שמלמעלה אין נותנים רק באיתערותא דלתתא, ואותם שהם במדריגה זו שהיא מדריגה גבוהה, אינם מצפים לשום תשלום שכר, ועל ידי זה אין נשפע להם מלמעלה, לזה אנו מבקשים עבורם, ובאיתערותא דלתתא דידן יש אתערותא דלעילא להשפיע להם כל טוב. כן שמעתי מפיו הקדוש.

מ'איז געווען אין אזא טאָג יום טוב מיט אזא דַבְּקוּת, [אז] ס'האָט גאַרנישט געקאָנט 'איינפאַלן' אַז ס'איז עפּעס נאָך 'דער' עולם איז אויך 'נאָך עפּעס'.

קלב

[ולכן] זענען זיי געבליבן [אצל היס] אויף נאָך א טאָג, מימי החול.
ס'איז דאָך שוין נישט געווען די קדושה פון יום טוב, ווען מ'איז געווען אין דער וואַכן. [ולכן] האָט געקאָנט [שוין] זיין די השפּעה, די אַתְּעִרוּתא דְּלִתְתָּא, [אזוי ווי] ס'איז געווען דער רצון הבורא ברוך הוא [שיקבלו] דער רכוש גדול.
איז געווען די אַתְּעִרוּתא דְּלִתְתָּא האָט 'דעמאָלטס' געברויכט צו זיין, מַמְחֶרֶת הַפֶּסַח [היינו באסרו חג יום כ"ב ניסן, שהוא אצלינו אחרון של פסח].

קלג

ישוב קושיא א-ב

השפּעות יום זה נצרך רק עתה בזמן הגלות, ולא לעתיד, ואנו מצפים שלשנה הבאה כבר נהיה לאחר הגאולה שלימה ולא נצטרך עוד לזה. ואז יהיה "יציאת מצרים" טפל לנסים ולעיתיד ולא יהיה העיקר מהנסים דימו "הפסח", ולכן נקרא בשם "אחרון" של "פסח", כי לשנה הבאה בירושלים לא יהיה עוד "הפסח" ויציאת מצרים העיקר
על כל פנים די השפּעה פון 'דעם' [של הרכוש גדול], און דער ביטול עבודה זרה, די ביידע זאכן ברויך מען האָבן [בזמן הגלות], ביז ס'וועט זיין רוּחַ הַטְּמָאָה יַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ [זכרי' יג, ב].

[וצריכין להמשיך האור הזה גם בזמן הגלות, אז] מ'זאָל דבוק זיין באמונה שלימה אין הקדוש ברוך הוא.

[און] ס'זאָל זיין די השפּעה וואָס ס'איז געווען דעמאָלטס [בצאת ישראל ממצרים].
מ'זאָל האָבן וואָס מ'ברויך, [בכדי] מ'זאָל קאָנען דינען דעם באַשעפּער.
מ'זאָל האָבן דעם חיזוק התורה, מיט אמונה שלימה.
[און קענען] מחבר זיין די קדושה און דעם אור גדול פון די ימי הפסח צו די ימי החול, מ'זאָל דאָס משלב זיין אינאיינעם. 'דאָס' איז דער אַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח.

קלד

און לעתיד וועט זיין [יציאת מצרים א טפל].
[ומהאי טעמא] הייסט עס "אַחֲרוֹן" שֶׁל פֶּסַח [וכדלהלן].
[ווייל] לעתיד וועט עס זיין א טפל.

קלה

היינט איז דער עיקר 'דאָס', יציאת מצרים, די ימי הפסח.
[אַבער] לעתיד וועט מען זאָגן [חי ה' אשר העלה אתכם] מִכָּל הָאָרְצוֹת, [ולא יאמרו עוד אשר העלה מארץ מצרים] [ירמ' כג, ח-ז].
שטייט דאָך גאָר^{קט} איין מאן דאמר, אַז מ'וועט גאַרנישט מזכיר זיין [יציאת מצרים לעתיד לבא]. און דער וואָס זאָגט מ'וועט יא מזכיר זיין, איז עס אויך נאָר א טפל.

^{קט} בגמרא ברכות (יב:) : תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח, והלא כבר נאמר (ירמ' כג, ח-ז) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֹאֵם ה' וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חֵי ה' אֲשֶׁר הָעִלָּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי אִם חֵי ה' אֲשֶׁר הָעִלָּה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹנָה וּמִכָּל הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִם שָׁם. אמרו לו [חכמים לבן זומא] לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפל לו.

קלו

ממילא וויאזוי מ'רופט עס היצט [על שם השפעת הרכוש, ועל ביטול עבודה זרה], זאָל טאָקע זיין "אחרון", דאָס לעצטע מאָל הייסט עס אזוי, [כי במהרה בימינו] ווען ס'וועט זיין ביאת המשיח, ממילא וועט עס שוין נישט הייסן דעם נאָמען "פסח". אפילו [למאן דאמר] מ'וועט עס אויך מזכיר זיין, נאָר יעדע זאך רופט מען דאָך [אַבער] אָן [לויט] אַזוי ווי דער עיקר איז.

היינט איז דאָס דער גאַנצער עיקר, [הניסים דיציאת מצרים, ולכן] רופט מען עס אָן מיט דעם נאָמען. אָבער דעמאלטס אז ס'וועט זיין אַ טפל, וועט מען דאָך די טעג אַנרופן [בשם חדש על שם הגאולה דלעתיד], בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל (ראש השנה יא.), וועט מען די טעג אַנרופן מיט יענעם נאָמען פון דער אַנדערער גאולה, וועט עס שוין נישט הייסן "פסח".

קלז

קאָן זיין איבערדעם זאָגט מען אַחרון שֶׁל פֶּסַח, [ווייל] מ'האָפט ס'זאָל זיין טאָקע דאָס לעצטע [יאָר, שנקרא כך. אָבער] לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם זאָל עס האָבן שוין אַן אַנדערן נאָמען, אַ העכערן נאָמען [על שם] פון דער גאולה העתידה, וואָרן דעם וועט זיין אַ טפל.

קלח

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן:
מ'זאָל מיר די זָכִיָּה האָבן 'דערווייל', [זא] מ'זאָל דַּבּוּק זיין אין דער קְדוּשָׁה, אין דעם אור הָאֱמֶת פון די יְמֵי הַגָּאֻלָּה און פון די יְמֵי הַפֶּסַח.
דער אייבירשטער זאָל העלפן מיט פֶּל מִיְּמֵי הַשְּׁפָעוֹת טוֹבוֹת, בָּזָה וּבִבְאָ.
מ'זאָל מיר נצול ווערן מִכָּל צָרָה וְצוּקָה.
מ'זאָל די זָכִיָּה האָבן מ'זאָל מִתְקַן זיין וואָס מ'האָט פֹּגֵם געווען.
מ'זאָל זוכה זיין טאָקע בָּאֱמֶת, בְּקְדוּשָׁה וּבְטָהֳרָה, ס'זאָל זיין לְרִצּוֹן פֶּאָרן בורא כל עולמים.
במהרה זאָל מיר זוכה זיין צו זען טאָקע די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה און די גאולה הַעֲתִידָה.
יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ.
בְּהַתְרוֹמְמוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וּבְהַתְגַּלוֹת כְּבוֹד שְׁמַיִם עָלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

